

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

Bc. Michael Kamarád

Archeologie – Historické vědy

Prezenční studium

Osídlení ve starší době bronzové na Prostějovsku

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Martin Golec, Ph.D.

Olomouc 2022

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem při tom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne .....

Poděkování

Tímto bych velmi rád poděkoval svému vedoucímu práce doc. Mgr. Martinu Golcovi, Ph.D. za vedení mé magisterské diplomové práce, jeho ochotu, trpělivost, vstřícnost a rady. Dále také děkuji kurátorce archeologických sbírek v Muzeu a galerii v Prostějově Mgr. Blance Veselé za poskytnutí materiálů k této práci a PhDr. Pavlu Fojtíkovi z Ústavu archeologické památkové péče Brno za poskytnutí podkladů ke kamenným palicím. Hlavní dík patří mé rodině a přátelům, kteří mě při psaní této práce kontinuálně podporovali.

Obsah

1. Úvod	7
2. Metodika a cíle práce	8
3. Kulturní a chronologické vymezení práce	10
3.1 Kulturní charakteristika období starší doby bronzové na Moravě	10
4. Oblast zájmu.....	13
4.1 Prostorové vymezení	13
4.2 Přírodní podmínky.....	13
4.2.1 Přírodní podmínky ve starší době bronzové.....	14
4.3 Geomorfologické zařazení	15
4.4 Geologické podmínky	15
4.5 Hydrologická charakteristika	16
5. Charakteristika archeologických kultur starší doby bronzové	17
5.1 Protoúnětická kultura	17
5.2 Únětická kultura	19
5.3 Věteřovská skupina	23
6. Dějiny bádání	27
7. Chronologie starší doby bronzové na Moravě	29
7.1 Periodizace EPKK (nitranská/mierzanovická kultura)	30
7.2 Protoúnětická kultura	31
7.3 Únětická kultura	33
7.4 Věteřovská skupina	33
8. Charakteristika typů lokalit na Prostějovsku.....	35
8.1 Centrální lokality.....	49
8.1.1 Kruhový příkopový areál ve Vřesovicích „Vřesovská“	49
8.1.2 Výšinné sídliště Otaslavice „Obrova noha“	51
8.2 Sídliště.....	53
8.2.1 Teorie sídelních areálů Evžena Neustupného	53

8.2.2 Sídliště starší doby bronzové na Prostějovsku	54
8.2.2.1 Sídliště únětické kultury	56
8.2.2.2 Sídliště věteřovské skupiny	59
8.3 Pohřebiště	62
8.3.1 Protoúnětické pohřebiště	63
8.3.2 Pohřebiště únětické kultury	65
8.3.3 Pohřebiště věteřovské skupiny	68
8.4 Depoty	70
8.4.1 Depoty na Prostějovsku	71
9. Model společnosti starší doby bronzové na Moravě	73
9.1 Dálkové komunikace	73
9.2 Suroviny, komodity a importy	80
9.2.1 Kovové artefakty	81
9.2.2 Hřivny (nákrčníky)	82
9.2.3 Plechové manžetové náramky borotického typu	82
9.2.4 Jehlice	83
9.2.4.1 Jehlice kulovitá se šikmo provrtanou hlavicí	84
9.2.4.2 Jehlice s hlavicí svinutou v očko	84
9.2.4.3 Terčovitá jehlice	84
9.2.4.4 Cyperská jehlice	85
9.2.5 Dýky	85
9.2.5.1 Trojúhelníkovitá dýka bez řapu s otvory po nýtech	86
9.2.5.2 Dýka typu Freyburg-Röderau	86
9.2.6 Sekery	87
9.2.6.1 Sekery s lištami italského typu	87
9.2.6.2 Sekera se srdcovitým schůdkem typu Finsterhaid	88
9.2.7 Dláta s lištami	88

9.2.8 Kovové šperky.....	89
9.2.8.1 Zlaté ozdoby	89
9.2.8.2 Bronzový prsten	90
9.2.8.3 Náramky z dvojitého drátu	90
9.2.8.4 Tyčinkovité náramky typu C.....	91
9.2.9 Fajánsové artefakty	92
9.2.10 Keramické artefakty	93
9.2.11 Kamenné artefakty	94
9.3 Společenský model.....	106
9.3.1 Elity	110
9.3.2 Střední vrstva.....	112
9.3.3 Nejnižší vrstva.....	112
9.3.4 Porovnání modelu náčelnické společnosti se sociálně-prostorovými daty z Prostějovska	114
10. Závěr.....	117
11. Literatura a prameny	119
12. Katalog	130
13. Obrazové přílohy.....	153

1. Úvod

Období starší doby bronzové se hrálo na Moravě, díky její geografické poloze s hustou sítí vodních toků, důležitou roli křižovatky dálkových obchodních cest. Díky této skutečnosti bylo možné, aby se zásluhou vhodných přírodních podmínek stabilizovalo zemědělství od stupně BA2. Docházelo k nadbytkům pro uživení společnosti, která se zemědělství nevěnovala, a tak začínají vznikat první specializace. Velký význam měl vznik sociální diference, která je spojena s rozvojem zpracování kovů a tzv. „prařemesel“. Samotné kovolictví a dálkové obchodní kontakty mají postupně pod svou správou schopní jedinci, ze kterých vznikla elitní složka obyvatelstva. Pod jejich kontrolou byla nabídka i poptávka prestižního zboží. S vydělením elitní složky obyvatelstva souvisí budování výšinných sídlišť (Cezavy „Blučina“, Křižanovice „Člupy“, Olbramovice „Leskoun“), která se stala výrazným prvkem pro stupeň BA3 (Stuchlík 1993d, 251; Harding 2004, 388–391; Sosna 2007, 12; Plšková 2011, 60–61; Salaš 2014, 7).

Zájem o výzkum starší doby bronzové má své počátky v 80. a 90. letech 19. století, kdy A. Rzehak a J. Palliardi prováděli první výzkum únětických pohřebišť. Na základě určení těchto badatelů se pro únětickou kulturu ujalo pojmenování „měnínský typ“ (Stuchlík 1993d, 234). Velký význam pro poznání daného období měla práce I. L. Červinky *Morava za pravěku* (1902), která obsahovala souhrn všech moravských lokalit a teoretická východiska známých kultur. Z poválečné generace se starší dobou bronzovou systematicky zabývá K. Tihelka, který roku 1946 vyčlenil závěrečný úsek tohoto období pod názvem věteřovský typ (Tihelka 1946; Stuchlík 1993d, 234–235). Na jeho práci navázala v 80. letech 20. století J. Stuchlíková, která ve své disertaci stupeň BA3 detailně chronologicky a typologicky vydělila (Stuchlíková 1987, 101–105). Velkou mírou se na poznání starší doby bronzové na Moravě zasloužil od 80. let 20. století S. Stuchlík. V širším kontextu středoevropského prostoru toto období popsal J. Bouzek. Ze současné generace badatelů lze jmenovat D. Parmu, J. Pešku a K. Šabatovou.

Pro poznání celkového stavu osídlení stupně BA0–A3 je území Prostějovska klíčové, protože je na pomezí hraničního územního rozšíření všech kulturních uskupení tohoto vývojového úseku na Moravě. Ve své diplomové práci budu sledovat typologicko-chronologické a socioekonomické aspekty, které jsou klíčové pro poznání vývoje ve starší době bronzové na Prostějovsku. Budou zde analyzovány informace o sídlištích, depotech a pohřebních areálech, které budou dány spolu s rozbořením dálkových kontaktů

a importovaných artefaktů do kontextu vytvoření společenského modelu starší doby bronzové, včetně rozdělení společnosti na elity, střední a nejnižší vrstvu (kap. 9).

Velkou roli na poznání starší doby bronzové v okrese Prostějov má hlavně A. Gottwald, který výsledky svojí výzkumné činnosti hojně publikoval. Na tohoto badatele svou prací navázali jeho současníci I. L. Červinka a A. Telička. Ze současné generace badatelů nesou velkou míru zásluh na poznání pravěkého osídlení Prostějovska hlavně P. Fojtík a M. Šmíd. Z dalších badatelů, kteří odkryli a publikovali sídelní komponenty starší doby bronzové, patří A. Prudká, Z. Čižmář, M. Přichystal a D. Vachůtová (Gottwald 1924; 1931; Prudká 1999; Fojtík 2007; Fojtík – Dočkalová 2007; Fojtík 2014, 43–74; Fojtík et al. 2017, 230–232; Peška – Fojtík 2017, 82–89; Fojtík 2019, 63–64, 219).

2. Metodika a cíle práce

V první polovině diplomové práce (kap. 3, 5), podám souhrn dosavadních poznatků o období BA0–A3. Hlavní pozornost budu věnovat moravskému stavu bádání s odkazy na vývoj v Čechách, na Slovensku a Rakousku. Pro stanovení svého záměru budu využívat nová odborná periodika, přičemž budu sledovat i výsledky nejnovějších publikovaných výzkumů, které přináší zásadní informace o zkoumaném období. Nebudou opomenuty ani starší periodika a monografie, které budou kriticky analyzovány.

Pro přiblížení prostorového vymezení Prostějovska (kap. 4) bude podána analytickou formou odborných publikací charakteristika geografických, hydrologických, geologických a geomorfologických údajů, přičemž tyto přírodovědné a zeměpisné údaje nebudou popsány do velké hloubky, protože nejsou hlavním předmětem této práce. Stejným způsobem budou zpracovány dějiny bádání problematiky starší doby bronzové na zkoumané oikumeně (kap. 6).

Dále bude sledováno chronologické členění starší doby bronzové (kap. 7) s pomocí Reineckovy periodizace a absolutní chronologie. Větší pozornost bude věnována Reineckově periodizaci starší doby bronzové a její dělení na další stupně, které vypracovali čeští archeologové. Bude analyzována problematika chronologického přechodu pozdního eneolitu/začátku starší doby bronzové a konce starší doby bronzové/začátku střední doby bronzové. V rámci chronologie budou sledovány výsledky publikovaných radiokarbonových datování, které přinášejí nové informace k chronologickému vymezení stupně BA0–A3 (Peška 2009, 243–250; Ernée 2012, 111–112; Bátora 2018, 89; Šabatová – Parma 2019, 16–17; Peška – Králík 2020, 237–248).

Metodologický přístup hlavní části práce (kap. 8; 9) se bude skládat z kritického přístupu k pramenům sídelních areálů ze starší doby bronzové, z nichž velká pozornost bude věnována pohřebním areálům, jejichž úprava a výbava představují model sociálního obrazu starší doby bronzové. V detailnějším pohledu se zaměřím na kovové a další importované artefakty, které jsou hlavními datovacími a charakteristickými prvky pro starší dobu bronzovou. Důvodem zaměření na tyto prameny je fakt, že ve společnosti starší doby bronzové se díky dálkovým obchodním kontaktům mohla rozvíjet společenská hierarchie, která je velmi patrná v pohřebních výbavách, které odrážejí společenskou hierarchii. S touto ideou souvisí výstavba dvou centrálních míst (Otaslavice „Obrova noha“, Vřesovice „Vřesovská“), kolem kterých vznikají severní a jižní mocenská centra (kap. 8.1). Ve stanovených dvou mocenských centrech dochází díky dálkovým komunikacím v únětické kultuře (dále v ÚK) k intenzivnímu nárstu importovaných předmětů, které jsou velmi důležité pro stanovení socio-ekonomických vztahů v tehdejší společnosti (kap. 8.2).

V diplomové práci podám výsledky svého výzkumu únětických kamenných mlatů (kap. 9.2.11), které v daném prostoru představují zajímavý metodologický problém. Během zkoumání únětických mlatů byly využity přírodovědné metody (traseologická, petrografická, rentgen-fluorescenční a funkční analýza), které pomohly stanovit funkci těchto předmětů (Červinka 1899, 35–38; 1902, 192; Šmíd 2007; Mrázek 2008, 27; Peška et al. 2015, 50–53; Fojtík et al. 2017, 230–232).

Pro rekonstrukci dálkových komunikací stupně BA0–A3 budu pracovat s volně přístupnými daty projektu NAKI-I a II, která budou upravena v Geografickém informačním systému (kap. 9.1), jenž bude také využit jako mapový podklad a hlavní zdroj pro stanovení rekonstrukce osídlení ve zkoumaném prostoru.

Pro stanovení modelu společnosti starší doby bronzové budu pracovat s teoretickými přístupy E. Neustupného (2010) a zahraničních badatelů jako je M. Bartelheim (1998; 2009) a K. Kristianssen a B. Larsson (2011). V této části práce stanovím celkovou rekonstrukci socioekonomického, hospodářského a religiózního života člověka starší doby bronzové, přičemž nebudou opomenuty výsledky bádání disku z Nebry, které představují významný aspekt ve znalosti o náboženském životě tohoto období. Následně budou informace dány do kontextu se zkoumanou problematikou na Prostějovsku, který umožňuje stanovit vydělení společnosti na elity, střední a nejnižší vrstvu.

3. Kulturní a chronologické vymezení práce

Jak již název napovídá, souhrnný dějinný úsek doba bronzová je označován podle všeobecného využívání bronzu, konkrétněji slitiny mědi a cínu, který sloužil k výrobě nástrojů, zbraní a šperků. Termín doba bronzová poprvé použil roku 1836 Christian Jürgensen Thomsen. V pozdějších letech bylo badateli toto období podrobena detailnější vnitřní periodizaci, kterou dodnes dělíme na úseky starší, střední, mladší a pozdní doby bronzové (Jiráň et al. 2008, 11–16). Paul Reinecke v 1. polovině 20. století vytvořil chronologický systém, který se využívá pro období starší doby bronzové až po dobu laténskou (starší doba bronzová: BA, střední doba bronzová: BB–C, mladší doba bronzová: BD – Ha A a pozdní doba bronzová: Ha B).

3.1 Kulturní charakteristika období starší doby bronzové na Moravě

Podle nových zjištění proběhla na přelomu pozdního eneolitu/starší doby bronzové (Papac et al. 2021) rozsáhlá migrace. Podle DNA analýzy ve stupni BA0 (2300–2000 př. Kr) pochází 80 % mužských rodových linií z cizích zemí patrně ze severovýchodní Evropy. Po příchodu do Čech a Moravy se tito lidé asimilovali se zdejším doznívajícím pozdně eneolitickým obyvatelstvem a s protoúnětickou kulturou (dále PÚK).

Nitranská kultura je součástí příkarpatského kulturního komplexu, ke kterému patří také kultura košťanská, mierzanowická a počapská. Její pravděpodobný původ lze hledat na západní Ukrajině a v jižním Polsku (Stuchlík 1993d, 258–262). V prostředí České republiky obsadila oblast východní Moravy, zatím se nenašel doklad jejího výskytu na Prostějovsku.

PÚK (tab. 1) představuje počátek starší doby bronzové (BA0). Zde nacházíme výrazné znaky postupného stmelovacího procesu, který lze poznat silným zastoupením různých eneolitických prvků v hmotných nálezech. Informace o této kultuře můžeme čerpat hlavně z výzkumů pohřebišť, sídliště se zatím nepodařilo objevit (Stuchlík 1993d, 239–242).

Druhé starší období stupně BA1 rozdělujeme na starounětické a předklasické (tab. 1). Jejím hlavním znakem je zformování svébytné ÚK (Stuchlík 1993d, 240).

Vyvrcholením existence ÚK je stupeň BA2, tzv. mladší únětická kultura (tab. 1), která se dělí na klasickou a poklasickou fázi. V tomto období se společnost více hierarchizuje, utužují se dálkové obchodní kontakty, zvyšuje se množství kovových depotů a samotný rozvoj metalurgie (Stuchlík 1993d, 240–257).

Dokladem častých nálezů zemědělských nástrojů a pozůstatků hospodářských zvířat (třecí podložky, drtiče, paleobotanický materiál, archeozoologický materiál) lze stanovit, že se

obyvatelstvo ÚK věnovalo hlavně zemědělství a chovu dobytka. Díky dálkovým obchodním kontaktům dochází k rozvoji dolování, zpracování kovových rud a ke vzájemnému myšlenkovému prolínání náboženských a dalších kulturních idejí, např. výrobních. Pronikání impulsů z vyspělejších oblastí měly za následek, že se rozvíjela hierarchizace společnosti a docházelo k vydělení vyšší vrstvy shromažďující cennosti, kterými se elity reprezentovaly ve společnosti a při pohřbech (Stuchlík 1993d, 257; Bouzek 2011, 70–71).

Postupný přechod od ÚK do věteřovské skupiny (dále VS) označujeme jako tzv. úněticko-věteřovský horizont (BA2) (tab. 2). Tento vývojový horizont lze doložit hlavně na jižní Moravě. Je definován především na základě sporadicky se vyskytujících věteřovských prvků v keramickém inventáři. Pro toto období je charakteristický vzestup výšinných sídlišť (Stuchlíková 1993, 262–264; Rožnovský 2015, 52–56).

Starší fázi VS (BA3) zaznamenáváme od území kolem Dunaje až po Olomouc (tab. 2). Tento stupeň je charakteristický výskytem plně vyvinutých věteřovských keramických tvarů (Rožnovský 2015, 56–57).

Období závěru starší doby bronzové (BA3) je reprezentováno klasickou fází této skupiny, pro kterou je příznačný rozkvět a rozmach. Byla rozšířena po celé Moravě, v části Slezska, v Dolním Rakousku a částečně zasahovala i na jihozápad Slovenska a Čech (tab. 2) (Hnízdová 1954, 212; Tihelka 1960, 120; Rožnovský 2015, 57–59).

Hlavní ekonomickou složku obyvatelstva VS představovalo zemědělství a chov hospodářských zvířat. Nejčastěji chovaným zvířetem bylo prase, skot, ovce a kozy (Stuchlíková 1993, 272). Na zformování této skupiny měly velmi velký vliv jihovýchodní oblasti, z tohoto důvodu také tuto epochu nazýváme „*protourbánní horizont*“. Protourbánní sídliště na Moravě jsou dána do kontextu s opevněnými sídlišti z maďarského Potisí a na Slovensku (Bouzek 2011, 72–74; 2015, 44). Vedoucí postavení ve společnosti s velkou pravděpodobností získali jedinci, kteří profitovali z dálkových obchodů a z distribuce metalurgických výrobků. V jejich rukách se koncentrovala moc a bohatství, které ve společnosti vytvořily velké sociální rozdíly (Kristiansen – Larsson 2011, 113–125). Tito dominantní jedinci byli schopni mobilizovat velké množství obyvatelstva na stavbu opevnění, při němž byl v zahraničních oblastech kromě dřeva a hlíny využíván i kámen. Jako příklad lze jmenovat slovenské lokality Nižná Myšľa, Spišský Štvrtok a Vráble (Toth – Oravkinová 2015, 235–236). K rozvoji elitní skupiny obyvatel přispělo ve velké míře i stabilní hospodářství v rámci komplexní společnosti, která přesahovala společenské, technologické a religiózní složky obyvatelstva (Kristiansen – Larsson 2011, 113). Tato stabilita byla

náchylná na sebemenší vnitřní a vnější problémy, které mohly být příčinnou její zkázy. Na přelomu klasické/ poklasické fáze VS (BA3–B1) došlo k vnitřní krizi tehdejší společnosti, kterou vyvolal suchý klimatický výkyv (Hajnalová 2012; Batora 2013, 383). Daná vnitřní krize byla navíc umocněna krizí vnější. Šlo o vpád obyvatelstva z východní Evropy, které se stalo základem pro střední dobu bronzovou (BB1–C2) (Toth – Oravkinová 2015, 235–237).

	Reinecke 1924		Moucha 1961, 1963, 1982			Pleinerová 1966–1967	Bartelheim 1998		
2300			pozdní eneolit	starší období kultury únětické	1. protoúnětická	la	lb	starší kultura únětická	1
					2. staroúnětická				2
					3. střeđoúnětická	II		3	
					4. předklasická kultura únětická				
2000	A1	GAU-BICKELHEIM NEUNHEILINGEN	starší doba bronzová	mladší období kultury únětické	5. klasická kultura únětická	III	mladší kultura únětická	3	
1800 1700	A2	TRASSEM LANGQUAID TINSDAHL			6. poklasická kultura únětická				
1600	Holste 1939 B1	LOCHHAM	střeđní doba bronzová	kultura mohylová					

Tab. 1: Kulturní a chronologické členění ÚK (podle Jiráň et al. 2008, tab. 1).

Období	Stupně období	Reineckeho členění doby bronzové		Kulturní členění	Lokality
Doba bronzová	<u>starší</u>	RB	A2	5./poklasická fáze únětické kultury	Mušov Šatov
				úněticko-věteřovský horizont	Znojmo Hodonice
				starší fáze věteřovské skupiny	Bánov Budkovice Hodonice
				klasická fáze věteřovské skupiny	Bánov Budkovice Hodonice
	<u>střeđní</u>		B1	poklasická fáze věteřovské skupiny	Bánov Bezměrov Bulhary

Tab. 2: Chronologický přehled závěru starší doby bronzové na Moravě (podle Rožnovský 2015, obr. 1).

4. Oblast zájmu

4.1 Prostorové vymezení

Zájmovým územím diplomové práce je jižní a střední část okresu Prostějov (obr. 1). Hraničním územím bylo pro potřeby práce určeno katastrální území Plumlov – Kostelec na Hané – Olšany u Prostějova, které vymezují uměle stanovené hranice rozšíření ÚK a VS na Prostějovsku. Důvodem pro vytvoření této hranice je určení hlavních centrálních míst osídlení ve starší době bronzové v oblasti jižní a střední části Prostějovského okresu, který čítá dohromady 58 katastrů dnešních obcí.

Obr. 1: Okres Prostějov ve středomoravském prostoru. Modře vyznačena zkoumaná oikumena. Červeně nezkoumaná část okresu Prostějov (zdroj: mapy.cz; upraveno).

4.2 Přírodní podmínky

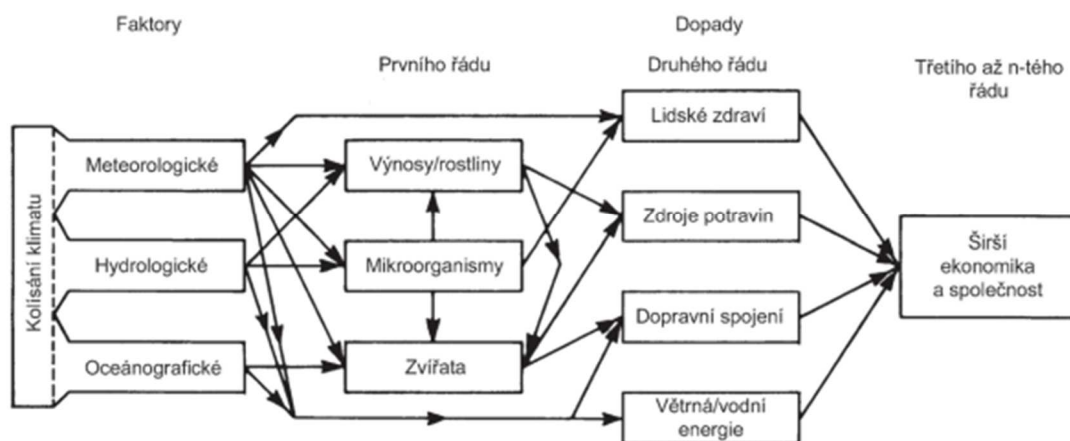
Okres Prostějov patří do teplé oblasti s mírnou zimou. Typická je krátká, mírně teplá, suchá zima s krátkým trváním sněhové pokrývky. Během roku se srážkový úhrn pohybuje okolo 350–400 mm a v zimě okolo 200–300 mm (Vysoudil 1992, 148).

Vegetační oblasti na Prostějovsku ve zkoumaném prostoru dělíme na: nivy větších přítoků Moravy, Hanáckou pahorkatinu, městskou krajinu Prostějova, podhůří Drahanské vrchoviny a severní výběžky Litenčické pahorkatiny (Albrecht 1998, 51). U charakteristiky vegetačních oblastí na sledovaném území je důležité si uvědomit, že se krajina v průběhu času měnila a nemusela se v období starší doby bronzové vyskytovat totožná biota jako v současnosti. Příkladem může být Hanácká pahorkatina, kde se předpokládá, že v její přirozené vegetaci byly dubohabřiny, které se do současnosti nedochovaly a místo nich zde najdeme vysazené lesíky se smrčiny, akátinami a topolovými výsadbami (Albrecht 1998, 53).

4.2.1 Přírodní podmínky ve starší době bronzové

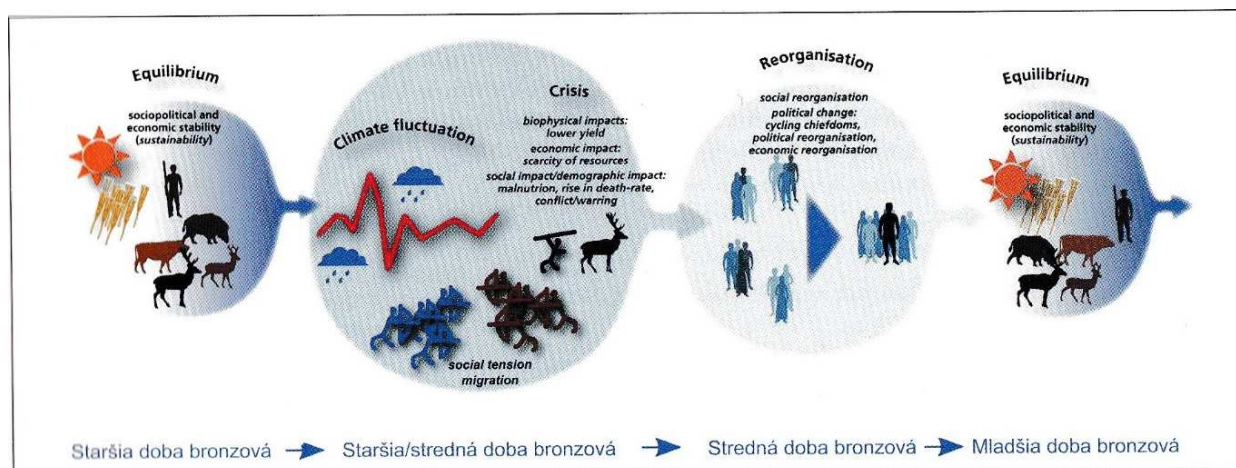
V průběhu dějin se střídají chladnější/vlhčí a teplejší/sušší období, jež jsou spojena se stabilitou/nestabilitou zemědělských výnosů jako hlavního předpokladu pro optimální vývoj společenského uspořádání (obr. 2).

Období starší doby bronzové spadá do mladší fáze holocénu, do úseku střední fáze subboreálu (Dreslerová 2011, tab. 2.1). Na počátku starší doby bronzové kolem 2350 cal BC bylo pravděpodobně vlhčí a chladnější období, které pokračovalo až do období klasické fáze VS 1700–1600 cal BC (Dreslerová 2011, 32).

Obr. 2: Model postupných dopadů kolísání klimatu na člověka a společnost (podle Brázdil – Kotyza 2008).

V období závěru starší doby bronzové dochází k nástupu suchého klimatického výkyvu, který zapříčinil migraci kulturních uskupení z východní Evropy, a ta pak podnikala nájezdy na již nestabilní kulturní struktury ve střední Evropě. Dochází k opouštění výšinných sídlišť a ke společenské reorganizaci (obr. 3) (Toth – Oravkinová 2015, 237–238).

Obr. 3: Schéma kulturních změn v době bronzové (Gronenborn 2009, Tab. 3; upraveno: Toth – Oravkinová 2015, obr. 25).

4.3 Geomorfologické zařazení

Z geomorfologického hlediska patří okres Prostějov do provincie Západní Karpaty. Z tohoto celku sem zasahují soustavy Vněkarpatské sníženiny a Vnější západní Karpaty. Vněkarpatská sníženina se dělí na Západní vněkarpatskou sníženinu, která se dále rozděluje na Vyškovskou bránu a Hornomoravský úval. Hornomoravský úval se dělí na podcelek Prostějovská pahorkatina, kterou ve zkoumaném prostoru rozdělujeme na okrsky: Křelovská pahorkatina, svahy Litenčické pahorkatiny, Myslejovické hřbety, Ohrozimská plošina, Plumlovská kotlina, urbanizovaná krajina Prostějova, Hanácká pahorkatina, Kojetínská pahorkatina, Blatská niva a Romžská niva (Albrecht 1998, 47–66; Mrázek 2008, 10; Demek – Mackovčín 2014, 84, 256, 283, 359, 423). Za nejvyšší bod Prostějovské pahorkatiny považujeme Předinu 312,6 m. n. m v Kojetínské pahorkatině. Průměrná nadmořská výška na Prostějovsku je 240,3 m n. m. Největší územní celek zkoumaného prostoru je Prostějovská pahorkatina, která leží na neogenních a kvartérních usazeninách. Na většině území převládají suché pleistocénní údolí a mendipy (Demek – Mackovčín 2014, 359; Hanák 2017, 14).

4.4 Geologické podmínky

Nejstarší souvrství tvoří na území Prostějovska paleozoické horniny silurského stáří. Z materiálové náplně se jedná o graptolitové břidlice, jílovité břidlice, siliciklastické rytmy

a bazické vulkanity (Mrázek 2008, 11). V konicko-mladečském pruhu jsou přítomny bazální klastické uložení devonského stáří. Litologicky jde převážně o pískovce, křemenné slepence, prachovce, jílovce a místy se vyskytující písčité vápence. Stínavsko-chabičské středně devonské a spodně karbonské souvrství zde tvoří tmavě šedé fylitické břidlice a lokálně lze najít vápence, železné rudy a produkty vulkanismu (Mrázek 2008, 11–12).

Spodní karbon Dražanské vrchoviny je rozdělen na západokulmskou a východokulmskou pánev a je vesměs tvořen sedimentárními horninami flyšového charakteru. Litologicky jde o mocná tělesa břidlic, prachovců, drob a slepenců (Mrázek 2008, 13–14).

Během permu a mezozoika se v důsledku nasouvání příkrovů Karpat začíná tvořit struktura karpatské předhlubně, jejíž součástí je i Hornomoravský úval a navazující deprese, do které proniklo moře z oblasti Parathethydy. Prostějovský příkop je považován za nejstarší strukturu nově se tvořícího Hornomoravského úvalu. Litologicky tvoří tyto sedimenty hrubě zrnitá bazální klastika až brekcie, řasové vápence, šterky, písky a jíly s příměsí prachu (Mrázek 2008, 15).

4.5 Hydrologická charakteristika

Prostějovskem protékají celkem čtyři hlavní řeky: Blata, Haná, Hloučela (Okluka) a Romže (Valová). Menšími říčkami a potoky jsou: Český potok, Lešanský potok, Vřesůvka, Okenná, Tištínka, Brodečka a Určický potok (Hanák 2017, 16–17).

Nejvýznamnější vodním tokem je Romže (Valová), která pramení ve Dzbeli v nadmořské výšce 492 m n. m. Z předhůří Zábřežské vrchoviny říčka stéká do Hornomoravského úvalu jihovýchodním směrem do Prostějova, kde mění název a jako říčka Valová protéká k ústí. Ve zkoumané oikumeně protéká Lutotínem, Kostelcem na Hané, Držovicemi, Kralicemi na Hané a Hrubčicemi (Štefáček 2008, 528–529).

Řeka Haná vzniká soutokem Velké a Malé Hané v Dědicích u Vyškova v nadmořské výšce 260 m n. m. Z východních svahů Dražanské vrchoviny stéká přes Vyškov a Ivanovice na Hané do Hornomoravského úvalu, kde v Němčicích nad Hanou obrací svůj tok k východu k okresu Přerov. Ze zkoumaných lokalit protéká Nezamyslicemi, Mořicemi a Němčicemi nad Hanou (Štefáček 2008, 150–151).

Hloučela pramení 2 km severně od Bukové v nadmořské výšce 578 m n. m. Má charakter nížinného toku a na horním toku se jmenuje Okluka. Ústí zprava do Romže

u Prostějova. Ve zkoumaném prostoru protéká Mostkovicemi, Plumlovem a Prostějovem (Štefáček 2008, 155–156).

Řeka Blata pramení nedaleko Vilémova v nadmořské výšce 440 m n. m. Ústí do Moravy u Lobodic v nadmořské výšce 193 m. n. m. Okresem Prostějov protéká tato řeka u jejích hranic spoře osídlenou krajinou Hornomoravského úvalu. Ve zkoumané oikumeně protéká pouze u Olšan u Prostějova (Štefáček 2008, 49–50).

5. Charakteristika archeologických kultur starší doby bronzové

5.1 Protoúnětická kultura

Na vzniku této kultury (obr. 42) se podílely impulsy z okolních pozdně eneolitických kultur (kultura se šňůrovou keramikou a kultura zvoncovitých pohárů) a z časně bronzových kultur Karpatské kotliny (nagyrévska kultura, skupina Pitvaros). Územní původ PÚK lze obecně stanovit na jihovýchodní Moravě z důvodu nejvyšší koncentrace nejstarších nálezů (Sklenář et al. 2002, 372–373; Peška 2009, 261). Archeolog S. Łęczycky vyslovil hypotézu, že v důsledku přijímání jihovýchodních impulsů v kultuře se šňůrovou keramikou (dále jen KŠK) a kultuře se zvoncovitými poháry (dále jen KZP), došlo u těchto kultur ke vzniku samostatné PÚK. Tuto teorii reprezentuje na území Dolního Slezska v 1. horizontu časně doby bronzové, kdy se objevuje PÚK, která se smísila s místní populací KŠK, což má za následek v lokálním vývoji v mladší fázi časně doby bronzové vznik marszowické kultury (Łęczycky 1989).

Osídlení PÚK zaujímalo prostor Čech, Moravy, Slezska a středního Německa. Oproti pozdně eneolitickým kulturám je osídlení řídké a známé prostřednictvím menších skupinových kostrových pohřebišť, protože se dosud nepodařilo objevit sídliště, které by se jednoznačně dalo určit této kultuře (Ondráček 1967, 389; Sklenář et al. 2002, 372–373; Peška 2009, 265).

Protoúnětická pohřebišť na Moravě (obr. 42) jsou většinou malá s maximálním počtem okolo dvaceti hrobů. Výjimkou je zatím největší pohřebiště v Pavlově „Horním poli“ se 47 hroby, v Moravské Nové Vsi-Hruškách „Hrubé díly“ s 26 hroby, v Bedřichovicích „Malém poli“ s 22 hroby, v Šardičkách „Nad humny“ s 22 hroby a Jiříkovicích „Dílech“ s 18–20 hroby. Zemřelí jsou ve většině případů pohřbeni v mírně skrčené poloze na pravém boku, hlavou k jihu a s pohledem k východu. Vzácným objevem je nadzemní konstrukce tzv. domu mrtvých z Moravské Nové Vsi-Hrušek „Hrubé díly“ a dřevěných rakví z lokalit

Ivanovice na Hané „Spravedlnost“, Slavkov u Brna „Cutisin“ a Moravská Nová Ves-Hrušky „Hrubé díly“ (Ondráček 1967, 389; Stuchlík – Stuchlíková 1996, 67–68; Peška 2009, 265).

Protoúnětická keramika má společné znaky s KŠK a KZP z nichž je nejdůležitější společná tendence k členění na hrdlo, horní část výduti a spodní část nádoby. Co tuto keramiku odlišuje od výše zmíněných pozdně eneolitických kultur je hrana mezi hrdlem a výdutí. Značná část protoúnětické keramiky vykazuje totožnou výzdobu jako v nagyrévske kultuře v Karpatské kotlině. Jedná se o plastickou výzdobu ve stylu žebírkovitých útvarů, profilovaných uch a plastických formovaných lišt. Nejlépe dálkový kontakt v Karpatské kotlině vykazují mísy na plášťových prolamovaných nožkách, které zatím známe z Moravské Nové Vsi-Hrušek „Hrubé díly“, Božic „Hojavy“, Opatovic „Padělkách“ a Šardiček „Nad humny“ (Stuchlík 2005, 19). Nejrozšířenějším typem jsou hrnce a hrnky s baňatým až kulovitým tvarem a nízkým hrdlem, které jsou překlenuté páskovými uchy. Druhou nejčastější složkou jsou misky s polokulovitými, kónickými nebo esovitě prohnutými stěnami a širokým žlábkem. Všechny keramické nádoby jsou většinou nezdobené, nebo zdobené rytým ornamentem tvořeným kombinací svislých pásů, krokvic, klikatek a dlouhých rýh. Na některých keramických artefaktech lze nalézt také plastickou výzdobu ve formě pupíků, obvodových lišt a svislých žeber. (Ondráček 1967, 393–394; Stuchlík 1993d, 242; Peška 2009, 85).

Druhým nejčastějším nálezem na protoúnětických pohřebištích jsou kamenné artefakty. Ze štípané industrie jsou nejpočetnější pazourkové šipky, čepelky, škrabadla a méně častěji kamenné dýky. Z broušené kamenné industrie lze jmenovat nátepní destičky obdélníkového tvaru se dvěma otvory (Stuchlík 1993d, 243–244).

Z kostěné-parohové industrie (dále jen KPI) jsou v této kultuře nejčastěji zastoupena šidla, hroty, jehlice, ploténky z kančích klů, hladidla a retušéry. Ploténky z podélně rozštípnutých kančích klů sloužily jako ozdoba v KŠK a v nitranské kultuře. V době PÚK tyto ploténky pravděpodobně plnily funkci nožičků, čemuž napovídá i jejich poloha v hrobech. Mimo jiné se kančí kly po opracování používaly jako ozdoby se zářezy s jedním nebo s více provrty, srpovitě nástroje, nožíky a lžičky.

Unikátním nálezem se stal objev kostěného náhrdelníku v Moravské Nové Vsi – Hruškách „Hrubých dílech“ v hrobě 3–4-letého dítěte. Skládá se z 10 kostěných korálků, 9 provrtaných psích zubů a 2 měděných kroužků. Podobný nález se uskutečnil v Pavlově „Horním poli“, kde se v hrobě dítěte našel jeden válcovitý kostěný korálek (Ondráček 1967, 419–420; Stuchlík 1993d, 244; Peška 2009, 199–209).

Kovové předměty jsou v PÚK velmi vzácné a typologicky nejsou moc pestré. Víceméně se omezují jen na výrobu šperků, mezi nimiž převládají vlasové ozdoby z jednoduchého nebo dvojitého drátu. Výjimečným nálezem je drátěný nákrčník z Jiříkovic „Dílech“ a dva kroužky s konci přeloženými přes sebe, které se staly součástí náhrdelníku na lokalitě Moravská Nová Ves-Hrušky „Hrubé díly“. Jednoduché zlaté kroužky s přesahujícími se konci byly nalezeny v protoúnětickém hrobě ve Vyškově „Hybešova ulice“ a v Moravské Nové Vsi-Hruškách „Hrubých dílech“. Vlasová ozdoba z dvojitého drátu se našla v Pavlově „Horním poli“ a v Marefách „Zahradách“ (Ondráček 1967, 421–422; Stuchlík 1993d, 244; Peška 2009, 199–209).

5.2 Únětická kultura

Vznik ÚK je zapříčiněn splynutím souboru jihovýchodních a domácích pozdně eneolitických prvků. U této kultury najdeme prvky protonagyrvské a nagyrvské kultury z Maďarska, kultury Makó-Čaka a Vučedol-Zók ze severozápadního Balkánu. Důkaz přináší obdobné keramické tvary, které najdeme i v oblasti Sýrie. Ve staroúnětické fázi najdeme prvky z kultury zvoncovitých pohárů a kultury se šňůrovou keramikou. Pro nejstarší fázi ÚK je charakteristický podobný styl života jako pro předchozí pozdně eneolitické obyvatelstvo, čemuž odpovídá málo intenzivní zemědělství, lehká konstrukce obydlí a obliba nátepních destiček (Stuchlík 1993d, 238–239; Sklenář et al. 2002, 372–373; Bouzek 2015, 42). ÚK zaujímal rozsáhlý územní prostor střední Evropy (obr. 43), jmenovitě Čechy, Moravu, Slezsko, západní Polsko, východní Německo, Dolní Rakousko a jihozápadní Slovensko (Bátora – Vladár 2015, 28).

Osídlení ÚK (obr. 43) se začíná výrazně rozvíjet od staroúnětické fáze (fáze BA1), kdy máme doložena již první sídliště. Na Moravě je v tomto stupni nejhustěji osídlen prostor Hané na pravém břehu Moravy (Sklenář et al. 2002, 373–374). Sídliště se nejčastěji rozkládají poblíž vodních toků na mírných svazích v nadmořské výšce 200–400 m n. m. a v jejich blízkosti se často nachází pohřebiště. Méně často dochází k osídlování výšinných poloh a velmi výjimečně k výstavbě rondelů. Vzácné jsou i případy osídlení jeskyní. Na Moravě v Moravském krasu je doloženo dlouhodobé osídlení jeskyně Pekárna. U dalších šesti jeskyní v této oblasti šlo patrně o krátkodobé osídlení či pobyt (Stuchlík 1993d, 248–251; Bátora – Vladár 2015, 29).

Nejvíce nacházená a prozkoumaná jsou kostrová pohřebiště. Oproti menším skupinovým pohřebištím PÚK se výrazně zvětšila velikost a počet celků. Kostrové hroby jsou

velmi často seskupeny do menších skupin po 20–40 objektech odrážejících sociální nebo rodinné vztahy. Kostry jsou často nacházeny ve skrčené poloze na pravém boku s pažemi složenými pod trupem s různou orientací (Stuchlík 1993d, 244–245). Ve starší únětické kultuře převažuje orientace koster J–S, S–J, JZ–SV, JV–SZ a výjimečně Z–V. V mladší ÚK převažuje orientace Z–V, JZ–SV, V–Z, J–S, S–J, SZ–JV, JV–SZ a SV–JZ. Méně častý je výskyt odchylek od stanoveného pohřebního ritu. Jedná se o žárové hroby, které jsou považovány za přežitek z eneolitu. Žárové hroby se našly v Ivančicích „Pod Rénou“, v Podolí u Brna „Zukalův mlýn“ a v Ostrožské Nové Vsi „Díly od dědiny“. Dalším příkladem jsou pohřby v natažené poloze, které známe z lokality Oblekovice „Zahrada T. Kučery“, Kyjovice „Za panským dvorem“, Vedrovice „Zábrdovice“ a Brno-Černé pole „Lužánky“ (Tihelka 1953, 240–242).

Vícenásobné hroby tvoří 8–12 % nalezených hrobů ÚK na Moravě (Tihelka 1953, 240–241). Jako příklad lze uvést hroby se 6 jedinci v Jiříkovicích „pole A. Dvořáčka“, Horních Dunajovicích „Na stínadlech“ a Vrbovci „Langerově cihelně“. Mezi zvláštní vícenásobné hroby patří nález šesti dětských lebek v Kobylnici „Rozdílech“ (Stuchlík 1993d, 244–246).

Od PÚK se setkáváme s fenoménem pohřbívání v prvních dřevěných rakvích vydlabaných z kmenů velkých stromů, zejména dubu. V místech rozšíření ÚK máme nejvíce dochovaných dřevěných rakví na Moravě převážně z lokalit Rebešovice „Na Návrší“, Telnice „Za kostelem“, Těšetice „Guttwilingerova cihelna“ a Velké Pavlovice „Topolovka“ (Stuchlík 1993d, 246–247). Dalším zajímavým fenoménem jsou hroby s kamenným obkladem. Jedná se o upravení stěn neopracovanými nebo částečně opracovanými kamennými valouny. Na Moravě je nacházíme na lokalitách Jiříkovic „pole A. Dvořáčka“, Letonice „dům J. Šimáčka“, Dražovice „Poklona“, Horní Dunajovice „Za kostelem“, Oblekovice „Zahrada T. Kučery“, Lednice „Flur Oberfeld“, Tvarožná „Zadní díly“, Rebešovice „Rajhradský klášter“, Kyjovice „Za panským dvorem“, ad. (Tihelka 1953, 236–238).

Od ÚK se setkáváme s případy pohřbů dětí v nádobách *pithoi*. Tento zvyk pochází z Anatólie a severního Řecka. Na Moravě je tento způsob doložen od mladšího období ÚK na lokalitě Blučina – „Cezavy“ (Stuchlík 1993d, 247; Bouzek 2011, 71).

Na celém území ÚK se setkáváme s jevem vykrádání hrobů. Nabízí se dvě hypotézy. První je praktické otevření hrobu za účelem pohřbení dalšího jedince, kdy byly kosterní pozůstatky ze spodního pohřbu odsunuty stranou. Druhou hypotézou je loupežné vykrádání. Lupiči při této činnosti vyhloubili šachty o průměru 80 až 140 cm nasměrované na hrud'

skeletu, kde se mohly nacházet kovové předměty. Kosterní pozůstatky v hrobech zasažených tímto způsobem bývají ve většině případů rozházené po celé ploše hrobu (Stuchlík 1993d, 248; Jiráň et al. 2002, 68;).

Nejvyšší procento pohřební výbavy tvořila keramika. Častým nálezem jsou kovové a kostěné šperky, ojediněle zlaté náušnice, spirálovité drobné ozdoby, jantarové a skelné šperky. Kromě šperků a keramiky bývají pohřebními milodary bronzové, kamenné, kostěné nástroje a zbraně, hliněná závaží, přesleny, BI a ŠI (Tihelka 1953, 242; Jiráň et al. 2008, 67).

Od mladšího období ÚK se začínají ve větší míře objevovat depoty. V tomto období se objevují depoty keramické a kovové. Kovové jsou tvořené buď z jednoho druhu artefaktu, nebo jsou smíšené. Na jedné straně bývají tvořené kovovými polotovary, na druhé straně hotovými výrobky a často oběma typy. Nejčastějším kovovým artefaktem v únětických depotech jsou hřivny/nákrčníky. Předpokládá se, že nálezy tvořené pouze hřivnami jsou skladem materiálu obchodníků nebo kovolitců (Stuchlík 1993d, 253). Druhou hypotézou je, že menší smíšené depoty obsahující kromě hřiven i další předměty jsou majetkem určitého člověka, který si tyto předměty zakopal do země z praktických nebo náboženských důvodů. Religiózní charakter vychází z toho, že konkrétní jedinec nebo rodina obětovali určitým božstvům to nejlepší, co měli k dispozici, aby si získali jejich přízeň (Bath – Bílková 1973, 25–30; Bouzek 2011, 70–71).

Díky impulsům z jihovýchodu bylo možné, aby se ve středoevropském prostoru vytvořil stabilní a svébytný civilizační útvar reprezentovaný mladší ÚK, která nesla podobné znaky s vyspělými politickými společnostmi na Blízkém východě a v Egejské oblasti. Největším důkazem dálkových kontaktů jsou bronzové předměty. Četnost kovových artefaktů nám ukazuje, že systém distribuce kovů byl zejména v mladším období ÚK a v následné VS součástí nadregionální spolupráce, která byla uskutečňována prostřednictvím obchodních kontaktů. Ze zbraní lze jmenovat trojúhelníkovité dýky, sekeromlaty a sekery, které v některých případech mohly sloužit i jako atributy společenské prestiže elity. Pro spínání oděvů sloužily bronzové jehlice, z nichž většina pochází z jihovýchodních oblastí (například cyperská jehlice). Pro zvýraznění ženské důstojnosti sloužil honosný bronzový šperk. Jednalo se hlavně o spirálovité náramky, plechové „manžetovité“ náramky a náhrdelníky složené z bronzových spirálek, fajánsových a jantarových perel. Zvláštní případ představují hřivny/nákrčníky s očky, které mohly sloužit jako polotovary k výrobě kovů, jako váhová jednotka nebo jako šperk. V Čechách se nachází měděná nebo bronzová žebra sloužící jako polotovar k následné výrobě a jako váhová jednotka (Bouzek 2011, 66–70; 2015, 42–43).

Kromě kovových artefaktů můžeme doložit import i u keramiky. Z nagyrévske kultury pocházejí vejčité hrnce s vyhlazeným povrchem, jedním uchem pod okrajem, zdobené plastickou podkúvkou, výčnělkem, dvojicí žebírek nebo jiným plastickým ornamentem. Několik exemplářů známe například z pohřebišť v Kyjově „Městská cihelna“, Kobyli „Hrabínek“, Němčicích na Hané „Svorka“, Opatovicích „Padělky“ a Šardičkách „Nad Humny“ (Červinka 1926; Stuchlík 2005, 19). Dalším typem nádoby je torzo dvojité nádoby se spojovacím otvorem, zbytkem horizontálního ucha a s inkrustovanou výzdobou z pohřebišť ve Velkých Pavlovicích „Trkmanci“. Tato nádoba má analogie v hatvanské, otomanské, maďarské a v severopanonské kultuře (Točík 1956; Paulík 1993; Stuchlík 2005, 19). Z prostředí wieselburské kultury pochází džbánec s jedním uchem a vyhlazeným povrchem z Mikulova „Pískovy cihelny“. Ze skupiny Unterwöbling máme mísy a hrnky zdobené rýhováním stěn z hrobů v Mušově a Šardičkách „Nad Humny“ (Tihelka 1960; Stuchlík 2005, 19–20).

V ÚK zůstává nejpočetněji nalézaným artefaktem keramika. Ve starším období ÚK nacházíme keramické nádoby hlavně na pohřebištích. V mladším období začíná přibývat exemplářů pocházejících ze sídlišť. Podle technologie výroby je můžeme rozdělit na jemnou keramiku, kvalitativně vypracované výrobky a hrubší zásobnice (Jiráň et al. 2008, 45). Hlavním rysem nádob ze staršího období ÚK je jejich kvalita a hladký povrch. Charakteristickými druhy keramických artefaktů pro toto období jsou protáhlé džbány, hrnce, hrnky, hmoždířovité nádoby, mísy, bezuché a dvouuché amfory. V předklasickém období ÚK v keramické produkci narůstá podíl nezdobené a výrazněji profilované keramiky (Tihelka 1953, 246–256; Jiráň et al. 2008, 41–45). Zdokonalení technického zpracování a výpalu nastává v mladším období ÚK. Tehdy dochází k nárůstu tvarového spektra nádob. Jedná se hlavně o baňaté hrnky s rozevřeným hrdlem, z nichž jsou některé zdobené trásňovitým ornamentem. Dále se objevují koflíky s lomem na výduti, vyrobené z jemnějšího materiálu, dobře vypálené a vyhlazené (Tihelka 1953, 256–259; Jiráň et al. 2008, 45).

Z KPI inventáře ÚK se objevují jehlice s kroužkovou hlavicí, s profilovanou hlavicí, vázičkovitou hlavicí, berličkovité jehlice, šídla, bodla, kostěné tyčinky, závěsky, hladítka a korálky. Samotné artefakty z KPI svědčí o vysoké technické úrovni výroby tohoto typu předmětů (Tihelka 1953, 279–281; Jiráň et al. 2008, 62).

V tomto období nadále převládají BI a ŠI. Z broušených industrií lze jmenovat mlaty se žlábkem, sekeromlaty, ploché sekerky, ozdobné provrtané malé kamenné kotoučky

a brousky. Z ŠI nacházíme nože, škrabadla, nástroje s pilkovou retuší a šipky (Tihelka 1953, 278–279).

5.3 Věteřovská skupina

VS spadá do stupně BA3 zhruba do období 1700–1600 př. Kr. Je součástí integrální kulturního komplexu Maďarovce-Věteřov-Böheimkirchen. Byla rozšířena na území Moravy (obr. 44), Dolního Rakouska a jihozápadního Slovenska. Zformování této skupiny na Moravě se jeví jako vyvrcholení vývoje ve starší době bronzové (Sklenář et al. 2002, 389; Bátora – Vladár 2015, 37–38). Existují dvě hypotézy o jejím vzniku. První z nich, kterou vypracoval A. Točík, se odkazuje na stejný vývoj v jihozápadním Slovensku a Dolním Rakousku. Dokládá paralelní vznik v obou geografických oblastech z místního podloží pod silným vlivem jihovýchodního kulturního proudu. Druhá hypotéza vyslovená K. Tihelkou stanovuje vznik této skupiny jako důsledek expanze maďarovské skupiny z jihozápadního Slovenska (Tihelka 1946, 51–57; Filip 1948, 187–189; Stuchlíková 1985, 101–102).

V rámci velkých kontaktů s vyspělými jihoevropskými a východoevropskými civilizacemi, zejména s mykénskou kulturou, vznikají tzv. protourbánní civilizace, které jsou společenským vyvrcholením starší doby bronzové a svou charakteristikou se přiblížily vyspělým civilizacím východního Středomoří. Představiteli protourbánních civilizací ve středoevropském prostoru jsou věteřovská skupina, vrcovická skupina, maďarovská skupina, severopanonská kultura, otomanská kultura a otomansko-fűzesabonský kulturní komplex (Stuchlíková 1993, 262–263; Sklenář et al. 2002, 389; Bouzek 2011, 72–74; 2015, 44; Bátora 2018, 101–118).

Protourbánní sídliště na jižní Moravě a v Čechách jsou dána do kontextu s opevněnými sídlišti z maďarského Potisi a Slovenska. Tyto opevněné osady, ve kterých jsou patrné i známky po pravidelné síti ulic připomínajících středomořské osady, najdeme v lokalitách Věteřov „Nové hory“, Vrcovice a Dívčí Kámen (Bouzek 2011, 72–74; Bouzek 2015, 44). Vedle výše zmíněných opevněných osad nacházíme i další stopy po ovlivňování mykénské civilizace na Moravě, a to formou importu (Bouzek 2011, 72–74; Salaš 2014, 7–8).

Importy mykénské kultury se na Moravu dostaly buď přímým dálkovým transportem, nebo řetězovým či sekvenčním transferem. To znamená, že importované artefakty mohly být součástí směny, darů, kořistí nebo i svatebních výbav. Jedná se například o napodobeniny misek s tordovaným okrajem, které se našly na Blučině – „Cezavách“, poklička z Olomouce „Václavské návrší“ připomínající mykénské třmínkové vázy, malé hrnky s částečně

kolkovanou a bíle inkrustovanou výzdobou z lokalit Blučina – „Cezavy“ a Bělov „Horní pole“. K dalším artefaktům patří kolečka se čtyřmi příčkami, zlaté spirálovité náušnice a (Bouzek 2011, 76; Salaš 2014, 8–15). Mnohem více dokladů egejského vlivu nám přináší kromě importů výroba lokálních artefaktů. Do kategorie těchto nálezů řadíme kostěné a parohové industrie, například zděře a objímky zdobené strmou rytou mykénskou vlnicí ovíjenou kolem středových bodů. Na Moravě máme doloženo celkem pět takových předmětů ze dvou výšinných lokalit, kterými jsou Cezavy u Blučiny (4 kusy) a Nové Hory u Věteřova (1 kus) (Salaš 2014, 12–15; Bouzek 2015, 44–45). Za zmínku stojí patrně nejvýznamnější importovaný nález na území České republiky ve starší době bronzové. Jedná se o bronzovou syrsko-anatolskou figurku z Kouřimi, která je ojedinělým nálezem na území střední Evropy. Podobné sošky se našly pouze a Řecku, Sardinii, Sicílii Španělsku nebo dokonce až v Litvě, (Bouzek 2011, 76–77).

Co se týká dálkových kontaktů s egejskou oblastí, jedním z důkazů obchodních vztahů je baltský jantar, který pochází z Gdaňského zálivu v severním Polsku. Nacházíme ho v hrobech, na sídlištích, v depotech na území výše zmíněných kultur a také v mykénských hrobech. Na Moravě máme pouze 33 kusů baltského jantaru, což oproti Slovensku přináší důkaz, že v prostředí VS na Moravě se lidé na tomto obchodu moc výrazně nepodíleli (Tihelka 1960, 92; Stuchlíková 1993, 272; Batora 2018, 368–379).

Sídliště VS nacházíme od Dolního Rakouska po Olomoucko a několik lokalit i na pomezí hranic s Polskem ve Slezsku (obr. 44). Nejvyšší sídelní koncentrace je na území Břeclavska, Mikulovska a Znojemska (Stuchlíková 1993, 265). Výšinná a opevněná sídliště lze považovat za výrobní, obchodní a mocenská centra. Tento typ sídelních struktur se rozděluje do tří skupin. První skupina jsou sídelní místa na ostrožnách nad vodními toky, druhá skupina se týká vyvýšených míst na výběžcích horských masívů a poslední skupina se týká sídelních míst, která leží na terasovitých vyvýšeninách při inundaci řeky Moravy. Na významných opevněných lokalitách (Blučina – „Cezavy“, Kroměříž-Hradisko – „Hradisko“, Olbramovice – „Leskoun“, Olomouc – „Václavské návrší“, Skrbeň – „Hradisko“; Čížmář 2004) je doloženo opevnění z valu a příkopu lichoběžníkovitého průřezu. Při stavbě valu se používal lomový kámen a hlinitý násep, který byl vzadu držen dřevěnou konstrukcí (Stuchlíková 1985, 103–104).

Nížinná sídliště byla zakládána v blízkosti říčních toků. Tyto lokality byly často situovány na rozhraní mírného svahu orientovaného k jihu, jihovýchodu nebo jihozápadu. Při výzkumu osad se zpravidla nacházejí jámy hospodářského charakteru, což potvrzuje

hypotézu, že se jednalo o zemědělská sídliště, jejichž existence závisela na podpoře elity (Stuchlíková 1993, 265). Lidé žijící v nížinných osadách s nejvyšší pravděpodobností pěstovali plodiny pro elity a jejich nejbližší okolí sídlící na opevněných sídlištích. Představitelé opevněných sídlišť tyto zemědělské osady chránili a podporovali.

Zvláštní případ se vyskytl v Uherském Brodě „Úlehly“, kde bylo odkryto místo, které svými platformami, mísovitými útvary a nálezy hliněných figurek býčků připomíná mykénské svatyně (Bouzek 2011, 76; 2013, 115).

Dokladů pohřebišť máme velmi málo. V Dolním Rakousku a na jihozápadním Slovensku máme nálezy kostrových pohřebišť, které však na Moravě chybí. Výjimkou je lokalita Borotice, kde část mohylníku patřila do této skupiny (Stuchlíková 1993, 267; Stuchlík 2006, 219–221). Zvláštní způsob pohřbívání přinášejí pohřby dětí v nádobách, které se našly v Brně-Slatině „Řípské“, Dolních Věstonicích „Vysoké zahradě“, Ivani „Na Sídlišti“, Mikulově „Vysokém rohu“, Olbramovicích „Šestilánech“ a v Pasohlávkách „Malém žlebu“ (Stuchlíková 1993, 267; Fojtík 2009, 60–61; Salaš 2014, 8). Velmi výjimečné jsou žárové hroby z Kroměříže-Hradiska – „Hradiska“ (Spurný 1957b).

Z důvodu praktické absence pohřebišť jsou jediným zdrojem jak antropologického materiálu, tak pohřebního ritu pohřby v sídlištních objektech. Rozdíl je v tom, zda se kostry dochovaly celé, nebo byly pohřbeny pouze části těl. Příkladem je nález lebek v sídlištním objektu s pozůstatky postkraniálního skeletu na lokalitách Blučina „Cezavy“, Hodonice „Cihelna“, Mikulov „Vysoký roh“ a Pavlov „Horní pole“. Kompletní kosterní pozůstatky jsou ve většině moravských nalezišť uloženy v jámě ve skrčené poloze na pravém nebo levém boku. Méně často se vyskytnou nerituální pohřby v sídlištní poloze, které nesou znaky pohozených koster. Nachází se i případy vícenásobných pohřbů v sídlištním objektu. Zde lze jmenovat výjimečný nález z Velkých Pavlovic „Trkmance“, kde se v jedné jámě našlo celkem 8 pohřbených jedinců (Stuchlíková 1993, 270).

Pohřební výbava bývá velmi chudá, většinou je tvořena pouze keramickými artefakty. Výjimku na Moravě představuje hrob 5/1995 z Kroměříže-Hradiska – „Hradiska“, který obsahoval bronzovou jehlici, část misky a dvě nádoby. V hrobě A z Bolelouce „Svárova“ se našla jehlice, 15 jantarových perel a dvě nádoby. Významným nálezem je hrob H4 z lokality Vrchoslavice 1 – „Na Dílech“, který obsahoval jako pohřební milodary bronzovou sekerku se schůdkem (var. Finsterhaid) a protáhlou bronzovou trojúhelníkovou dýku (var. Freyburg-Röderau). Ve stupni BA3 nadále pokračuje fenomén sekundárního otevírání hrobů (Stuchlík 2006, 220; Peška 2012, 5).

Nejčastěji nalézaným artefaktem na věteřovských lokalitách je keramika. V tomto období jsou keramické předměty vrcholem technické dokonalosti a kvality, které dokazují vysokou úroveň hrnčířství. Tyto předměty bývají zdobeny rytým ornamentem, inkrustací, nehtovými vrypy, svislými žeběrky, šikmo šrafovanými trojúhelníky, třásňovitým ornamentem a pupky na podhrdlí. K nejvíce nalézaným předmětům patří amfory, mísy, zásobnice, koflíky, soudkovité a esovitě profilované hrnky, hrncovité mísy a nejméně zastoupeným druhem jsou džbánky. Mezi keramické předměty, které představují užitkové a kultovní předměty patří osudí, dózičky, vykuřovadla, pokličky, miniaturní nádoby, přesleny, závaží a modely kol vozů (Tihelka 1946, 51–55; 1960, 30–76; Stuchlíková 1985, 102–103; 1993, 270; Sklenář et al. 2002, 389).

Zvláštní případ představují malé oválné keramické artefakty nazývané chlebové idoly podle tvaru bochníku chleba, který má na hřbetní straně vhloubenou výzdobu z rýh, vpichů a otisků. Funkce tohoto artefaktu nebyla dosud vyjasněna. Mluví se o tom, že se mohl používat jako pečetidlo nebo jako kultovní předmět spojený se slunečními a agrárními rituály. Na jižní Moravě se našly pouze dva exempláře pocházející z lokalit Blučina „Cezavy“ a Klentnice „Tabulová hora“ (Čižmář 2004, 83–85; Salaš 2014, 15).

Bronzové artefakty bývají ve stupni BA3 nacházeny vzácně, což je zapříčiněno malým počtem hrobů, z nichž velká část je vyloupena. Moravskou metalurgii dokládají nálezy měděných hřiven, odlévacích forem a dyzen. Na lokalitě Svitávka – „Hradisko“ se podařilo odhalit pozůstatky kovolitecké dílny. Z bronzových artefaktů, které se do našeho prostředí dostaly formou importu z východoevropských a jihoevropských civilizací, nebo byly těmito výrobky inspirovány, lze zmínit sekeromlaty křtěnovského typu, sekery a trojúhelníkovité dýky. Ze šperků lze jmenovat jehlice, tyčinkovité náramky typu C, vlasové ozdoby z dvojitého drátu, prsteny a plechové terčíky (Tihelka 1960, 76–84; Stuchlíková 1985, 103; 1993, 270; Sklenář et al. 2002, 389).

Velký vývoj nastává v materiálové variabilitě kostěné a parohové industrie. Nově se zde objevují kostěné sekeromlaty, palice, nebo motykovité nástroje. V Cezavách u Blučiny se našly kostěné postranice koňských udidel. Dále z inventáře KPI jehlice, zděře, šídla, hroty, dláta a hladítka (Stuchlíková 1993, 271–272).

Z kamenných artefaktů ve VK převažují výrobky ze štípané industrie, z nichž lze zmínit čepelky s pilkovou retuší, šipky, škrabadla a drasadla. Z broušené industrie nacházíme ploché sekerky, sekeromlaty, podložky, drtiče, brousáky a hladítka (Tihelka 1960, 84–86; Stuchlíková 1993, 272).

6. Dějiny bádání

V okrese Prostějov od 90. let 19. století začali amatérští archeologové provádět výkopy a sbírat náhodně objevené artefakty bez nálezových informací. Počátky systematického zkoumání starší doby bronzové jsou spojené hlavně s osobností I. L. Červinky, A. Gottwalda a A. Teličky. Mimo tyto hlavní osobnosti nesou svůj podíl na poznání starší doby bronzové na Prostějovsku také J. Kopecký, F. Heidenreich, J. Slavíček, F. Koželuh, E. Stratil, F. Trčala a J. Janásek, kteří svými nálezy pravidelně obdarovávali současné Muzeum a galerii v Prostějově a navzájem spolupracovali při výzkumech (Červinka 1900b, 11–38; Ondráček 1972, 75; Hanák 2017, 20–21; Stuchlík 2021, 101).

Vůdčí osobností moravské archeologie před 2. světovou válkou je I. L. Červinka (1869–1952). Tento archeolog jako první ve svém díle *Morava za pravěku* z roku 1902 podává soupis dosavadních nálezů ze všech archeologických období na celé Moravě. Roku 1927 ve své monografii *Pravěk zemí českých: Úvod do archaeologie pravěké, předvěké a historické* doplnil seznam dosavadních nálezů a také soupis lokalit starší doby bronzové na Moravě. Na území okresu Prostějov tento badatel vedl výzkumy ve spolupráci s Antonínem Teličkou na lokalitách Němčice nad Hanou „Svorka“ a Víceměřice „Padělky“. Sám řídil výzkum na lokalitách Hradčany „Špitál“, Vranovice „Díly“ a Němčice nad Hanou „Cukrovar“. Výsledky pak publikoval v monografii *Předvěká pohřebiště v Němčicích na Haně* z roku 1926 (Červinka 1902; 1926; 1927; Ondráček 1972, 76–77; Fišer – Podborský 2004, 37–59).

Nejvýznamnější osobností prostějovské archeologie před 2. světovou válkou je prostějovský rodák, učitel a archeolog Antonín Gottwald (1869–1941). Od počátečního sběratelství přešel k systematickým průzkumům a na vlastní náklady začal provádět rozsáhlé výzkumy vytipovaných katastrů na Prostějovsku. Na tomto území odkryl celkem 15 lokalit starší doby bronzové, které publikoval ve svých monografiích *Pravěká sídliště a pohřebiště na Prostějovsku* (Gottwald 1924) a *Můj archeologický výzkum* (Gottwald 1931). Tato díla se vyznačují vysokou kvalitou, přehledným soupisem nálezů a lokalit, v menší míře i kresebnou dokumentací a územními plány prozkoumaných lokalit (Gottwald 1924; 1931; Prudká 1999, 464–467; Moskalíková 2011, 15; Hanák 2017, 20).

Přerovský amatérský archeolog a učitel Antonín Telička (1866–1925) prováděl na územním prostoru okresu Prostějov výzkumy na lokalitách Hradčany, Nezamyslice „Končiny“, Němčice nad Hanou „Daňka“, Vitčice „U Anděla strážce“ a Vrchoslavice „Hliník“. S I. L. Červinkou spolupracoval na výzkumech v Němčicích nad Hanou „Svorkách“

a Víceměřicích „Padělkách“. S Ondřejem Tauferem prováděl výzkumy na katastrech Němčice nad Hanou „Hliník“ a Tištin „Charvátský mlýn“. Všechny výzkumy A. Telička zaznamenával do svých šesti deníků, kde popisuje ve stručnosti každou nálezovou situaci. V některých pasážích však chybí podrobnější údaje o lokalitách, včetně kulturního určení jednotlivých artefaktů (Kamarád 2019, 14–15, 58). Všechny nálezy ze zkoumaných lokalit se staly součástí Teličkova muzea a po jeho smrti roku 1925 současného Muzea Komenského v Přerově. Tento amatérský archeolog výsledky své práce velmi málo publikoval. Roku 1926 vydal I. L. Červinka monografii *Předvěká pohřebiště v Němčicích na Hané*, kde popsal a zhodnotil Teličkovy výzkumy na katastrálním území této lokality.

Po 2. světové válce nastupuje nová generace badatelů. Na Moravě se obdobím starší doby bronzové začal zabývat Karel Tihelka. Roku 1946 vydělil artefakty, které se dříve připisovaly pozdní únětické kultuře, do nové skupiny, kterou pojmenoval věteřovský typ. Ve svých článkách *Moravská únětická pohřebiště* (Tihelka 1953) a *Moravský věteřovský typ* (Tihelka 1960) podal souhrn všech dosavadních lokalit na celé Moravě (Ondráček 1972, 76–77; Tihelka 1946; 1953; 1960). Na Prostějovsku prováděli výzkumy Anna Medunová-Benešová, Jan Šrot, Dalibor Šiška, Miroslav Šmíd, Alena Prudká a František Trčala. V tomto období byly objeveny lokality v Lutotíně, Kralicích na Hané „Nerudově ulici“ a v Olšanech „Lánský kříž“ (Šmíd 2003, 56; Fojtík 2009, 58; Hanák 2017, 22–23).

Po roce 1989 nastává rozvoj stavební činnosti a s ní větší realizace záchranných výzkumů. V roce 1993 vzniká Ústav archeologické památkové péče Brno s detašovaným pracovištěm v Prostějově. Zde od roku 1993 působil Miroslav Šmíd a později Pavel Fojtík (Hanák 2017, 23). M. Šmíd vedl výzkumy na únětických lokalitách Mořice „U Můstku“, Otaslavice „Obrova noha“, Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“. Z VS odkryl sídliště na katastru Prostějov „říčka Valová“ a Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“. P. Fojtík vedl výzkumy na únětických lokalitách: Brodek u Prostějova „Nad Štiplou“, Držovice na Moravě „Díly odvrhovlční“, Nezamyslice „Končiny“ a Určice „Záblatí“. Z PÚK byl odkryt hrob na lokalitě Držovice „Pastviska“ a v Určicích „Záblatí“. Ze stupně BA3 se našlo sídliště v Držovicích „Pastviskách“ a v Olšanech „Zlatniskách“ včetně pohřbu dítěte v nádobě. P. Fojtík se podílel na významném výzkumu na únětickém rondelu ve Vřesovicích „Vřesovská“, kde výzkumný tým vedl Andreas Northe z Martin Luther Universität Halle a dále ve spolupráci s Palackého univerzitou v Olomouci a Archeologickým centrem v Olomouci (Fojtík 2014, 43–74; Peška – Fojtík 2017, 82–89; Fojtík 2019, 63–64, 219).

Z pracovníků Ústavu archeologické památkové péče Brno na území Prostějovska prováděli ojedinělé výzkumy Zdeněk Čižmář, Dagmar Vachútová a Michal Přichystal. Z. Čižmář roku 1999 při záchranném archeologickém výzkumu u stavby plynovodu odkryl sídlištní objekty ÚK (Čižmář 1999). D. Vachútová roku 2008 prováděla rozsáhlé povrchové sběry na lokalitě Kostelec na Hané „Trněnka“ (Popelka 2008, 288). Pod vedením M. Přichystala se roku 2002 odkrylo sídliště a pohřebiště na lokalitě Mořice „Pololány“ (Přichysta, 2002). Andreas Northe z Martin Luther Universität Halle roku 2014–2016 vedl výzkum na lokalitě Vřesovice „Vřesovská“ a Otaslavice „Obrova noha“ (Peška et al. 2015, 50–66).

7. Chronologie starší doby bronzové na Moravě

Při stanovení relativní a absolutní chronologie je nutné si uvědomit, že v archeologických pramenech je čas nepozorovatelný, ale můžeme jej vydedukovat z formálních a prostorových dat z archeologických pramenů. Archeolog pracuje s dvojitým pojetím času: čas kalendářní a čas gramatický. Kalendářní čas ve formě relativní chronologie byl využíván již v období kulturně historické archeologie. Gramatický čas se začal chápat a později i formulovat v období procesualismu a postprocesualismu (Neustupný 2010, 184–187).

Čas kalendářní se obvykle měří v rámci vybraného bodu na časové ose a jeho počátku (např. dohodou zvolený bod narození Krista). Tímto způsobem se stanovuje vybudování osady, počátek a konec chronologických kultur apod. Tento čas není periodický, lze ho zobrazit do množiny reálných čísel bez počátku a konce. Archeologické události jsou znázorněny jako body na časové ose (Neustupný 2010, 186).

Čas gramatický je relativním protikladem kalendářního. Základem jeho měření jsou lidské nebo přírodní chronologické jevy, jako je den, měsíc, rok, vláda panovníka apod. Tyto jevy mají určitou periodu, po jejímž uplynutí se jev vrátí do výchozího bodu, nebo zde má určený chronologický čas svůj počátek, rozkvět a konec. Gramatický čas je chronologie struktur, protože nezáleží na tom, kdy přesně byl určitý artefakt vytvořen, ale jak je v určitých časových jednotkách vzdálen počátek využívání určitého artefaktu od jeho konce (Neustupný 2010, 186–187).

V této kapitole bude předloženo chronologické členění starší doby bronzové na Moravě. Pro přehlednost chronologického vývoje celého úseku tohoto dějinného období bude popsána problematika periodizace epišněrového příkarpatského kulturního okruhu (dále

EPKK), který má souvislost s vývojem PÚK a oba kulturní celky působily z hlediska absolutní periodizace ve stejné době (2300–2100 př. Kr). V závěrečném úseku tohoto období bude z chronologického hlediska částečně zasahováno do poklasické fáze VS stupně BB1, která je brána jako začátek střední doby bronzové a na mnohých věteřovských lokalitách se tyto fáze prolínají.

7.1 Periodizace EPKK (nitranská/mierzanovická kultura)

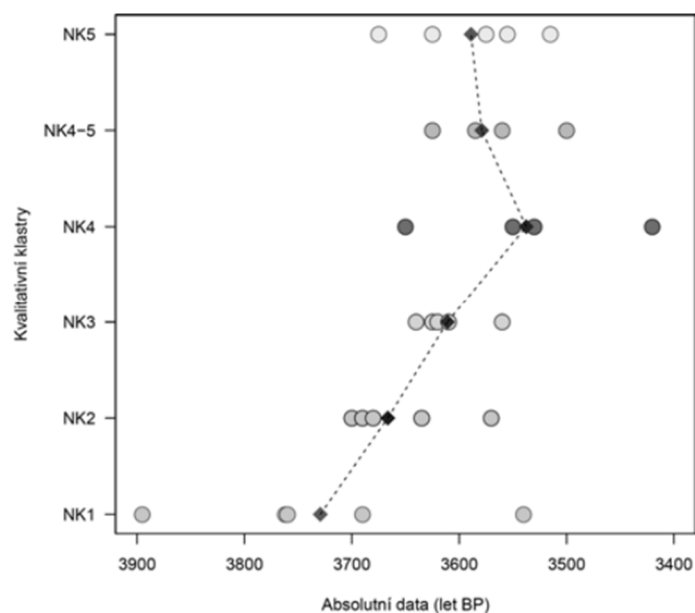
EPKK je spolu s protoúnětickou kulturou součástí horizontu BA0, který byl vypracován jako pomocné označení iniciačního stupně vznikající doby bronzové, tvořící přechod mezi dobou kamennou a novou kulturní epochou charakterizovanou novými keramickými tvary a kovovými předměty (Peška 2009, 234).

Jediným zástupcem EPKK je na Moravě a ve Slezsku nitranská/mierzanovická kultura. Jaroslav Peška a Miroslav Králík (Peška – Králík 2020) podali návrh na nové chronologické členění tohoto kulturního uskupení. Autoři tuto periodizaci vypracovali také pomocí absolutních dat z různých lokalit, které se částečně překrývají a zároveň vykazují růst od starších do mladších fází. Jednotlivé stupně není možné vydělit ostrou hranicí a pro časová období zřejmě bude platit částečné překrývání počátečních a koncových etap. Příkladem přímého dokladu vzájemné synchronizace nitranské a PÚK je hrob mladého muže z lokality Přerov-Předmostí 7 „Malé Předmostí“ s protoúnětickým hrnkem, třemi prsteny, vlasovou ozdobou ve tvaru hladkého vrbového listu, dvojicí kostěných válcovitých korálků a hrotem šípů. Na základě vysokého absolutního data DeA-18909 3762 ± 32 BP, 2275 (9,7 %), 2255, 2209 (58,5 %), 2136 cal BC (1σ) a 2288 (83,5 %) 2126, 2090 (11,9 %) 2044 cal BC (2σ) J. Peška a M. Králík tento hrob zařadili k nejstarším hrobovým celkům na Moravě, konkrétně do protonitranské fáze. Fáze nitranské kultury jsou nejvíce charakteristické podle keramického inventáře. (Peška – Králík 2020, 237–248).

- 1.) **Protonitranská NK1** – keramika s převahou esovitých hrnků zdobená šňůrovými otisky ve formě horizontálních násobných linií.
- 2.) **Časně nitranská NK2** – keramika zdobená otisky šňůry, vyskytují se i nezdobené exempláře a protoúnětická keramika. Tento stupeň obsahuje jen nepatrné rozdíly oproti fázi NK1, často není možné je rozlišit.
- 3.) **Starší nitranská NK3** – typologicky svébytná keramika zdobená otisky šňůry, vyspělá protoúnětická a starší únětická keramika. V tomto stupni se nejvíce projevují neostré hranice mezi jednotlivými úseky.

4.) **Klasická nitranská NK4** – typická nezdobená nitranská keramika (esovité mísy, dvouuché nádoby)

5.) **Poklasická nitranská NK5** – keramika únětického rázu (šálky, profilované až ostřeji profilované hrnky). Na tuto fázi plynule navazuje klasická fáze ÚK. Tento plynulý přechod je nejvíce patrný v 6. horizontu kostrového pohřbívání v Holešově (Peška – Králík 2020, 239–241).

Obr. 4: Kvalitativní klastry absolutních dat z hrobů NK na Moravě s vyznačením mediánu (podle Peška – Králík 2020, obr. 13).

7.2 Protoúnětická kultura

Toto kulturní uskpení je součástí iniciačního stupně BA0, který je typický pro nově vznikající epochu – starší dobu bronzovou (tab. 1). Problematika stanovení relativní chronologie PÚK je spojena se současností pozdně eneolitických kultur, které mají podobné znaky (obr. 5). Předpokládá se, že se nejmladší nositelé KZP a KŠK mohli dožít vzniku PÚK kontinuálním kontaktem nebo částečnou synchronizací (obr. 6) (Ondráček 1967, 426–428; Peška 2009, 234–236). Jako příklad lze uvést keramické džbánky typu Ökörhalom A a deriváty balkánských džbánek (typ Bedřichovice CBe, typ Syrovice CSyr), které jsou typické pro pozdně eneolitické kultury Makó/Kosihy-Čaka, Somogyvár-Vinkovci a najdeme je v artefaktuální náplni PÚK na Moravě (Peška 2009, 239).

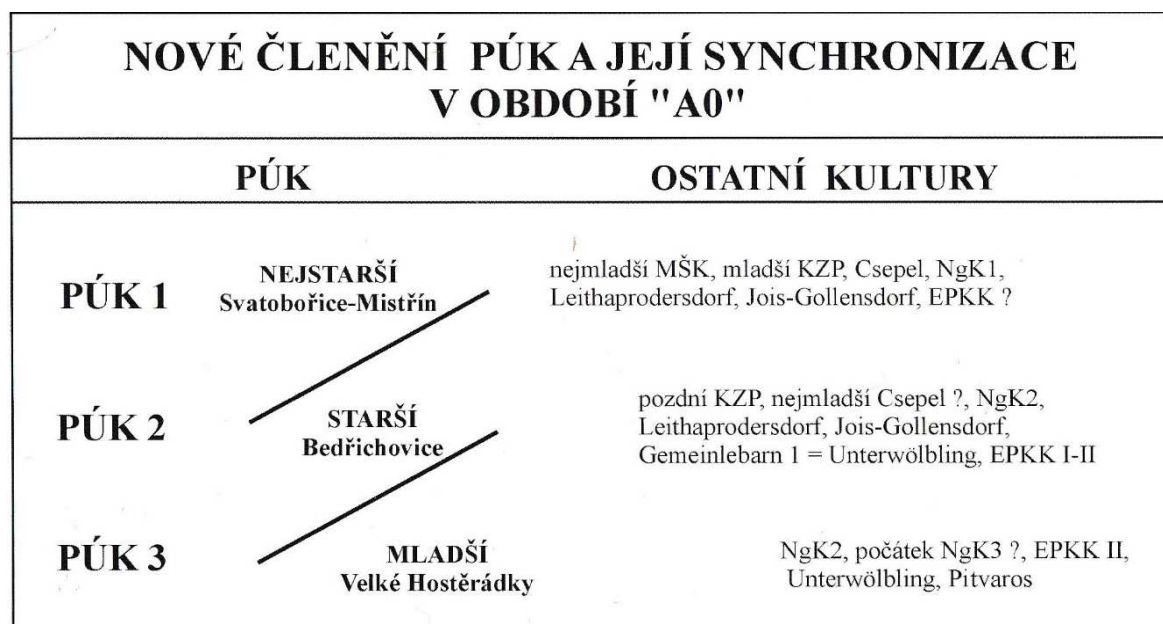
J. Peška (2009) podal návrh relativní chronologie (obr. 5) vytvořenou podle chronologických rozdílů keramických artefaktů různých kulturních formací pozdně

eneolitického vývoje a nastupující doby bronzové. Samotnou PÚK rozdělil podle nejcharakterističtějších nalezišť na tři fáze (obr. 6) (PÚK1 – nejstarší fáze, PÚK2 – starší fáze, PÚK3 – mladší fáze), které se vzájemně prolínají a časově překrývají (Peška 2009, 242–243, 253, 263).

Absolutní chronologie zkoumaných dat z protoúnětických pohřebišť vesměs potvrzují dobu trvání tohoto kulturního celku v rozmezí let 2300–2000 př. Kr. Příkladem je lokalita Pavlov „Horní pole“, kde deset dat ukazovalo výsledky 3849–3621±42–57 BP, což v kalibrovaných datech potvrzuje stanovenou absolutní chronologii doby existence této kultury v letech 2300–2000 př. Kr. (Peška 2009, 243–250).

Epocha	Typ keramiky	Kulturní formace
Pozdní eneolit I	CSzava, CD1, F5/3, F5(?)	klasický a pozdní Vučedol, Lublaňská blata, MŠK IIIa, časný Somogyvár–Vinkovci, Makó/Kosihy–Čaka (?), starší Schneckenberg–Glina III
Pozdní eneolit II	CD2, (CD3), F1, (F2), F3.1, F5	MŠK IIIb–c, starší a střední KZP, Makó/Kosihy–Čaka, mladší Somogyvár–Vinkovci, starší Csepel, mladší Schneckenberg–Glina III
	NOg	Oggau–Wipfing, mladší (?) KZP
Reinecke A0	(F1), F2, F1/2, CD3, F4, F3.2, CBe + deriváty, NTra–Leit	pozdní KZP, mladší Csepel, pozdní Somogyvár–Vinkovci?, pozdní Makó/Kosihy–Čaka?, Jois–Gollensdorf, Leitha–Gemeinlebern 1, PÚK, NgK 1–2, Pítvaros, EPKK I–II

Obr. 5: Návrh relativní chronologie J. Pešky na pozdní eneolit/časnou fázi doby bronzové (podle Peška 2009, 242).

Obr. 6: Členění PÚK na tři fáze s ohledem na kultury v zahraničí ve stupni BA0 (Peška 2009, 263).

7.3 Únětická kultura

Relativní chronologie ÚK na Moravě vychází z Reineckeého chronologického systému, který do současnosti prodělává neustálé změny. V české archeologii tuto periodizaci jako první použil J. Böhm (1937, 6). V průběhu let došlo k rozdělení na starší fázi ÚK (stupeň BA1) a mladší fázi ÚK (stupeň BA2). Pro toto kulturní uskupení bylo nejdříve vytvořeno dvanáctistupňové a později šestistupňové třídění keramiky (Neumann 1929; Moucha 1963). V. Moucha starší fázi ÚK dělí na protoúnětickou, staroúnětickou a předklasickou únětickou. Mladší fázi dělí na klasickou a poklasickou únětickou kulturu (viz tab. 1). Na V. Mouchu navázala I. Pleinerová (1966), která vypracovala tří stupňové dělení keramiky, které později potvrdil M. Bartelheim (1998). Starší fázi této kultury označuje stupněm Ia protoúnětická, stupeň Ib staroúnětická, stupeň II stredoúnětická a předklasické období (viz tab. 1). Mladší fázi této kultury (klasické a poklasické období) označuje souhrnně jako stupeň III (viz. tab. 1) (Jiráň et al. 2008, 28–29).

Absolutní datace počátku ÚK přináší značné problémy, většinou se počítá s obdobím kolem 2100–1800/1850 př. Kr. Ze 124 radiouhlíkových dat získaných z lokalit starší doby bronzové na Moravě se podařilo určit datum trvání ÚK kolem 2050/2000–1750/1700 př. Kr. (Stuchlík 1993d, 237; Peška 2012, 314). Jako příklad radiokarbonových datací z Moravy lze uvést ¹⁴C data ze staroúnětického sídliště ve Velkých Pavlovicích „Trkmanci“, jehož existence byla stanovena mezi 2030/2000–1980/1880 př. Kr. U významného mladoúnětického výšinného sídliště Blučina „Cezavy“ ukazovaly výsledky jeho existenci v rozmezí 1750–1600 př. Kr. (Stuchlík 1993d, 237).

Podobné výsledky radiouhlíkových dat lze prezentovat v prostředí Čech na příkladu osmi bohatých únětických kostrových hrobů s jantarem z lokality Praha 9 – Miškovice „Polabské“, kdy všechna absolutní data spadají do intervalu mezi léty 2050/2000–1750 př. Kr., konkrétněji do období klasické fáze ÚK v Čechách (Ernée 2012, 111–112). Na Slovensku lze prezentovat výsledky ¹⁴C na únětickém pohřebišti v Jelšovicích – „Šibéria“, které byly datovány do tří fází: nitransko-únětická fáze 1930–1870 př. Kr., klasická fáze 1870–1730 př. Kr., úněticko-maďarovská fáze 1730–1700 př. Kr. (Bátora 2018, 89).

7.4 Věteřovská skupina

Moravskou periodizaci VS vytvořila J. Stuchlíková, která dobu trvání rozdělila do tří fází (fáze BA2–3) zasahujících až do období střední doby bronzové (stupeň BB1) podle vzoru vytvořené chronologie böhemkirchenské skupiny v Dolním Rakousku od J.-W. Neugebauera

a podle třístupňového členění maďarovské skupiny na Slovensku od A. Točíka (Stuchlíková 1984, 197–204; Stuchlík 2006, 221).

První stupeň, který vyčlenil D. Rožnovský a nazývá se úněticko-věteřovský horizont (viz tab. 2), lze doložit pouze na lokalitách Hodonice „Cihelna“ a Znojmo „Václavské náměstí“ na základě omezeného množství materiálu, jako jsou soudkovité hrnky s vertikálním uchem a s plastickým výčnělkem. Sem lze také zařadit mísy s ven vyhnutým okrajem a prohnutým hrdlem, který je výraznou hranou oddělen od nízkého klenutého spodku (Rožnovský 2015, 52–56).

Následující starší fáze VS (viz tab. 2) představuje krátký vývojový úsek, který částečně splýval s úněticko-věteřovským horizontem. Pro tento stupeň jsou charakteristické nálezy plně vyvinutých věteřovských keramických tvarů. Jako příklad lze uvést dva druhy soudkovitých hrnků, koflíky s kalichovitě rozevřeným hrdlem a nádoby s vysokým prohnutým hrdlem, které jsou hranou oddělené od širokého těla s tupě lomenou spodní výdutí. Lokality starověteřovské fáze lze najít od Dunaje po Olomouc. Největší koncentrace sídlišť je na Jižní Moravě, z nejvýznamnějších lokalit jsou Budkovice „Velkostatek“ a Hodonice „Cihelna“ (Stuchlík 2006, 221; Rožnovský 2015, 56–57).

Klasická fáze VS (viz tab. 2) je obdobím rozkvětu a největšího územního rozšíření této skupiny. V daném časovém úseku se setkáváme s již plně vyvinutými keramickými tvary, z nichž lze jmenovat dva typy věteřovských koflíků, dvouuché amfory s mírně prohnutým hrdlem a tenkostěnné soudkovité hrnky, které mají u dna tři až čtyři lalokovité nožky (Tihelka 1960, 119; Stuchlík 2006, 221; Rožnovský 2015, 57–59).

Poklasická fáze (viz tab. 2) je již započítána do střední doby bronzové a charakterizuje ji doznívající tendence VS, na jejichž sídlištích se nachází artefakty typické pro středodunajskou mohylovou kulturu (stupeň BB1). Z nejvýznamnějších lokalit lze zmínit Hradisko u Kroměříže, Bezměrov, Bánov, Bulhary a Olomouc (Stuchlík 2006, 221; Rožnovský 2015, 61–63).

Podle výsledků 124 radiouhlíkových dat z lokalit starší doby bronzové se absolutní chronologie existence této skupiny pohybuje v rozmezí 1950/1900–1500 př. Kr. Od klasické fáze VS se uvažuje o synchronizaci s ranou mykénskou kulturou (šachtové hroby LH IA). Dlouhodobé kontakty mezi východním Středomořím a střední Evropou jsou známy od konce 3. tisíciletí př. Kr. (Gerloff 1993). Kristian Kristiansen a Thomas Larsson (2011, 113–125) rozlišují v rámci časového rozpětí tři fáze absolutních chronologických údajů z období kolem 2300–1600/1500 př. Kr. Za první klíčové období jsou považovány stupně BA2/A3 a BB1

(1750/1700–1500 př. Kr.), kde jsou známé intenzivní kontakty středomořské minojské/mykénské kultury se střední a východní Evropou. Podle K. Kristiansena a T. Larssona byly dálkové obchodní kontakty navázány v období BA2 (1750–1650 př. Kr.). Ve stupni BA3 zesílily a svého vrcholu dosáhly v průběhu 16. století př. Kr., kde jsou spojené s poslední fází před erupcí sopky Santorini/Théra (tj. LH IB, LC I a LM IA), která měla být kolem 1627–1570 př. Kr. (Peška 2012, 297–314).

Klára Šabatová a David Parma (2019) pracovali s radiouhlíkovými výsledky čtyř hrobů náležejících do závěru starší a počátku střední doby bronzové. Z Borotic „Mohylník“ z mohyly 2 hrobu 2 se podařilo získat dvě data, která při kalibraci udávají interval 1741–1622 př. Kr. Z hrobu 108 z lokality Hulín 1 „U Isidorka“ bylo získáno při kalibraci datum 1745–1626 př. Kr. (Šabatová – Parma 2019, 16). Zvláštní případ lze nalézt u hrobu velmože z lokality Vrchoslavice 1 „Na Dílech“ s bronzovou sekerou se schůdkem (var. Finsterhaid) a s protáhlou bronzovou trojúhelníkovou dýkou (var. Freyburg-Röderau). Tento pohřeb vykazoval radiokarbonová data v rozmezí 1530–1417 př. Kr., které časově odpovídají střední době bronzové. V hrobě nalezené předměty však typologicky odpovídají závěru starší doby bronzové (BA3). J. Peška se při interpretaci radiouhlíkových dat přiklání k chybě datování z důvodu nízké úrovně kolagenu v celém datovém souboru z lokality. Ve výsledku nemůžeme vyloučit, že tento pohřeb pochází ze závěrečného úseku starší doby bronzové, a také je možné, že kombinace výše zmíněných bronzových zbraní se využívala také na počátku střední doby bronzové (Peška 2012c, 14–15; Šabatová – Parma 2019, 16–17).

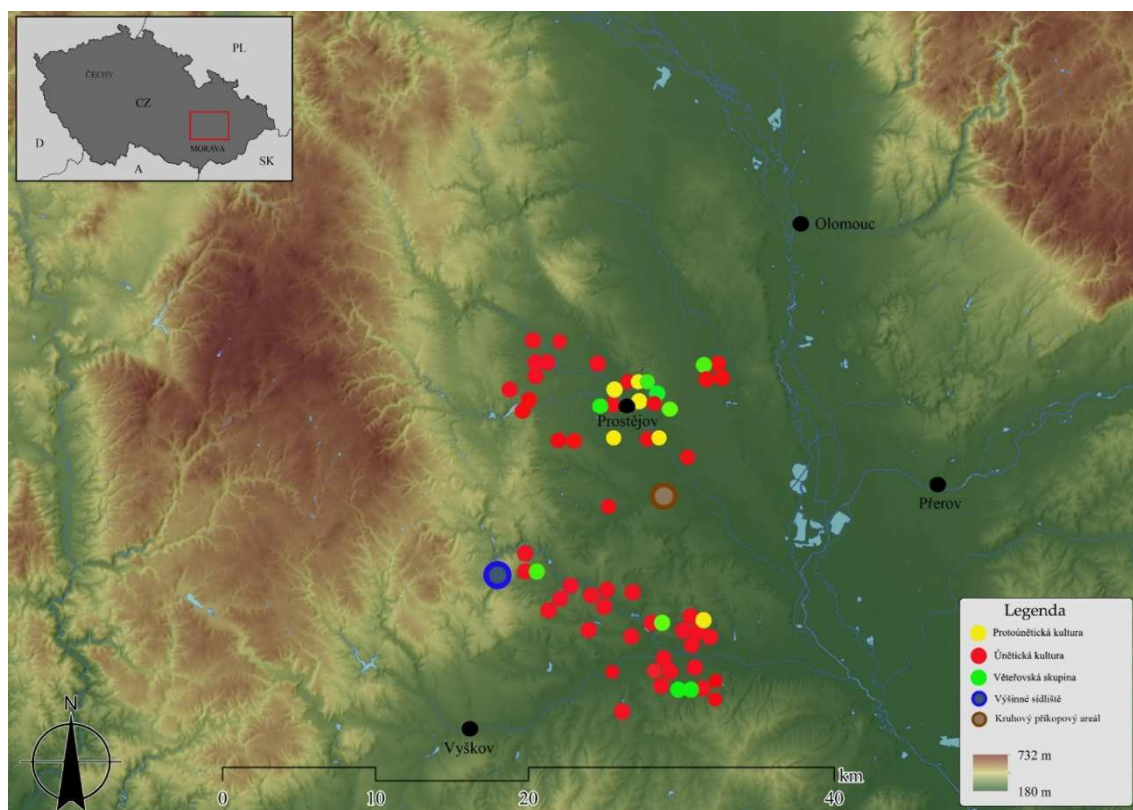
Podobný případ lze nalézt na lokalitě Držovice „Pastviska“, kde se v objektu 549 získala dvě radiokarbonová data v intervalu 2 δ 1680–1509 př. Kr., popř. 1669–1511 př. Kr., která ve srovnání s jinými daty z Moravy a s obecnou představou o absolutní chronologii spadá do problematiky datace přechodu ze fází BA3 do BB1 (Parma – Fojtík 2021, 110–117).

8. Charakteristika typů lokalit na Prostějovsku

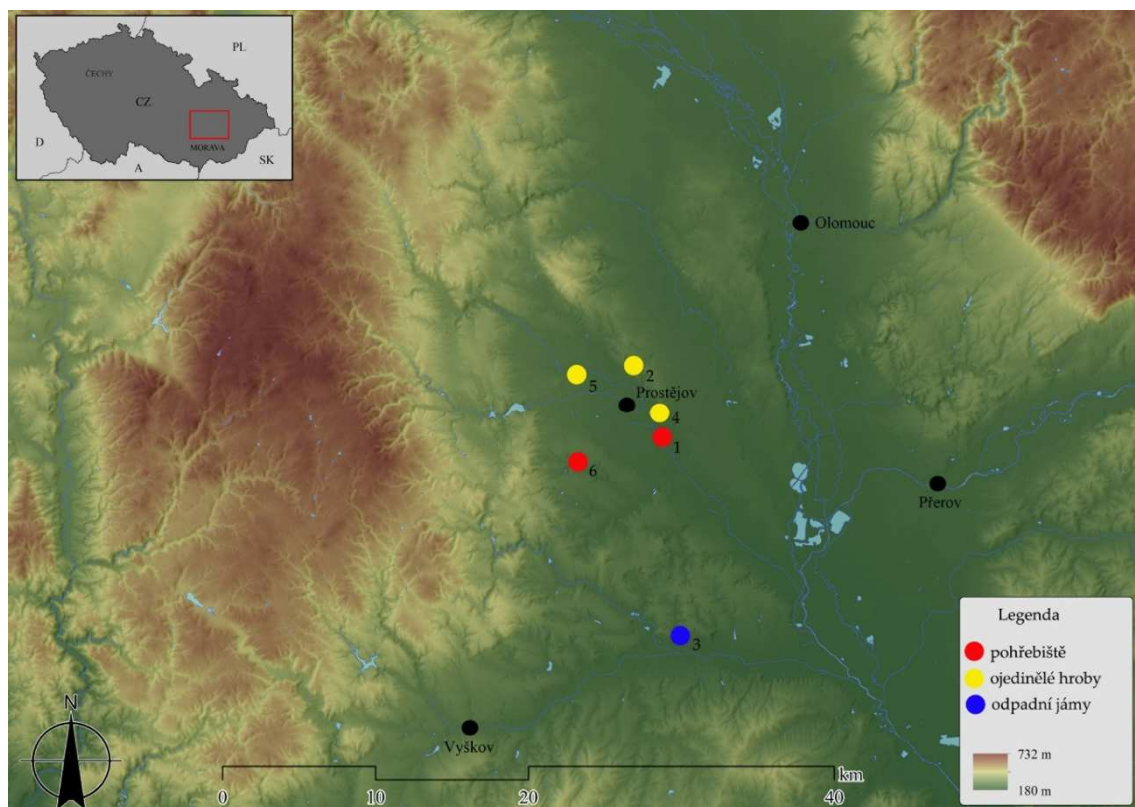
V okrese Prostějov ve starší době bronzové lze stanovit dvě mocenská centra (obr. 7). První, severní se od PÚK utvářelo v blízkosti města Prostějov (obr. 8), kde svého vrcholu dosáhlo v ÚK (obr. 9). Ve VS zůstalo jádro mocenského centra v okolí Prostějova nadále zachováno, ale můžeme jasně pozorovat postupné zanikání sídlišť (obr. 10). V únětické kultuře lze spatřovat vztah tohoto mocenského centra k severovýchodním lokalitám, které jsou zároveň i hraničním územím rozšíření ÚK na Moravě. Z významných lokalit lze jmenovat Olomouc-Slavonín „Horní lán“, Charváty „Záhumenky“ a Osek nad Bečvou 2

„Nademlýnice“. Z VS jmenujme sídliště v Bystročicích „U Topolánka“, které patří k okresu Olomouc, ale nachází se u katastrálních hranic Prostějovska (Peška et al. 2016, 103–134, 199–211).

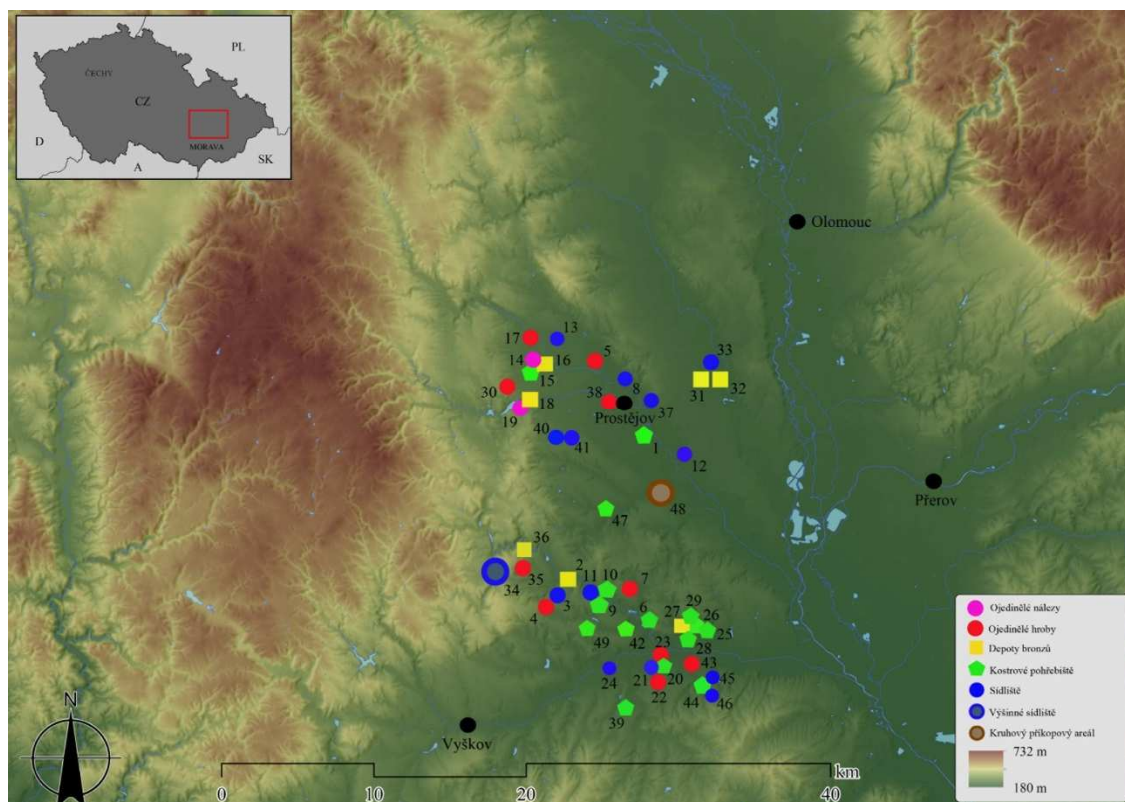
Méně přehledná situace je v jižním mocenském centru (obr. 7). Z PÚK v této oblasti máme doložené jen dvě odpadní jámy a kostrový hrob z lokality Němčice nad Hanou „Svorka“ (obr. 8). Přes tento ojedinělý případ lze dané katastrální území považovat za jádro vzniku únětického jižního mocenského centra (obr. 9) z důvodu nejhustěji osídleného území ve stupni BA1–A2 (čtyři kostrové pohřebiště, jeden kovový depot). Ve VS pozorujeme i zde postupný zánik, nebo spíše přesun k jinému mocenskému bloku, který byl ve stupni BA3 v oblasti lokalit Vrchoslavice – Křenovice – Bezměrov – Kroměříž-Hradisko. Důkazem pro toto tvrzení je minimum věteřovských lokalit na severozápad od katastrálního území Vrchoslavic, a naopak nárůst přítomnosti významných lokalit na východě v okrese Přerov a Kroměříž (obr. 10).

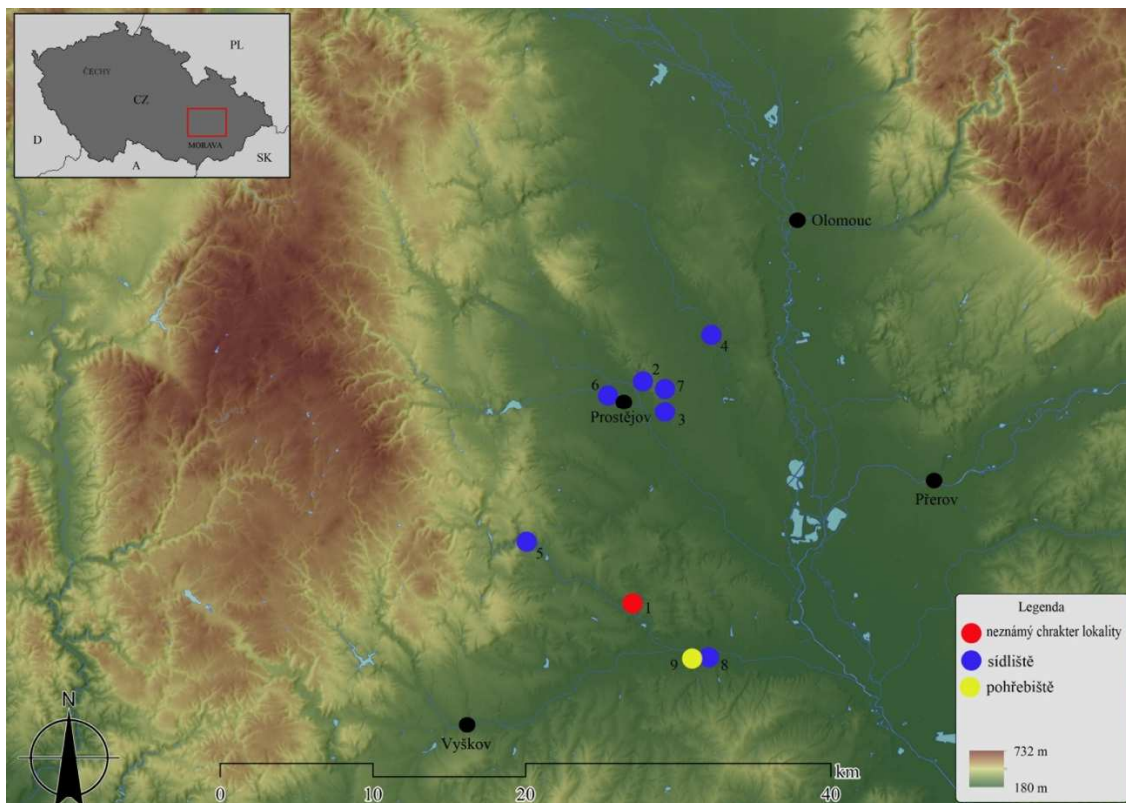
Obr. 7: Souhrnná mapa lokalit starší doby bronzové na Prostějovsku. Dvě zřetelné prostorové (mocenské) koncentrace. Předělem jsou nadkomunitní dvě lokality – Otaslavice „Obrova noha“ a Vřesovice „Vřesovská“.

Obr. 8: Hustota osídlení PÚK na Prostějovsku: 1 – Bedihošť „Cukrovar“; 2 – Držovice „Pastvicka“; 3 – Němčice nad Hanou „Svorka“; 4 – Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“; 5 – Smržice „Záolešní“; 6 – Určice „Záblatí“.

Obr. 9: Hustota osídlení ÚK na Prostějovsku: 1 – Bediňoš „Cukrovar“; 2 – Brodek u Prostějova „Hůrka“; 3 – Brodek u Prostějova „Nad Štiplou“; 4 – Brodek u Prostějova „Pazderný“; 5 – Čelechovice na Hané „Plachý mlýn“; 6 – Doloplazy; 7 – Dobromilice „Padělky“; 8 – Držovice na Moravě „Díly odvrhovlční“; 9 – Hradčany; 10 – Hradčany „Špitál“; 11 – Hradčany „Strádalec“; 12 – Hrubčice „Slabé tratě“; 13 – Kostelec na Hané „Trněnka“; 14 – Lešany „Dzbel“; 15 – Lešany „Zahrada a usedlost B. Kvapila“; 16 – Lešany „Zahrada domu č. 9“; 17 – Lutotín „Parcela č. 133/1, pozemek pana M. Holáska“; 18 – Mostkovice „Díly“; 19 – Mostkovice „Zlechovský mlýn“; 20 – Mořice „Pololány“; 21 – Mořice „Pololány“; 22 – Mořice „U Můstku“; 23 – Mořice „U Obrázku“; 24 – Nezamyslice „Končiny“; 25 – Němčice nad Hanou „Daňka“; 26 – Němčice nad Hanou „Svorka“; 27 – Němčice nad Hanou; 28 – Němčice nad Hanou „Hliník“; 29 – Němčice nad Hanou „Cukrovar“; 30 – Ohrozim „dům č.p. 120“; 31 – Olšany u Prostějova „V Močálech“ 1a; 32 – Olšany u Prostějova „V Močálech“ 1b; 33 – Olšany „Lánský kříž“; 34 – Otaslavice „Obrova noha“; 35 – Otaslavice „Vápeničky“; 36 – Otaslavice; 37 – Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“; 38 – Prostějov „Cihelna“; 39 – Tištín; 40 – Určice „Dubské“; 41 – Určice „Záblatí“; 42 – Víceměřice „Padělky“; 43 – Vitčice „U Anděla strážce“; 44 – Vrchoslavice „Hliník“; 45 – Vrchoslavice 2 „Panský lán“; 46 – Vrchoslavice 3 „Za Hróbnó“; 47 – Vranovice „Díly“; 48 – Vřesovice „Vřesovská“; 49 – Želeč.

Obr. 10: Lokality VS na Prostějovsku: 1 – Doloplazy; 2 – Držovice „Pastvicka“; 3 – Kralice na Hané „Nerudova ulice“; 4 – Olšany „Zlatníska“; 5 – Otaslavice „Vápeničky“; 6 – Prostějov „řička Valová“; 7 – Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“; 8 – Vrchoslavice 1 „Na Dílech“; 9 – Vrchoslavice 1 „Na Dílech“.

	název lokality	nálezový kontext	charakteristika lokalit	datování	literatura
1	Bedihošť „Cukrovar“	kostrové pohřebiště	Neznámý počet kostrových hrobů protoúnětické a únětické kultury, ze kterých se dochovala: 1 měděná hřívna, 1 bronzové dláto, archeozoologický materiál, antropologický materiál, 1 kamenný mlat typu A, 1 opracovaný kančí zub, 2 špičáky psa s otvorem pro zavěšení, 1 kladivo z parohu a 1 kostěná jehla.	BA0–A2	Gottwald 1927, 6–7; Tihelka 1953, 288

2	Brodek u Prostějova „Hůrka“	depot	6 hřiven, 2 zlomky zdobeného plechového nápažníku borotického typu, 4 spirálky z bronzového drátu, spirálovité trubičky, 2 kusy masivní tyčinky, 1 tyl sekery s lištami a 1 dláto s lištami	BA1–A2	Bath-Bílková 1973, 33; Fojtík 2019, 63–64
3	Brodek u Prostějova „Nad Štiplou“	sídliště	Sídlištní objekt s keramikou únětické kultury.	BA1–A2	Geislerová – Parma 2013, 221; Fojtík 2019, 63–64
4	Brodek u Prostějova „Pazderny“	kostrový hrob ženy	Kostrový hrob ženy ve věku 35–40 let uložené ve skrčené poloze na levém boku. Mezi krčními obratli byly nalezeny drobné zelenavé a modré korálky z náhrdelníku patrně ze Středomoří.	BA1–A2	Fojtík 2015a; 2015b, Fojtík 2019, 63–64
5	Čelechovice na Hané „Plachý mlýn“	kostrový hrob	Roku 1923 zde A. Gottwald odkryl kostrový hrob v silně skrčené poloze se dvěma bronzovými vlasovými šperky.	BA1–A2	Tihelka 1953, 290
6	Doloplazy	pohřebiště	Tři nespecifikované hroby datované do únětické kultury a několik nalezených zlomků věteřovské skupiny.	BA1–A3	Tihelka 1962, 58
7	Dobromilice „Padělky“	hrob	V roce 1907 byl vykopán kostrový hrob, u kterého byla keramika a bronzové šperky.	BA1–A2	Tihelka 1953, 291
8	Držovice na Moravě „Díly odvráhlční“	sídliště	Sídlištní jáma s rozsáhlým souborem keramiky, archeozoologický materiál, KPI a 1 dvojbřítý kamenný sekeromlat.	BA1–A2	Fojtík 2014, 43–74

9	Držovice „Pastviska“	sídliště, hrob	V roce 2014 zde bylo prozkoumáno několik sídlištních jam s náleзовým inventářem věteřovské skupiny. V hrobové jámě (H 6) byl nad ženským hrobem MŠK nalezen mužský pohřeb v kamenné skříňce s keramickou výbavou protoúnětické kultury.	BA0; BA3	Peška – Fojtík 2017, 82–89; Geislerová – Parma 2018, 219–220
10	Hradčany	hroby	Dva kostrové hroby objevené roku 1921. Jeden z nich obsahoval zlatou náušnici a druhý keramické nádoby a zlomený bronzový prsten.	BA1–A2	Tihelka 1953, 293; Kamarád 2019, 17
11	Hradčany „Špitál“	kostrové pohřebiště	3 únětické kostrové hroby, antropologický materiál, keramické nádoby, 1 cyperská jehlice a 1 bronzová dýka.	BA1–A2	Tihelka 1953, 293
12	Hradčany „Strádalec“	dřevěná chata	Nález ojedinělé dřevěné chaty o rozměrech 4,2 x 4 m s vnitřní plochou 16,8 m ² . Stěny chaty byly podle dochované mazanice tvořeny kůly propletenými proutím a omazaným hlínou. Přepálené vrstvy mazanice ze stěn svědčí o pravděpodobném zničení chaty požárem. Na dně v hloubce šedesát centimetrů se objevilo osmdesát hliněných závaží seskupených do dvou řad.	BA1–A2	Červinka 1946, 138–141; Stuchlík 1993d, 250–251
13	Hrubčice „Slabé tratě“	rovinné sídliště	Povrchovým sběrem získány únětické střepy, 1 hliněné kolečko a 1 opracovaný kančí špičák.	BA1–A2	Gottwald 1931, 52; Fojtík 2018, 68–69
14	Kostelec na Hané „Trněnka“	sídliště	Povrchovým sběrem získána malá kolekce sídlištní keramiky, 1 torzo bronzové dýčky a 1 vybíjený bronzový plech.	BA1–A2	Šmíd 2004, 58–99

15	Kralice na Hané „Nerudova ulice“	sídlištní objekt	6.5 1984 při bagrování pro základy domu, byla odkryta sídlištní jáma s věteřovskými keramickými střepy.	BA3	Prudká 1984, 27
16	Lešany „Dzbel“	neznámý kontext	Dvě únětické keramické nádoby a střepy	BA1–A2	Fojtík 2002, 62
17	Lešany „Zahrada a usedlost B. Kvapila“	dva hroby	Dvě kostry bez milodarů, v jejichž blízkosti se našel únětický hrnek.	BA1–A2	Fojtík 2002, 69
18	Lešany „Zahrada domu č. 9“	depot	Depot ve složení: kamenný sekeromlat, sekera s lištami italského typu a plochá trojúhelníkovitá dýka s pěti otvory po nýtech.	BA1–A2	Fojtík 2002, 72
19	Lutotín „Parcela č. 133/1, pozemek pana M. Holáska“	hrob	Ojedinelý hrob obsahující zlomky keramiky a bronzovou spirálu.	BA1–A2	Šmíd 2003, 56
20	Mostkovice „Díly“	depot	25 bronzových nákrčníkových hřiven.	BA1–A2	Červinka 1900, 28; Fojtík 2013, 50
21	Mostkovice „Zlechovský mlýn“	neznámý kontext	Keramické střepy	BA1–A2	Gottwald 1924, 65; Fojtík 2013, 50;
22	Mořice „Pololány“	kostrové pohřebiště	Pohřební areál v počtu 12 hrobů představuje dvě oddělené skupiny, rozložené mezi sídlištními objekty. Skoro všechny hroby nesou stopy po druhotném zásahu. Z významných nálezů lze jmenovat dřevěnou rakev, měděné a bronzové artefakty.	BA1–A2	Čížmář – Geislerová 2006, 231–232

23	Mořice „Pololány“	sídliště	30 sídlištních objektů a dva sídlištní příkopy. Sídlištní jámy pravděpodobně plnily hospodářskou funkci, nejčastěji jako sklípky na potraviny či sila na obilí, v pěti objektech byly nalezeny lidské pozůstatky dvou jedinců.	BA1–A2	Čížmář – Geislerová 2006, 231–232
24	Mořice „U Můstku“	pohřby v sídlištním objektu	V sídlištním objektu se našla kostra jednoho dospělého jedince a dítěte. Za pávní dítěte se našlo torzo šálku a drobné misky.	BA1–A2	Šmíd 2004, 246
25	Mořice „U Obrázku“	hrob	Kostrový hrob dítěte s kostěným amuletem a mísou.	BA1–A2	Tihelka 1953, 299
26	Nezamyslice „Končiny“	sídliště??	Zlomky nádob únětické kultury, nalezené v druhotné poloze, poukazují na soudobé osídlení bližšího okolí a souvisejí patrně s již dříve známými sídlištními jámami a hroby zaznamenanými Antonínem Teličkou.	BA1–A2	Tihelka 1953, 301; Fojtík 2019, 219
27	Němčice nad Hanou „Daňka“	kostrové pohřebiště	Pohřebiště ze staršího únětického období, o kterém máme minimum informací. V Muzeu Komenského v Přerově se dochovaly pouze keramické nádoby.	BA1–A2	Červinka 1902, 185; Moskalíková 2011, 239; Kamarád 2019, 17

28	Němčice nad Hanou „Svorka“	kostrové pohřebiště	V letech 1906–1921 se našlo díky výzkumům A. Teličky a I. L. Červinky 79 hrobů patřící do únětické kultury. Kromě hrobů zde byly nalezeny i odpadní jámy s hrubými střepy a zvířecími kostmi, které I. L. Červinka datoval do protoúnětického stupně (minimálně se zmiňuje o dvou odpadních jamách, nalezených 8. srpna a 9. září 1921, které byly zařazeny díky keramice do protoúnětického stupně). Roku 1910 vykopal A. Telička na poli Jana Kahaje v trati „Svorky“ hrob se skrčenou kostrou a s keramickými milodary protoúnětického stupně.	BA0–A2	Červinka 1926, 6, 22–29; Moskalíková 2011, 112, 175
29	Němčice nad Hanou	depot	Nákrčníkové hřivny.	BA1–A2	Červenková 2016, 18, 29
30	Němčice nad Hanou „Hliník“	kostrové pohřebiště	17 hrobů, antropologický materiál, keramika, kameny, bronzové artefakty.	BA1–A2	Červinka 1926, 30; Moskalíková 2011, 153, 187
31	Němčice nad Hanou „Cukrovar“	pohřebiště	Nespecifikovaný počet hrobů ve skrčené poloze a s keramickými milodary.	BA1–A2	Kamarád 2019, 28
32	Ohrozim „dům č.p. 120“	ojedinelý hrob	Kostrový hrob ve skrčené poloze s jehlicí u hlavy a drátěnými náramky na ruku, které byly odcizeny.	BA1–A2	Gottwald 1924, 67, 108; Fojtík 2005, 68–69
33	Olšany u Prostějova „V Močálech“ 1a	depot	12 bronzových hřiven a menších náramků.	BA1–A2	Gottwald 1926, 4; Červenková 2016, 17–18
34	Olšany u Prostějova „V Močálech“ 1b	depot	10 bronzových hřiven a seker s lištami.	BA1–A2	Gottwald 1926, 4; Červenková 2016, 17–18
35	Olšany „Lánský kříž“	sídliště	Povrchovými sběry dokázána existence sídliště.	BA1–A2	Fojtík 2009, 58

36	Olšany „Zlatniska“	sídliště	Starším výzkumem A. Gottwalda doloženy stopy po osídlení věteřovské skupiny.	BA3	Fojtík 2009, 60–61
37	Otaslavice „Obrova noha“	výšinné sídliště	Přesleny, závaží, 1 mlat, kamenná drtidla, keramické střepy.	BA1–A2	Gottwald 1924, 33; 1931, 38
38	Otaslavice „Vápeničky“	sídlištní jáma, hrob	A. Gottwald zde získal únětické keramické střepy včetně čtyř fragmentů kulovité spodní části malého džbánu na nožkách datovaného do věteřovské skupiny. Dále se našel i kamenný mlat se žlábkem.	BA1–A3	Gottwald 1916, 167; Tihelka 1962, 104
39	Otaslavice	depot	7 seker, 1 dýka, 1 šídlo a 1 jehlice.	BA1–A2	Červenková 2016, 47
40	Prostějov „říčka Valová“	sídliště	Roku 1998 při výzkumu M. Šmída objeveny sídlištní jámy s keramikou věteřovské skupiny.	BA3	Čižmář – Geislerová – Unger 2000, 210
41	Prostějov- Čechůvky „Kopaniny“	sídliště	Na této lokalitě byly odkryty sídlištní jámy – síla, sklípky, hliníky s velkým množstvím keramiky patřící únětické kultuře a věteřovské skupině.	BA1–A3	Gottwald 1904, 108; Tihelka 1953, 290; 1962, 55
42	Prostějov- Čechůvky „Kopaniny“	dětský hrob	V částečně rozrušeném protoúnětickém dětském hrobě A. Gottwald našel i kostěný hrot.	BA0	Gottwald 1904, 108; Tihelka 1953, 290
43	Prostějov „Cihelna“	ojedinělý hrob	Kostra ve skrčené poloze s náramkem z dvojitého drátu u hlavy.	BA1–A2	Tihelka 1953, 304
44	Smržice „Záolešní“	dětský hrob	A. Gottwald zde objevil protoúnětický dětský hrob se silně skrčenou kostrou, u jejíž lebky byl malý pazourkový nůž, kostěná jehla, zdobená mísa a spodek další nádoby. Lebka dítěte byla silně patinovaná.	BA0	Tihelka 1953, 306

45	Tištín	kostrové pohřebiště	48 hrobů, antropologický materiál, keramika, bronzové industrie, KPI, kameny.	BA1–A2	Tihelka 1953, 308; 1962 116
46	Určice „Dubské“	sídliště	Sídlištní keramika.	BA1–A2	Čížmář – Geislerová 2006, 291
47	Určice „Záblatí“	sídliště, pohřby v sídlištních objektech	Sídlištní hliníky, zásobní jámy s kruhovým ústím, se šikmo prohloubenými stěnami a rovným dnem. Vyskytly se zde lidské kosterní pozůstatky v zásypech sídlištních jam, se stopami ovaření či opálení až po zcela regulérní pohřeb dospělého jedince uloženého na dně zásobní jámy ve skrčené poloze, spolu se dvěma keramickými nádobami.	BA1–A2	Peška 2009, 11 Fojtík 2011
48	Určice „Záblatí“	kostrové pohřebiště	A. Gottwaldem odkryto devět protoúnětických hrobů.	BA0	Gottwald 1910; Peška 2009, 11
49	Víceměřice „Padělký“	kostrové pohřebiště	11 hrobů, antropologický materiál, keramika, bronzové vlasové ozdoby.	BA1–A2	Červinka 1926, 30; Tihelka 1953, 311
50	Vitčice „U Anděla strážce“	ojedinělý hrob	Kostrový hrob s únětickým keramickým hrnkem a mísou.	BA1–A2	Tihelka 1953, 312
51	Vrchoslavice „Hliník“	kostrové pohřebiště	Antropologický materiál, bronzové trubičky ze svinutého drátu, úlomky náramků z dvojitého drátu a jehlice s kulovitou hlavicí.	BA1–A2	Tihelka 1953, 312
52	Vrchoslavice I „Na Dílech“	sídliště	Během záchranného archeologického výzkumu u výstavby dálnice D1 se našlo 100 objektů zásobního a sídlištního charakteru datované do věteřovské skupiny. Našly se zde zásobní jámy velkých rozměrů, které obsahovaly keramické nádoby, mazanice, BI, ŠI, zrnětky a zvířecí kosti.	BA3	Berkovec 2006; Tajer 2006, 88–91; 2009; Peška 2012, 5

53	Vrchoslavice 1 „Na Dílech“	kostrové pohřebiště	Bylo odkryto 8 kostrových hrobů orientovaných SZ–JV nebo SV–JZ s poměrně chudou výbavou. Výjimkou je hrob H 4, ve kterém byl uložen muž ležící na pravém boku ve skrčené poloze. Před jeho hrudníkem byla uložena souprava bronzové sekerky se srdcovitým schůdkem (var. Finsterhaid) a protáhlé bronzové trojúhelníkové dýky (var. Freyburg-Rödera). U ostří dýky se našel měděný drátek spirálovitě obkružující nedochovanou rukojeť vyrobenou z organického materiálu. V tomto hrobě se makrozbytkovou analýzou zjistila přítomnost pšenice, uhlíky dubu, borovice, olše/břízy a habru.	BA3	Berkovec 2006; Tajer 2009; 2006, 88–91, Peška 2012, 5
54	Vrchoslavice 2 „Panský lán“	sídliště	15–20 sídlištních objektů. V objektu číslo 17 byla uložena kostra ženy ležící na pravém boku ve skrčené poloze s keramickými milodary a lasturami velevruba. Mezi sídlištními objekty se našly 3 kostrové hroby s bohatou keramickou výbavou orientované ve směru V–Z.	BA1–A2	Berkovec – Peška 2005, 251–252
55	Vrchoslavice 3 „Za Hróbňó“	sídliště	10 sídlištních objektů únětické kultury. V objektu číslo 35 byla uložena kostra dítěte a v objektu H3 jedinec ležící ve skrčené poloze na pravém boku.	BA1–A2	Berkovec – Peška 2005, 251; Tajer 2006, 100

56	Vranovice „Díly“	kostrové pohřebiště	15 kostrových hrobů. Jedna z koster byla pohřbena vsedě mezi třemi kameny. Většina dalších hrobů ležela na pravém boku s hlavami k Jihu. Dominují keramické milodary a v pár hrobech se našly i kostěná šídla a v jednom i pazourek. Dětský hrob byl bez milodarů.	BA1–A2	Tihelka 1953, 312
57	Vřesovice „Vřesovská“	rondel	Na této lokalitě se našel jeden z největších dosud prokázaných „kruhových příkopových areálů“ únětické kultury ve středoevropském prostoru. Záměrná úprava povrchu vnitřní části rondelu a absence zahloubených sídlištních objektů únětické kultury potvrzují výjimečnost tohoto areálu, který měl pravděpodobně více funkcí. Nejpravděpodobněji tento kruhový areál měl kultovní-rituální funkci a sloužil jako svatyně k provádění rituálních praktik ve spojení s náboženskými a společenskými představami. Nálezem dyzny je zde doloženo kovolitectví. Dále se našlo 6 keramických nádob, lomové kameny, mazanice a makrozbytky (dřevo).	BA1–A2	Fojtík – Northe – Peška 2016, 234–236
58	Želeč	kostrové pohřebiště	3 hroby, 3 celé keramické nádoby, keramické střepy a celé nádoby, kostěné korálky a 1 kostěná jehlice s provrtanou hlavicí.	BA1–A2	Tihelka 1953, 313

Tab. 3: Základní souhrn všech lokalit starší doby bronzové na Prostějovsku (podrobně viz katalog v kap. 12).

8.1 Centrální lokality

Centrální areály chápeme jako nadkomunitní areály. Jsou charakteristické především systémem ohrazení, které představuje vyšší postavení určité komunity (vázané na nějakou výjimečnou stavbu) mezi jinými komunitami. U určitých druhů ohrazených areálů (např. rondel/rondeloid či hradiště) se dá předpokládat rituální charakter, který spojoval širší společnost, jež se zde scházela k jistým náboženským úkonům. Od starší doby bronzové se předpokládá, že v nadkomunitních areálech docházelo k činnostem, které charakterizovaly společnost v protikladu ke komunitě a strukturovaly celou krajinu (myšleno omezený výsek „nekonečné“ krajiny). Jedná se o specializované výrobní činnosti, místa směny zboží z domácích a dálkových druhů a v neposlední řadě i v postupném vzniku hierarchizace společnosti (Neustupný 2010, 148–149).

Ve starší době bronzové v geografickém prostoru Prostějovska lze jasně stanovit dvě centrální místa pouze ve fázích BA1–A2, kdy dochází k velkému zakládání sídlištních struktur, hierarchizaci společnosti a ke vzniku severního a jižního mocenského centra (obr. 9). Základ severního mocenského centra tvoří sedm sídlišť a dvě pohřebiště, které se vyskytují v blízkosti města Prostějov (obr. 7; 9; tab. 3). Za centrální lokalitu místa tohoto uskupení je považován kruhový příkopový areál ve Vřesovicích, který měl pravděpodobně širší nadregionální charakter (Daňhel et al. 2015, 198–199; Fojtík et al. 2016, 234–236). Jižní mocenské centrum se skládá z pěti sídlišť a z jedenácti pohřebišť. Za centrální místo je zde považováno výšinné sídliště Otaslavice „Obrova noha“ (Mrázek 2008, 35; Červenková 2016, 47).

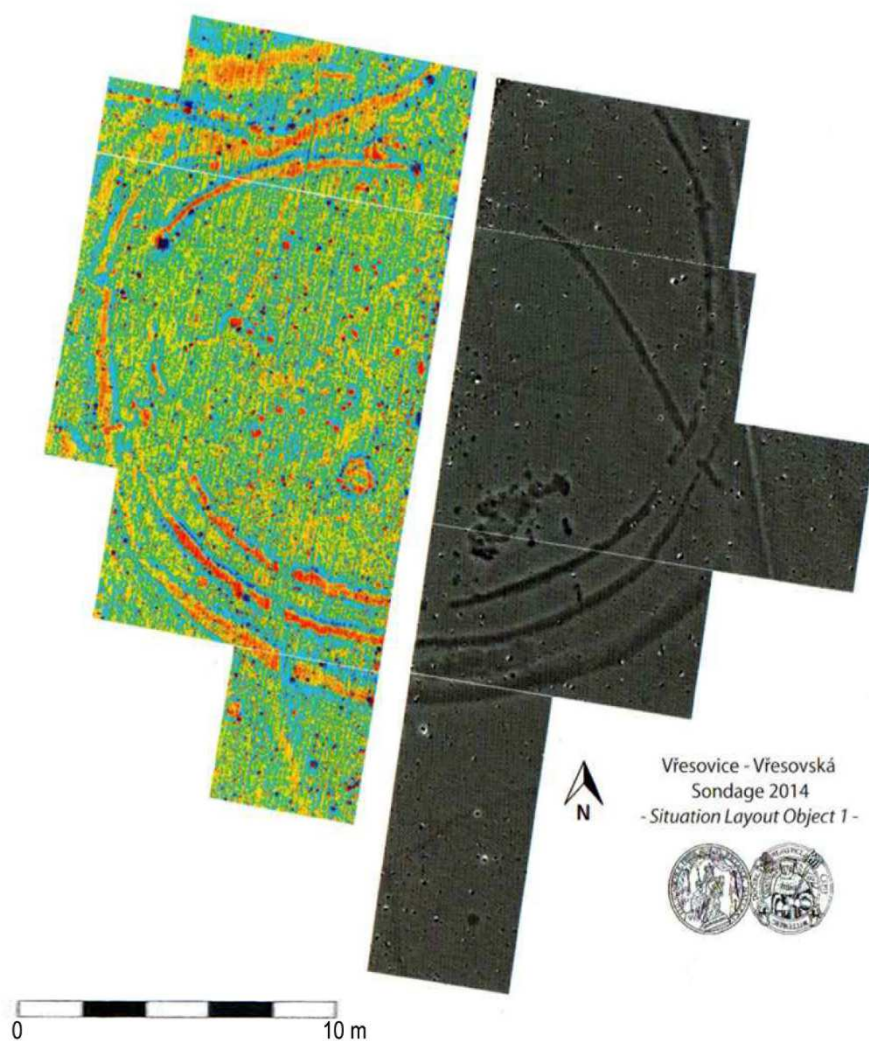
8.1.1 Kruhový příkopový areál ve Vřesovicích „Vřesovská“

Tento rondel se třemi příkopy je považován za jeden z největších z ÚK ve středoevropském prostoru (obr. 11). Terénním odkryvem v roce 2014 se zjistilo, že vnitřní první příkop měl ploché dno, šířku 3 metry a hloubku až 0,64 metrů od podloží. Ve výplni se našlo větší množství lomového kamene, zvířecích kostí a hliněná dýzna na odlévání bronzu. Prostřední druhý příkop měl ploché dno, šířku 5,2–5,5 metrů, hloubku 0,68 metrů a od prvního příkopu byl vzdálen 9 metrů. Ve výplni ve vrstvě a těsně nad dnem se objevilo větší množství lomového kamene. Tato nálezová situace působí dojmem destrukce kamenné zidky nebo lokálního výskytu destruovaného kamenného objektu. Nejmhutnější, třetí příkop se nacházel devět metrů od druhého příkopu, vykazoval šířku 8,6 metrů, měl ploché dno a byl 1,64 metrů hluboký. V jeho obsahu se vyskytly ojedinělé kameny a několik zlomků únětické

keramiky. Co se týká úpravy vnější strany všech příkopů, chybí zde náznaky palisády a násypu valu. Předpokládá se, že plocha mezi prvním a druhým příkopem a pravděpodobně i na celém území vnitřního areálu byla záměrně srovnána (Peška et al. 2015, 50–51).

Výzkum se v roce 2015 soustředil na vzájemnou superpozici prvních dvou příkopů a na ně šikmo orientovaného příkopu číslo čtyři. Po vyhodnocení nálezové situace se dá říct, že příkopy číslo jedna a dva jsou starší než šikmo probíhající příkop číslo čtyři, který má šířku 1,6–2,4 metrů a hloubku 1,1 metrů s výrazným vstupem o šířce šesti metrů bez náznaků doprovodné konstrukce. Tento vnitřní příkop byl na jižní straně ukončen řadou tří až čtyř zahloubených objektů, což může znamenat další vstup nebo doklad budování nového příkopu, který zůstal nedokončen. V blízkosti této struktury byla nalezena druhá dyzna, zlomky keramiky (obr. 51: 1–4) a zvířecí kosti. V zakončení jihovýchodního křídla čtvrtého příkopu se našla kumulace až 300 kg bloků lomového kamene organogenních řasnatých vápenců. Menší lomové kameny z kulmské droby se našly ve třetím objektu čtvrtého příkopu. V místě křížení staršího a mladšího příkopu číslo čtyři byly nalezeny torza dvou nádob z pokročilé klasické fáze ÚK (Peška et al. 2015, 50–52; Fojtík et al. 2017, 230–232).

Záměrná úprava povrchu vnitřní části rondelu a absence zahloubených sídlištních objektů ÚK potvrzují výjimečnost tohoto areálu, který měl více funkcí. Nejpravděpodobněji se jeví možnost, že rondel měl kultovně-rituální funkci a sloužil jako svatyně k provádění rituálních praktik ve spojení s náboženskými a společenskými představami tehdejších lidí. Na tomto místě je díky nálezům dyzen doloženo kovolitectví, což znamená, že místo bylo významným výrobním střediskem své doby. Daná lokalita byla díky své poloze součástí obchodních dálkových komunikací, což mělo nepochybně významný vliv na utváření jejího charakteru. Analogie lokality lze najít u rondelu v Pömmelte „Zackmünde“ v Německu. Dále lze nalézt díky stanovení metalurgické činnosti spojitost s rondely ve Vráblích „Fidvár“ na Slovensku a v Hrušovanech nad Jevišovkou „Sever“ (Peška et al. 2015, 52–53).

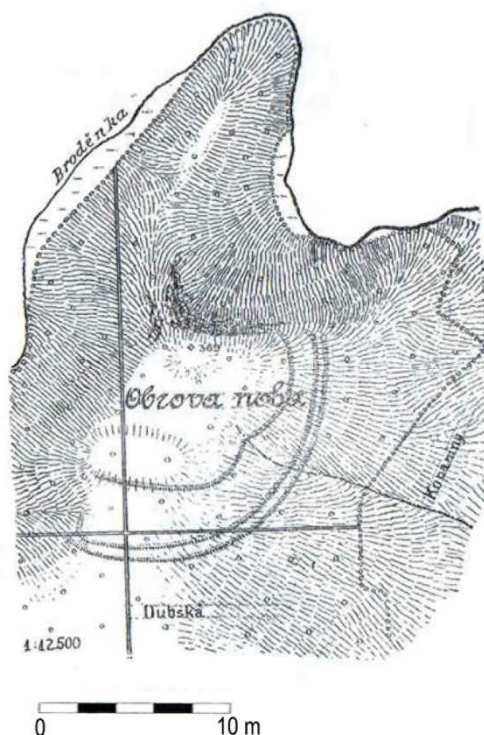
Obr. 11: Propojení starého a nového geofyzikálního plánu rondelu ve Vřesovicích „Vřesovické“ s naměřenými anomáliemi (upraveno podle Peška et al. 2015, 59).

8.1.2 Výšinné sídliště Otaslavice „Obrova noha“

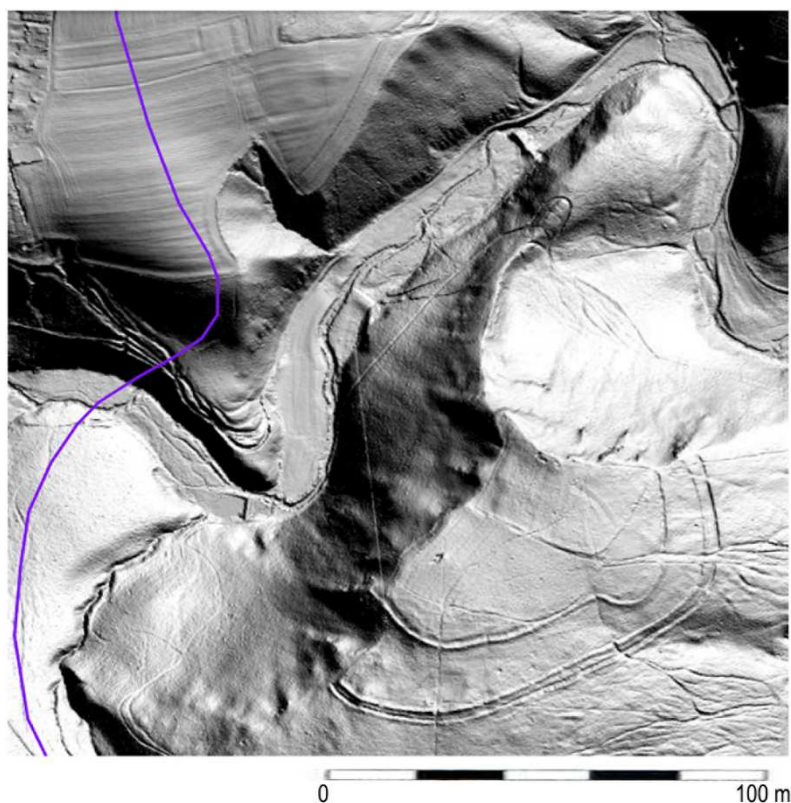
Toto výšinné sídliště (případně hradiště) o rozloze asi 9,5 ha leží na výrazné ostrožně nad údolím potoka Brodečka v nadmořské výšce 370 m n. m. Opevnění vymezující sídliště je patrné na jihu a východě, skládá se ze tří příkopů. O této lokalitě se jako první zmiňuje V. Houdek (1888) a I. L. Červinka (1899; 1900; 1902), který zde roku 1899 provedl první výzkum. Větší část hradiště byla do 60. let 19. století obdělávána a během zemědělských prací se zde nacházelo velké množství artefaktů, které byly tehdejšími lidmi pohozeny nebo zničeny. Sám I. L. Červinka ve svých spisech (1899; 1900; 1902) popisuje, že během svých výzkumů na celé lokalitě nacházel na povrchu pravěké keramické střepy, mazanice

a roztlučené třecí podložky (zrnotěrky). Celkově byla tato lokalita považována za eneolitické hradiště, než roku 2007 M. Šmíd výzkumem opevnění zjistil, že se časově neshoduje s eneolitickým osídlením a díky nálezovým souborům jej datoval do ÚK (Červinka 1900, 35–38; 1902, 192; Šmíd 2007; Mrázek 2008, 27).

I. L. Červinka ve svých dílech (Červinka 1899; 1902) podává velmi podrobnou charakteristiku výzkumu opevnění. První příkop se nachází 200 metrů od nejvyššího bodu hradiška (obr. 12; 13), základy opevnění tvořily hlinito-kamenité zdi. Druhý příkop (obr. 12–13) je v těsné blízkosti prvního s tím rozdílem, že je širší a vyšší. V jihovýchodní části příkopu o celkové délce 200 metrů byly pozorovatelné zbytky kamenné zdi. Třetí příkop (obr. 12–13) se nachází 140 metrů od nejvyššího bodu (370 m n. m.) a 30–40 metrů od druhého valu. Na jihovýchodní straně se prolamuje průrva, kterou pravděpodobně ústila cesta do hradiště (obr. 12) (Červinka 1900, 35–38; 1902, 192).

Obr. 12: Kresebná dokumentace I. L. Červinky z výzkumu výšinného sídliště Otaslavice „Obrova noha“ (upraveno podle: Červinka 1900, 36).

Obr. 13: Snímek z leteckého laserového skenování výšinné lokality Otaslavice „Obrova noha“ s vyznačenou obchodní dálkovou komunikací ve starší době bronzové. Trojité opevnění má početně obdobný charakter jako nížinný rondel se třemi příkopy ve Vřesovicích „Vřesovské“ (upraveno podle: zivemapy.cz).

8.2 Sídliště

8.2.1 Teorie sídelních areálů Evžena Neustupného

Tento významný český archeolog svou hypotézu vyvodil z teoretického modelu živoucí pravěké skutečnosti za předpokladu, že určité potřeby pravěkých lidí vytvořily areály aktivit, které nebyly výlučné a prostorově souvislé. Strukturovaná množina všech areálů aktivit využívaných stejnou komunitou vytvořila sídelní areál, který zároveň v krajinném prostředí a ve vztahu k okolním komunitním areálům představuje určitou strukturu. Zároveň se musí brát v úvahu možnost, že některé sídelní komponenty zanechávají minimální archeologické stopy anebo vůbec žádné. Důvodem je, že pravěcí lidé využívali velký územní krajinný prostor kolem rodného sídliště a jednotlivé komunitní areály ji musely v mnoha případech pokrývat souvisle (Neustupný 2010, 150).

Teorie sídelních areálů se zabývá archeologickými pozůstatky areálů určitých komunit, které vyplňují v podmínkách středoevropského pravěku kontinuální prostor a vedou k jeho pojmání z hlediska minulé živé kultury. Společenská struktura na určitém sídlišti byla

dána vzájemnými vztahy areálů aktivit a vnitřní strukturou jednotlivých sídlišť. Struktura sídelního areálu je charakteristická překrýváním a vylučováním komponent. Pojmem komponenta se rozumí strukturovaný souhrn artefaktů a komplexů, které jsou odrazem specifické lidské aktivity (např. rezidenční, pohřební, výrobní) a bez nich nelze vyjádřit strukturu sídelního areálu (Neustupný 2010, 154–155).

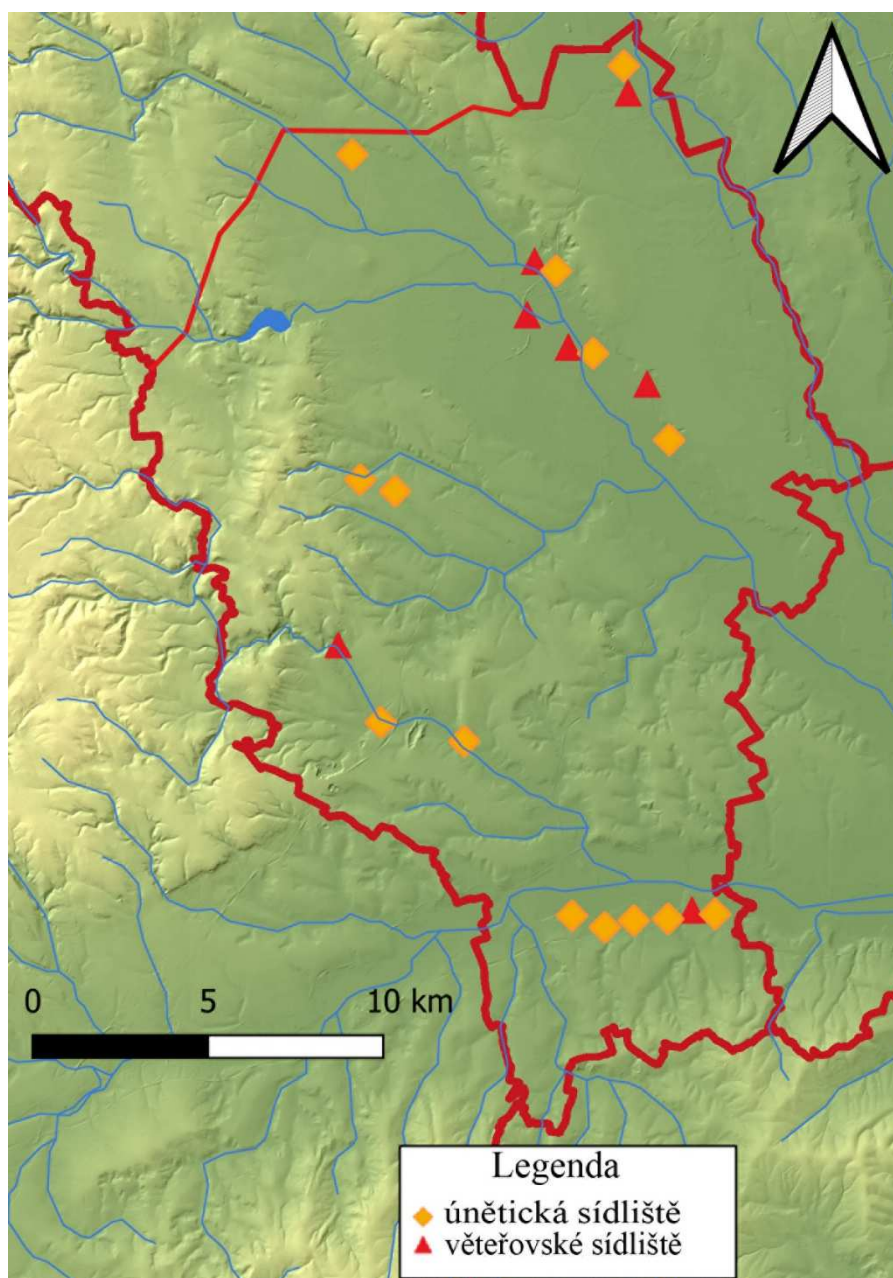
Sociální krajinu tato teorie považuje za souvislé osídlené území, v němž každé specifické sídelní místo mělo svůj konkrétní účel. Krajina se stává strukturovaným prostorem sídelních areálů, které vyjadřují hustotu osídlení určitého území v konkrétní době. Paměť krajiny může v určitých případech objasnit charakteristickou sekvencí využití jednotlivých komunitních areálů ve více pravěkých obdobích (Neustupný 2010, 150–157).

Podle E. Neustupného existují dvě metody zkoumání teorie sídelních areálů. První metoda vychází z archeologických nálezů, které shromažďuje a pak interpretuje výsledky o jejich vypovídací hodnotě v minulosti. Tento postup vychází z hermeneutické metody využívané také v postprocesualismu a stojí na předpokladu, že u archeologických pramenů stačí jen přečíst to, co je v nich zakódováno, a tím stanovit jejich vypovídající schopnost o minulosti (Neustupný 2010, 153).

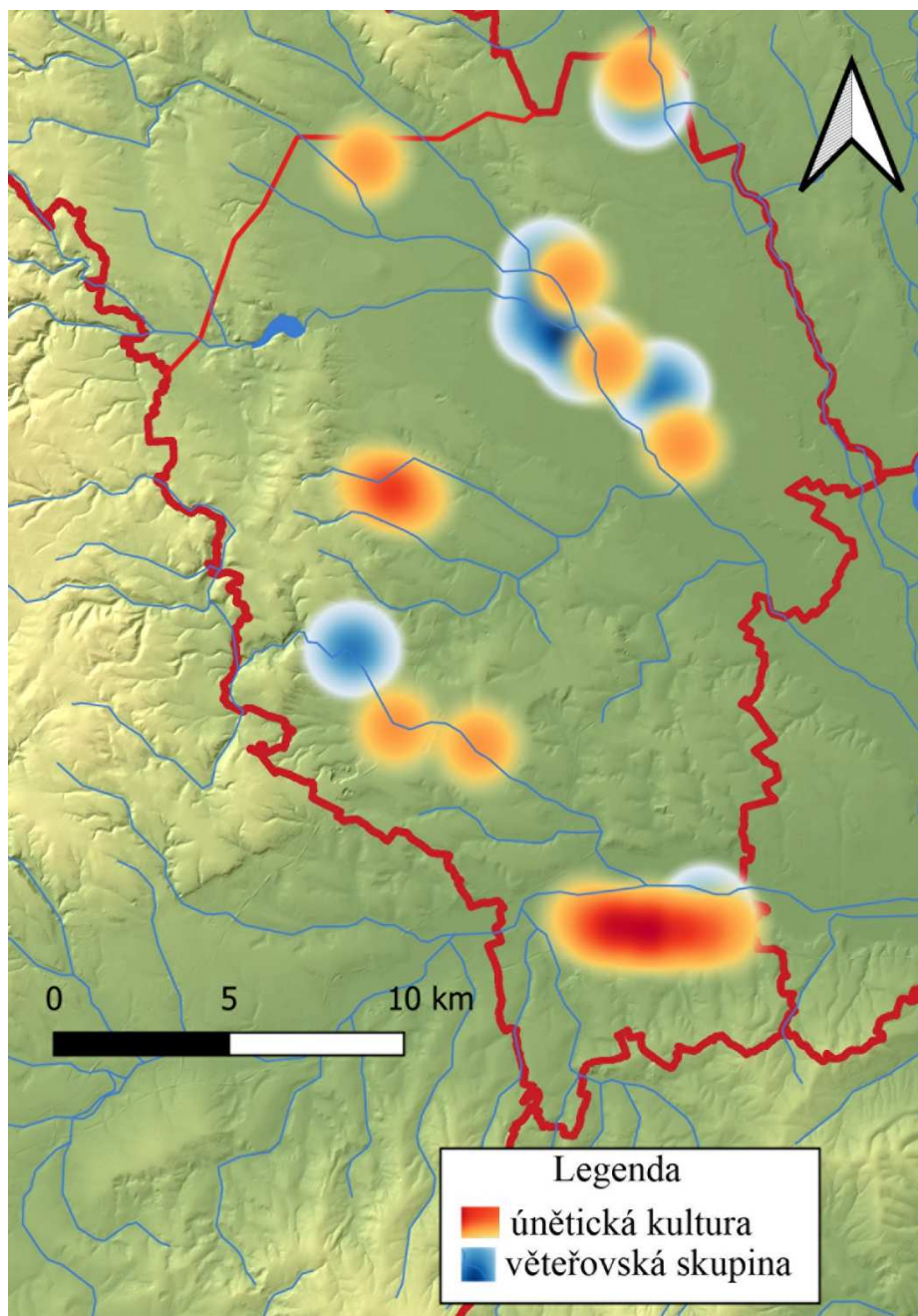
Druhá metoda vychází z předpokladu, že archeologické prameny jsou mrtvé artefakty současného světa a pozůstatky živé skutečnosti, která byla silně transformována. U stanovení vypovídacích schopností archeologických artefaktů se zde využívá modelová teorie živého světa, která je odvozena z pozorování určité komunity lidí ve stanoveném období. Potom se dedukují otázky, které jsou přiměřené konkrétním archeologickým pramenům (Neustupný 2010, 153).

8.2.2 Sídliště starší doby bronzové na Prostějovsku

Ve starší době bronzové máme v okrese Prostějov doložena rovinná sídliště ÚK a VS v blízkosti vodních toků (obr. 14–15). Za rovinné sídliště je považováno místo, kde lidé sídlili, vykonávali domácí a specializovanou výrobu, uskladnění a zpracování produktů. V blízkosti sídlišť v určitých vymezených plochách mohla být chována domácí zvířata nebo zde mohlo být obdělávané pole (Chvojka 2021, 24). Ve většině případů jsou jednotlivé lokality na Prostějovsku charakteristické jedním sídlištním objektem (tab. 3). Z hlediska principu teorie sídelních areálů lze za sídelní komponentu považovat i ojedinělý sídlištní objekt a ojedinělé nálezy artefaktů sídlištního charakteru, u kterých se předpokládá, že jsou dokladem sídlišť a nejsou dílem náhody.

Obr. 14: Souhrn všech sídlišť starší doby bronzové na Prostějovsku.

Obr. 15: Hustota sídlišť starší doby bronzové na Prostějovsku.

8.2.2.1 Sídliště únětické kultury

Na Prostějovsku je ve stupni BA1–A2 doloženo celkem dvanáct rovinných sídlišť (obr. 9, tab. 3) vyskytujících se na říčních terasách řek a říček Romže, Blaty, Hané a svahového terénu říčky Brodečky a Určického potoka (obr. 16–17). U severního mocenského centra se vyskytuje celkem sedm sídlišť, jejichž centrálním místem byl rondel ve Vřesovicích „Vřesovické“ (obr. 9). V jižním centru je doloženo celkem pět sídlišť, jejichž centrálním místem bylo výšinné sídliště na lokalitě Otaslavice „Obrova noha“ (obr. 9).

Podle charakteristiky pěti lokalit s rozsáhlým nálezovým inventářem ze záchranných archeologických výzkumů lze stanovit, že každé nížinné sídliště mělo charakter hospodářské osady (obr. 17, tab. 3). Z těchto pěti sídelních areálů vyčnívá sídliště na lokalitě Mořice „Pololány“, kde bylo odkryto 30 sídlištních objektů plnících hospodářskou funkci. V pěti objektech byly nalezeny lidské pozůstatky dvou jedinců a byly odkryty i dva sídlištní příkopy (Přichystal 2002). Zajímavý kontext má sídelní areál na lokalitě Určice „Záblatí“, který postihoval delší časový úsek od staroúnětické až do poklasické fáze ÚK (BA1–A2) (obr. 16). V zásypech sídlištních jam se vyskytly dislokované kosti a torza lidských těl se stopami ovaření a opálení, které mohou charakterizovat hospodářskou či společenskou nestabilitu. Ta může být díky existenci sídliště v poklasické fázi ÚK i jednou z příčin úpadku únětických center v okrese Prostějov (Fojtík 2011; Peška – Fojtík 2017, 82).

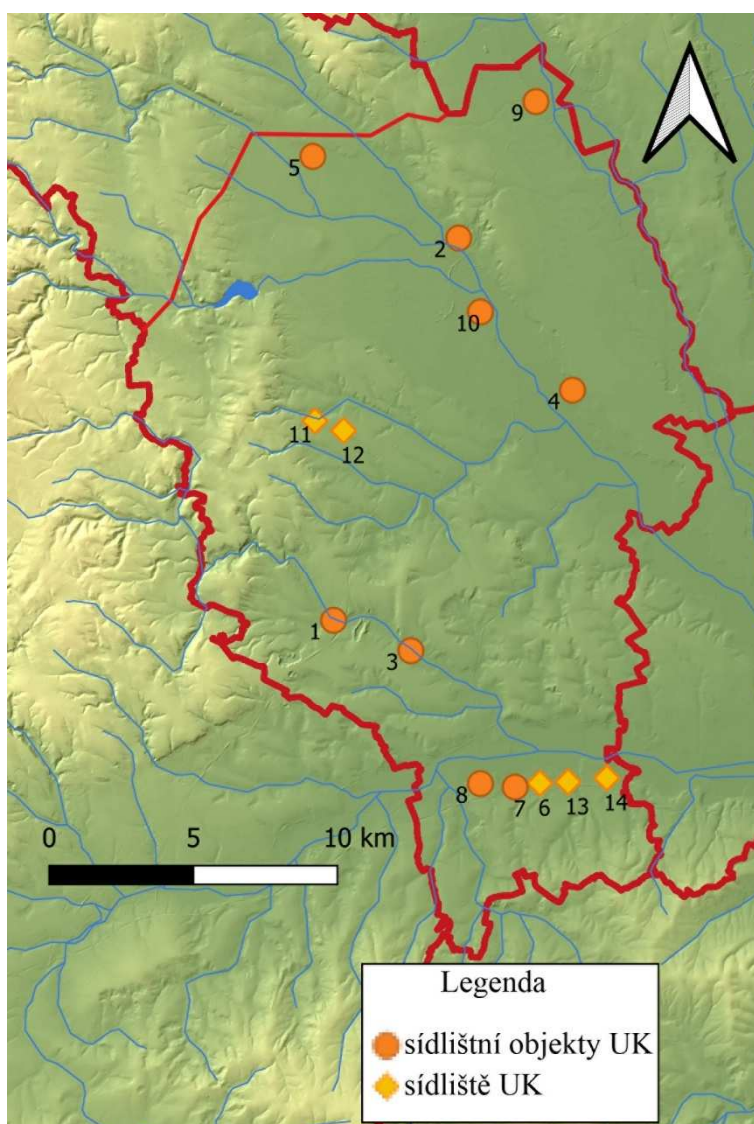
Pro pět lokalit (Mořice „Pololány“, Mořice „U Můstku“, Určice „Záblatí“, Vrchoslavice 2 „Panský lán“, Vrchoslavice 3 „Za Hrobňó“) jsou charakteristické na dně uložené lidské pohřby v sídlištních objektech, z nichž většina je uložena v rituální poloze (skrčená poloha, pravý bok) a s keramickými milodary (obr. 16, tab. 3). Z těchto pohřbů vyčnívá sídlištní objekt 17 z lokality Vrchoslavice 2 „Panský lán“, kde se našla kostra ženy ležící na pravém boku ve skrčené poloze s keramickou nádobou uloženou dnem vzhůru u pánve a s lasturou velevruba u hlavy (Čižmář 1999; Přichystal 2002; Berkovec 2006; Fojtík 2011). Na lokalitě Mořice „U Můstku“ se v ojedinelém sídlištním objektu našly kostry dospělé osoby a dítěte s torzem šálku a drobné misky (Šmíd 2004, 246).

Při určení přesného počtu sídelních areálů na Prostějovsku narážíme na místa, která nesou minimální znaky typické pro sídelní areály starší doby bronzové (obr. 16). Jedná se o lokality Brodek u Prostějova „Nad Štiplou“, Držovice na Moravě „Díly odvrhovlční“ a Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“, které vykazují znaky krátkodobých přechodných sídlišť (tab. 3), protože se zde odkryly pouze ojedinelé sídlištní jámy s keramikou ÚK (Fojtík 2014, 43–74; 2019, 63–64). U čtyř lokalit (Hrubčice „Slabé tratě“, Kostelec na Hané „Trněnka“, Nezamyslice „Končiny“ a Olšany „Lánský kříž“) známe jejich charakteristiku z povrchových sběrů, při kterých se našly sídlištní artefakty. Kvůli omezenému výzkumu se nedá u těchto čtyř lokalit stanovit rozsah a význam sídelních areálů, i když například sídliště v Kostelci na Hané v trati Trněnka vykazuje díky nálezům torza bronzové dýky a vybijeného bronzového plechu náznaky významnějšího centra (Šmíd 2004, 58–99).

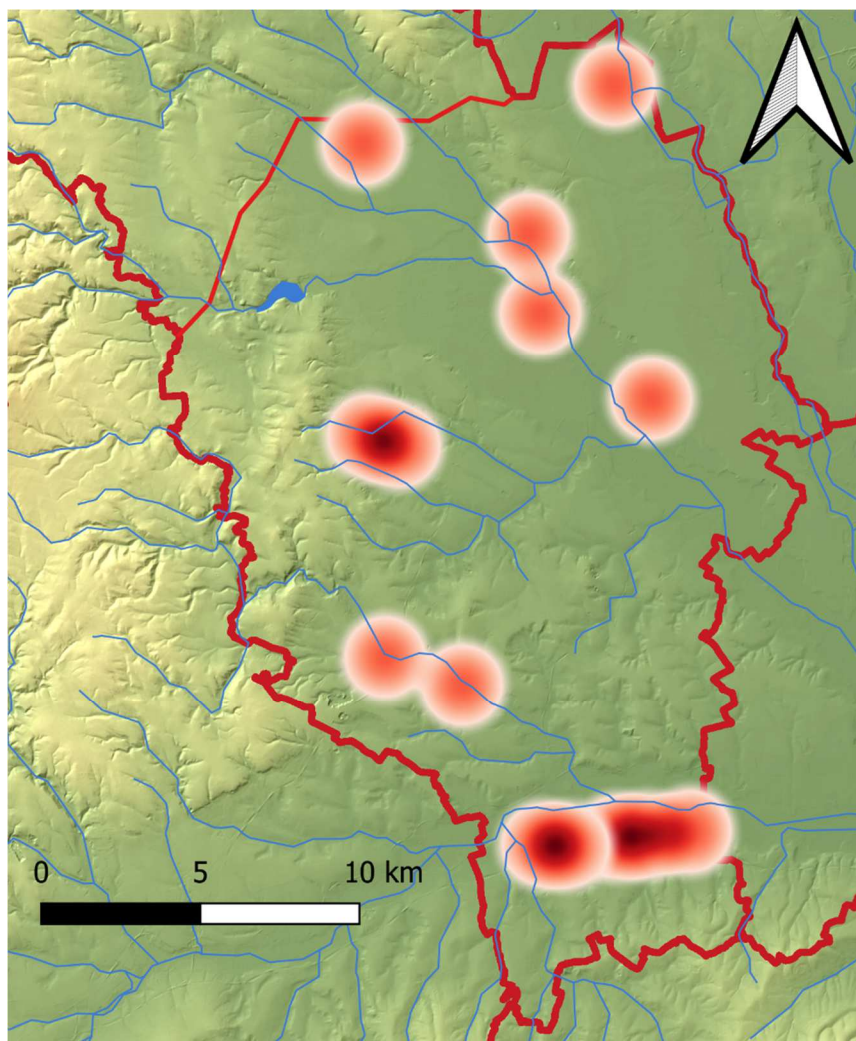
Pro rovinné sídliště ÚK jsou typické zejména dlouhé kúlové domy a také i menší zahloubené stavby – polozemnice. Na sídlišti v Mořicích „Pololánech“ chyběly stopy po

obytných stavbách, což je způsobeno tím, že mezi známými domy ÚK převažují nadzemní stavby kůlové konstrukce. Na této lokalitě dokládají její existenci zbytky druhotně vypálené hlíny s otisky po kůlech a prutech získané z výplní sídlištních jam (Přichystal 2002). Podobný případ lze nalézt na sídlišti ve Vrchoslavicích 3 „Za Hrobňó“, kde se našel půdorys stavby s kůlovou konstrukcí (Tajer 2009).

Zvláštní případ představuje nález ojedinělé dřevěné chaty z lokality Hradčany „Strádalec“ o rozměrech 4,2 x 4 m s vnitřní plochou 16,8 m². Stěny chaty byly tvořeny podle dochované mazanice kůly propletené proutím a omazané hlínou. Přepálené vrstvy mazanice ze stěn svědčí pravděpodobně o zničení chaty požárem. Na dně v hloubce šedesát centimetrů se objevilo osmdesát hliněných závaží seskupených do dvou řad. Tuto sídelní komponentu lze pravděpodobně považovat za specializovaný výrobní objekt (Červinka 1946, 138–141; Stuchlík 1993d, 250–251).

Obr. 16: Sídliště ÚK na Prostějovsku: 1 – Brodek u Prostějova „Nad Štiplou“; 2 – Držovice na Moravě „Díly odvrhovlční“; 3 – Hradčany „Strádalec“; 4 – Hrubčice „Slabé tratě“; 5 – Kostelec na Hané „Trněnka“; 6 – Mořice „Pololány“; 7 – Mořice „U Můstku“; 8 – Nezamyslice „Končiny“; 9 – Olšany „Lánský kříž“; 10 – Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“; 11 – Určice „Dubské“; 12 – Určice „Záblatí“; 13 – Vrchoslavice 2 „Panský lán“; 14 – Vrchoslavice 3 „Za Hrobňó“.

Obr. 17: Hustota sídlišť ÚK na Prostějovsku.

8.2.2.2 Sídliště věteřovské skupiny

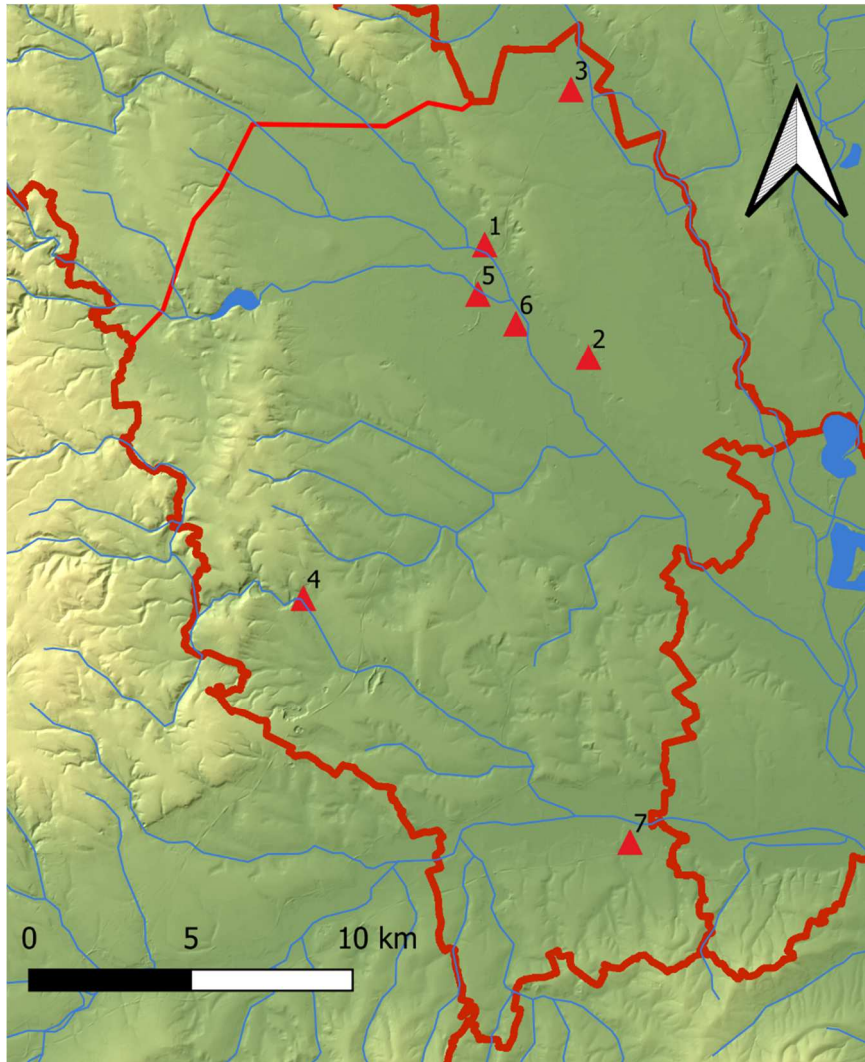
Rovinná sídliště ze stupně BA3 jsou v okrese Prostějov velmi málo zastoupena. Z tohoto geografického prostoru známe celkem sedm doložených sídelních areálů, které se nacházejí na terasách řek Romže, Blaty, Hané a na svahovém terénu říčky Brodečky a Hloučely (obr. 18–19, tab. 3). Výskyt věteřovských lokalit je v okrese Prostějov oproti únětické kultuře dost řídký. Příčinou tohoto jevu částečně může být pozdější vyčlenění VS z pozdní ÚK K. Tihelkou roku 1946, což může být případ u většiny starších výzkumů

I. L. Červinky, A. Gottwalda a A. Teličky na prostějovských lokalitách, kdy tyto badatelé možné věteřovské lokality označily jako únětické nebo ze starší doby bronzové. Dále vysvětlení nabízí i možná kontinuita únětických a věteřovských sídelních komponent ve zkoumané oikumeně, přičemž došlo k zakládání věteřovských osad ve stupni BA3 z důvodu intenzivnějších obchodních kontaktů s jihovýchodními oblastmi. U věteřovských lokalit (Doloplazy, Otaslavice „Vápeničky“ a Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“) je patrná návaznost na předchozí únětické osídlení.

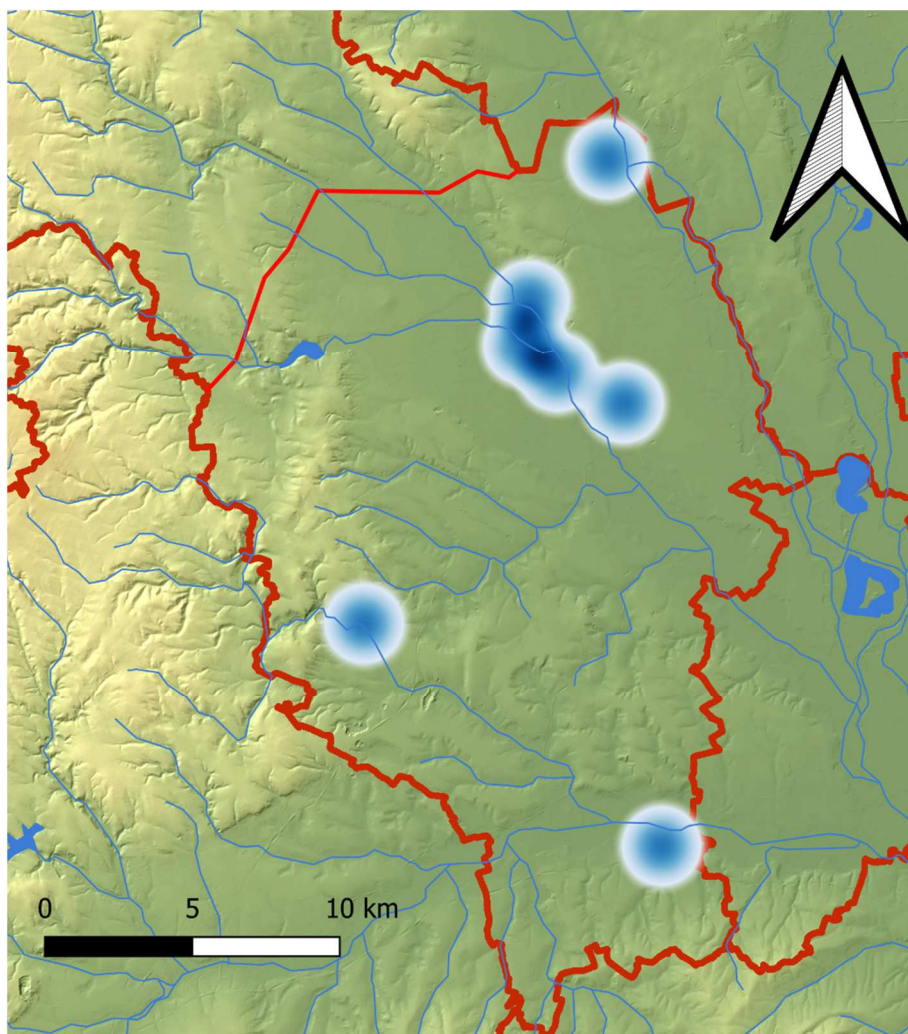
V geografickém prostředí Prostějovska se odkrylo celkem sedm rovinných sídlišť datovaných do stupně BA3 (obr. 18, tab. 3). Ekonomický potenciál VS byl založen na zemědělské a hospodářské produkci nížinných sídlišť, která se dá předpokládat i na lokalitách ve zkoumané oikumeně (Stuchlíková 1985, 104). Na odkrytých sídlištích se nejčastěji nacházely zásobní jámy, síla, sklípky a hliníky obsahující keramické, kamenné a archeozoologické materiály.

Největší odkrytý sídelní areál pochází z lokality Vrchoslavice 1 „Na dílech“ (obr. 51: 5–9), kde bylo nalezeno přes sto sídlištních objektů. Na této lokalitě nacházíme i kůlové jamky jako pozůstatky po přítomnosti dřevěných staveb, včetně nadzemní kůlové konstrukce. V zásobních jámách byly nejčastěji nacházeny artefakty typické pro rovinné sídliště hospodářského charakteru. Jedná se o keramické nádoby (obr. 51: 5–9), mazanice, znotěrky, archeozoologický materiál, broušené a štípané industrie (Tajer 2009). Z dané oblasti pochází čtyři ojedinělé případy pohřbů v sídlištní jámě na Prostějovsku. V objektu 59 byly objeveny kosti mužského trupu s lebkou, které jsou uloženy v poloze na zádech a orientované ve směru V–Z. Jako milodary zde byly volně pohozené keramické střepy a zvířecí kosti. V sídlištní jámě 162 byly nalezeny volně pohozené pozůstatky dolních končetin a pánve patřící mužskému jedinci bez milodarů. Následující objekt 163 obsahoval fragmenty dvou koster mužských jedinců bez milodarů. V objektu 176 byly nalezeny fragmenty lebky a zlomky dlouhých kostí a pánve u dna objektu, kde byl také vyzvednut soubor keramických zlomků a zvířecích kostí (Tajer 2006, 100–101).

U zkoumaných sedmi sídelních areálů najdeme dvě lokality, v kterých byl během výzkumů odkryt pouze jeden sídlištní objekt (Kralice na Hané „Nerudova ulice“ a Otaslavice „Vápeničky“). Jámy obsahovaly pouze keramický materiál, z něhož jsou nejvýznamnější čtyři fragmenty džbánu na nožkách z Otaslavic „Vápeniček“ (Tihelka 1962, 104).

Obr. 18: Sídliště VS na Prostějovsku: 1 – Držovice „Pastviska“; 2 – Kralice na Hané „Nerudova ulice“; 3 – Olšany „Zlatniska“; 4 – Otaslavice „Vápeničky“; 5 – Prostějov „říčka Valová“; 6 – Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“; 7 – Vrchoslavice 1 „Na Dílech“.

Obr. 19: Hustota sídlišť VS na Prostějovsku.

8.3 Pohřebiště

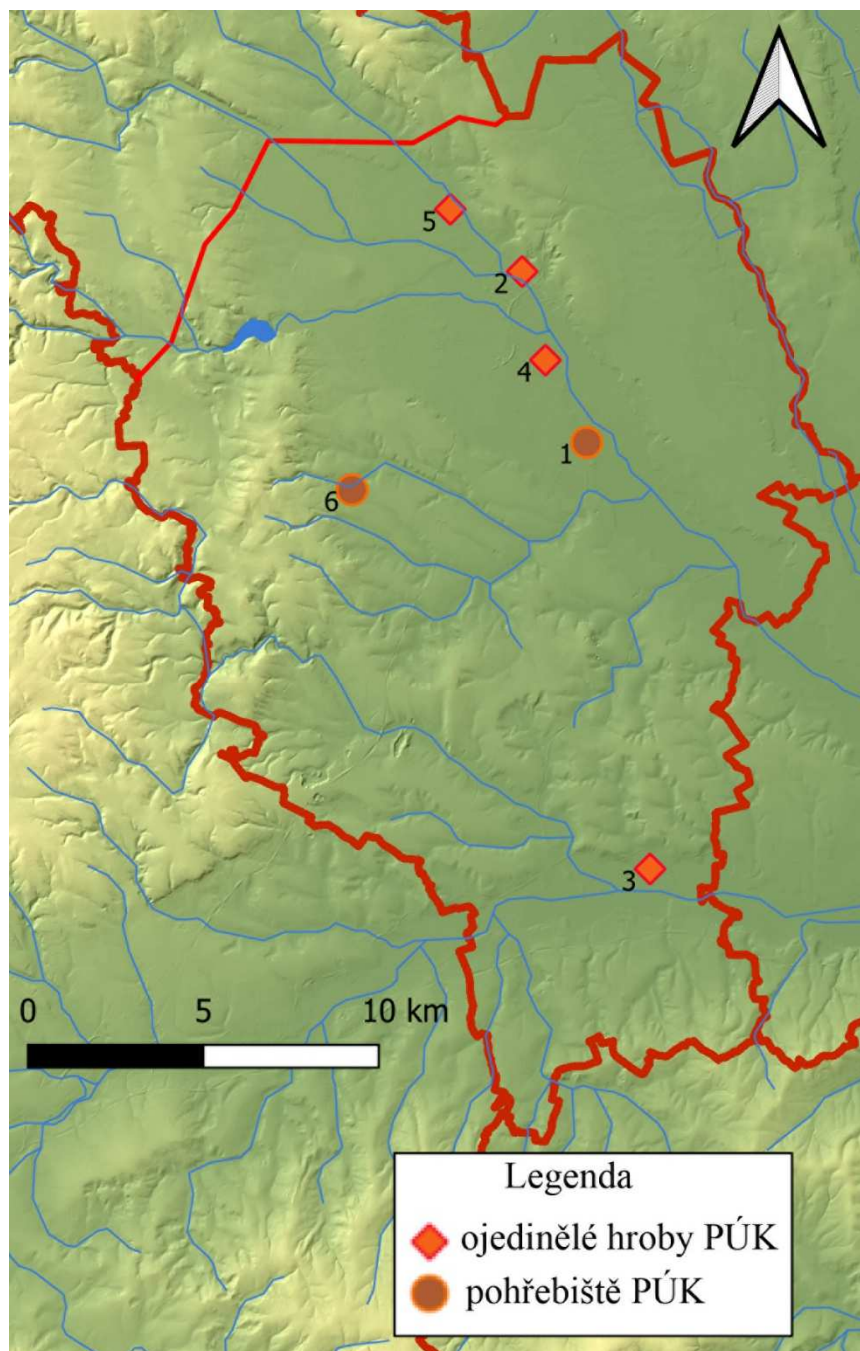
Podle Teorie sídelních areálů od E. Neustupného se pohřebiště skládají z několika hrobových skupin a jednotlivých hrobů. Ojedinelé hrobové skupiny odrážejí vznikající rodiny, které vymřely dříve, než stačily vytvořit větší hrobové skupiny nebo celá pohřebiště (Neustupný 2010, 151). Pohřební ritus se skládá ze strukturovaných symbolických systémů, které jsou arbitrární. Což znamená, že dvě odlišné formy pohřebního ritu mohou symbolizovat stejnou společnost. Ke změnám symbolických systémů může docházet velmi rychle. Prostřednictvím artefaktů uložených vedle zesnulých tehdejší lidé komunikovali s religionistickými ideály, které určité předměty symbolizovaly a měly usnadnit cestu zesnulého do záhrobí. Z tohoto hlediska se dá předpokládat, že pohřební ritus je z velké části svědectvím o pravěkém náboženství, a ne o tehdejší společnosti, i když může odrážet to, co si lidé o sobě mysleli, ale ne, čím skutečně byli (Neustupný 2010, 257).

8.3.1 Protoúnětické pohřebiště

Všechny informace o PÚK jsou známé z výzkumů pohřebišť (obr. 8, tab. 3), protože se zatím nepodařilo odkrýt sídliště, které by se dalo jasně datovat do tohoto kulturního uskupení. Stejný případ lze sledovat i ve zkoumaném prostoru okresu Prostějov (obr. 20), kde byly odkryty celkem dvě pohřebiště (Bedihošť „Cukrovar“, Určice „Záblatí“) a čtyři ojedinělé hroby (Držovice „Pastviska“, Němčice nad Hanou „Svorka“ (obr. 50: 3), Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“ a Smržice „Záolešní“). Tato pohřebiště leží v blízkosti města Prostějov, konkrétněji na terasách řek Valová, Romže a Hloučela a na svahovém terénu Určického potoka (obr. 21).

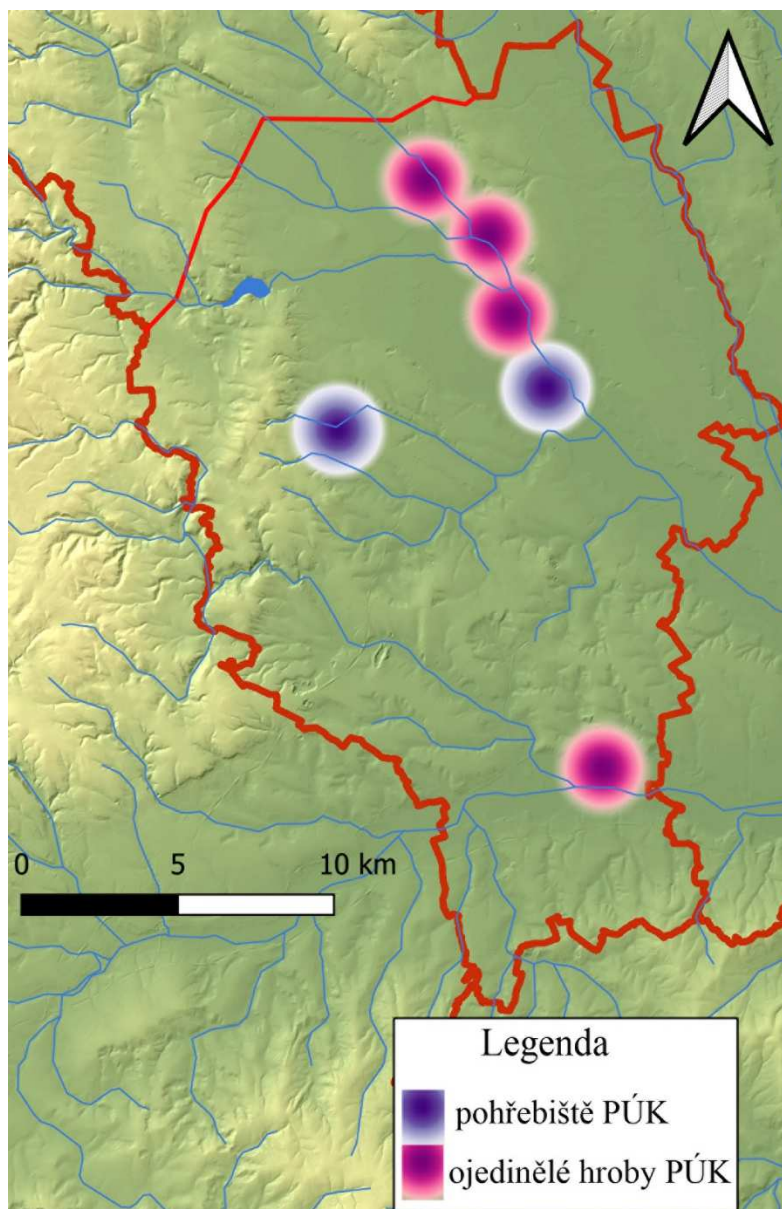
Největší pohřebiště bylo odkryto v Určicích „Záblatí“, kde se našlo celkem devět hrobů s osmi keramickými nádobami s náznakem přechodu k únětické kultuře (Gottwald 1931, 56–57; Peška – Fojtík 2017, 82). V Bedihošti „Cukrovar“ bylo odkryto druhé pohřebiště s neznámým počtem zničených hrobových celků (Gottwald 1924, 66).

Ze čtyř ojedinělých hrobů vynikají svou významností dva hrobové celky. Dětský hrob se silně skrčenou kostrou z lokality Smržice „Záolešní“ obsahoval pazourkový nůž, kostěnou jehlu, zdobenou mísu a spodní část další nádoby (Tihelka 1953, 306). V zatím nejseverovýchodnější lokalitě tohoto kulturního uskupení, v Držovicích „Pastviskách“ (obr. 47; 50: 1,2), byl v hrobové jámě H6 nad ženským hrobem z kultury se šňůrovou keramikou nalezen mužský pohřeb v kamenné skříňce s keramickou výbavou PÚK (Peška – Fojtík 2017, 82–89).

Obr. 20: Pohřebiště PÚK na Prostějovsku: 1 – Bedihošť „Cukrovar“; 2 – Držovice „Pastvicka“; 3 – Němčice nad Hanou „Svorka“; 4 – Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“; 5 – Smržice „Záolešní“; 6 – Určice „Záblatí“.

Obr. 21: Hustota pohřebišť PÚK na Prostějovsku.

8.3.2 Pohřebiště únětické kultury

Na Prostějovsku je doloženo celkem patnáct plochých kostrových pohřebišť a devět ojedinělých hrobů (obr. 23–24, tab. 3). V rámci existence dvou mocenských center na zkoumané oikumeně lze stanovit, že v severním centru jsou známá celkem tři plochá kostrová pohřebiště a čtyři ojedinělé hroby. V jižním centru je doloženo celkem dvanáct plochých kostrových pohřebišť a šest ojedinělých hrobů. Důvod tohoto rozdílu v počtu pohřebišť mezi těmito dvěma centry může znamenat, že jižní mocenské uskupení bylo hustěji osídleno a byla v něm stabilnější společenská struktura než v severním centru.

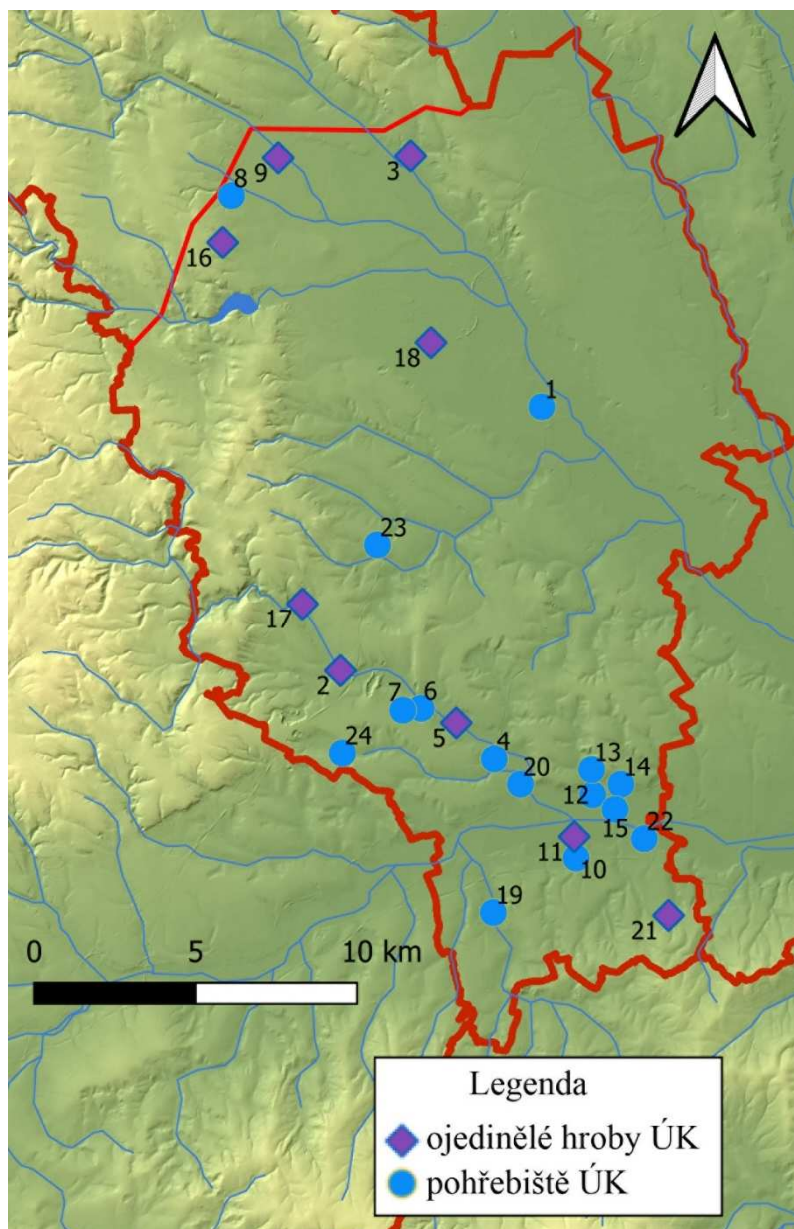
Největší kostrové pohřebiště ve zkoumané oikumeně je v Němčicích nad Hanou „Svorka“ (obr. 48; 50: 7–9), kde bylo odkryto 79 hrobů. Z těchto hrobů pochází celkem 182 keramických nádob (obr. 50: 7–9), 37 bronzových předmětů a 11 kusů kostěné a parohové industrie (dále KPI). Za nejvýznamnější lze považovat nespecifikovaný kostrový hrob číslo 34 (obr. 46: 1), který obsahoval bronzovou dýku s dřevěnou rukojetí a s kostěným knoflíkem. Dále se v tomto hrobě vyskytly u rukou dva bronzové náramky a čtyři keramické nádoby (Červinka 1926, 10; Moskalíková 2011, 144–150).

Druhé nejpočetnější pohřebiště je v Tištině, kde se odkrylo celkem 48 hrobů. V muzeu Komenského Přerov jsou z této lokality uloženy keramické nádoby, bronzová jehlice s terčovitou hlavicí, bronzové šperky (vlasové ozdoby, korálky) a KPI. Soubor nálezů z této lokality patří do bývalé Teličkovy sbírky, která není dosud zpracována (Tihelka 1953, 308; Kamarád 2019, 39–45). Za zmínku stojí také pohřebiště z lokalit Němčice nad Hanou „Hliník“, kde bylo odkryto celkem 30 kostrových hrobů, Vranovice „Díly“ s 15 kostrovými hroby, Mořice „Pololány“ (obr. 50: 4–6) se 12 kostrovými hroby, rozdělených do dvou oddělených skupin hrobů rozložených mezi sídlištními objekty a Víceměřice „Padělky“ s 11 hroby (Červinka 1926, 30; Tihelka 1953, 311–312; Čižmář – Geislerová 2006, 231–232; Moskalíková 2011, 153).

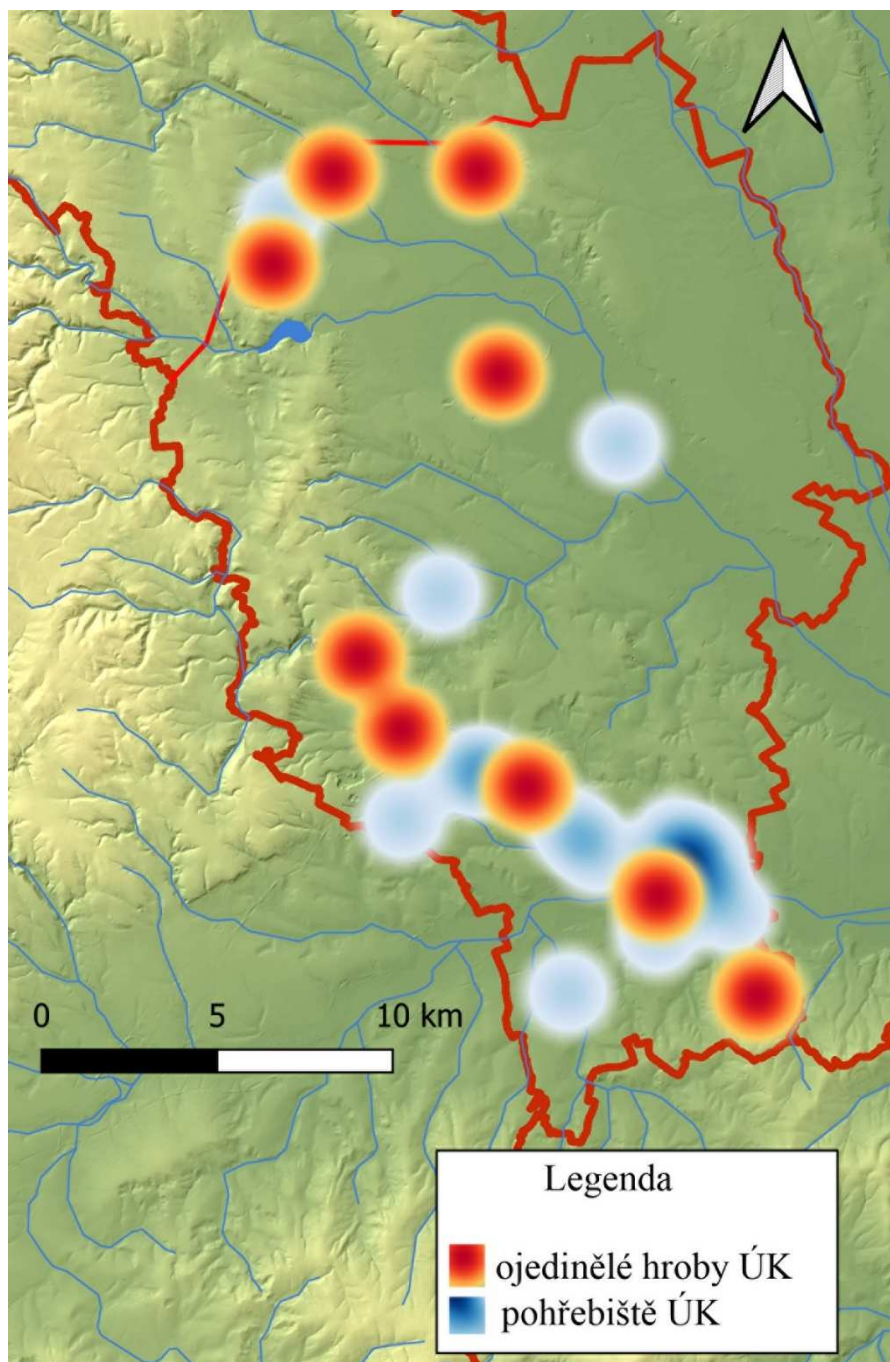
Na Prostějovsku se odkrylo celkem deset lokalit s ojedinělými hroby (obr. 23, tab. 3). Do této kategorie patří nalezené hrobové celky od jednoho do tří hrobů nebo neznámého počtu. Nejvýznamnější hrobové celky se našly na lokalitě Hradčany v trati Špitál a z další neznámé tratě, kde byly odkryty celkem tři bohatší hroby a dva hroby s keramickou výbavou. Za nejvýznamnější lze považovat hrob dospělé osoby ve skrčené poloze ležící na pravém boku s kamenným obložením, který obsahoval cyperskou jehlici, bronzovou dýku a keramickou mísu (Červinka 1946, 138–139; Tihelka 1953, 293). Tento hrob svým nálezovým inventářem představuje pohřeb významného jedince, patrně člena elity, žijícího ve stupni BA1–A2. Podobný charakter mají další dva hroby, z nichž jeden obsahoval zlatý závěsek sedmihradského typu a v druhém byl zlomený bronzový prsten. Celkově lokalita Hradčany svým charakterem udává hypotézu možného pohřebiště únětické elity. Relativní blízkost všech hrobů na lokalitě udává hypotetickou možnost většího koncentrovaného pohřebiště.

Další významný ojedinělý hrob pochází z lokality Brodek u Prostějova „Pazderný“, kde byl odkryt pohřeb ženy ve věku 35–40 let ležící ve skrčené poloze na levém boku. Mezi krčními obratli se našly drobné zelenavé a modré korálky, které jsou patrně importem ze Středomoří (Fojtík 2019, 63–64). Z hlediska principu, že tyto skleněné předměty pocházely

z obchodních cest a nemohl si je dovolit běžný jedinec, lze hovořit o tom, že pohřbená žena byla členem elity a patrně zastávala významnou společenskou funkci.

Obr. 22: Kostrové pohřebiště ÚK na Prostějovsku: 1 – Bedihošť „Cukrovar“; 2 – Brodek u Prostějova „Pazderný“; 3 – Čelechovice na Hané „Plachý mlýn“; 4 – Doloplazy; 5 – Dobromilice „Padělky“; 6 – Hradčany; 7 – Hradčany „Špitál“; 8 – Lešany „Zahrada a usedlost B. Kvapila“; 9 – Lutotín „Parcela č. 133/1, pozemek pana M. Holáska“; 10 – Mořice „Pololány“; 11 – Mořice „U Obrázku“; 12 – Němčice nad Hanou „Daňka“; 13 – Němčice nad Hanou „Svorka“; 14 – Němčice nad Hanou „Hliník“; 15 – Němčice nad Hanou „Cukrovar“; 16 – Ohrozim „dům č. p. 120“; 17 – Otaslavice „Vápeničky“; 18 – Prostějov „Cihelna“; 19 – Tištín; 20 – Víceměřice „Padělky“; 21 – Vítčice „U Anděla strážce“; 22 – Vrchoslavice „Hliník“; 23 – Vranovice „Díly“; 24 – Želeč.

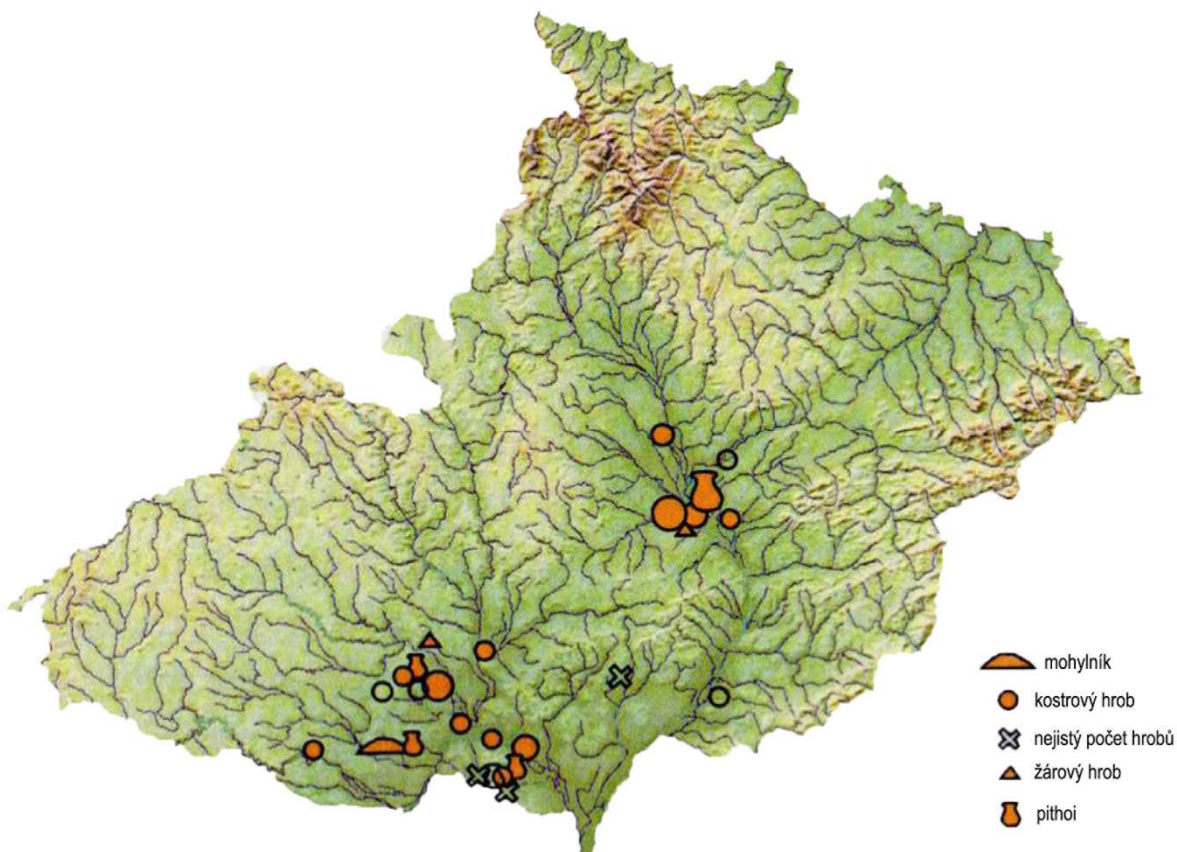
Obr. 23: Hustota pohřebišť ÚK na Prostějovsku.

8.3.3 Pohřebiště věteřovské skupiny

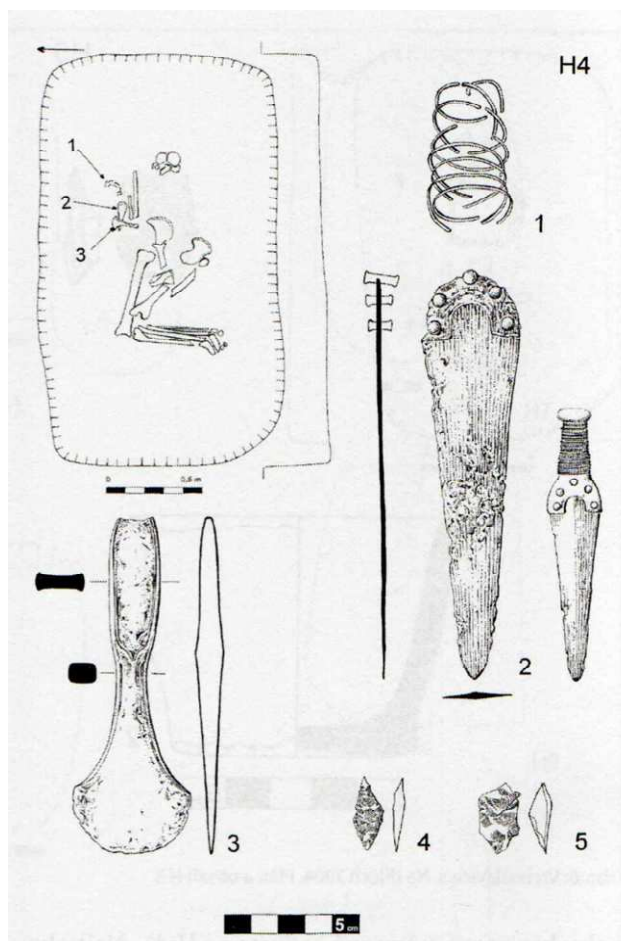
Pro VS jsou charakteristické velmi řídké doklady pohřebišť (obr. 24). Stejnou situaci lze sledovat ve zkoumané oikumeně, kde je doloženo jen malé skupinové pohřebiště s celkovým počtem osmi hrobů s poměrně chudou výbavou a s vysokým podílem hrobů bez milodarů. Hroby se koncentrovaly na ploše 75 x 20 m ve větších vzdálenostech od sebe, vytvářející dojem řady. J. Peška na principu vzdálenosti mezi hroby u dalších věteřovských

pohřebišťích na lokalitách Borotice „Mohylník“ a Olbramovice „Šestilány“ vyslovil hypotézu možného mohylového násypu u každého hrobu (Peška 2012, 5).

Inventář pohřebních milodarů v hrobech je velmi chudý. Pohřební výbavu obsahovaly jen tři hroby (H2, 4 a 5). Hrob H2 obsahoval pouze keramickou nádobu, H5 keramiku a štípanou industrii (obr. 49; 51: 10–12). Výjimkou je hrob H4 (obr. 25), ve kterém byl uložen muž ležící na pravém boku ve skrčené poloze. Před jeho hrudníkem byla uložena souprava bronzové sekerky se srdcovitým schůdkem (var. Finsterhaid; obr. 46: 5) a protáhlé bronzové trojúhelníkové dýky (var. Freyburg-Röderau; obr. 46: 2). U ostří dýky se našel měděný drátek spirálovitě obkružující nedochovanou rukojeť vyrobenou z organického materiálu. V tomto hrobě se makrozbytkovou analýzou zjistila přítomnost pšenice, uhlíky dubu, borovice, olše/břízy a habru (Peška 2012, 11–12). Díky kombinaci bronzových milodarů (sekerka dýka) se dá stanovit, že pohřbený muž zastával vysoké společenské postavení.

Obr. 24: Mapa Moravy s vyznačenými hroby a pohřebišti VS (upraveno podle: Peška 2012, 6).

Obr. 25: Obsah hrobu H4 vysoce postaveného muže – elity (podle: Peška 2012, 11).

8.4 Depoty

Depoty artefaktů vyjadřují různorodou skupinovou identitu. Artefakty mají schopnost mít v průběhu adaptace praktickou funkci, v průběhu specializace společenský význam a v průběhu komunikace symbolický smysl (Neustupný 2010, 281). Vypovídací potenciál depotů jako specifické formy archeologického pramene tvoří průnik faktorů vnitřního a vnějšího kontextu. Vnitřní kontext zahrnuje typologii, kompletnost a funkční charakter artefaktů. Vnější prostorový kontext představuje vlastní způsob uložení, depozitní prostředí a jeho topografii v rámci vztahů k oikumeně (Salaš 2005, 195).

Otázky důvodů k deponování se ustálily v hypotézách náboženských obětí a skladu řemeslníků/obchodníků. Zde je nutné vzít v potaz problematiku specializovaných řemeslníků a cizích obchodníků, kteří jsou sekundárním dokladem přítomnosti elit, pod jejichž kontrolou bylo jak specializované řemeslo, tak obchod a elity byly jejími příjemci i vlastníky (Golec – Fojtík 2020, 204). Důležitou roli hraje samotné zpracování kovových rud a kovolijectví, které jsou spojené s náboženskými představami tehdejších lidí. Měď byla substancí ženské bohyně

Afrodity (Venuše) či Ištarty, cín byl substancí Diovou, Jupiterovou a jejich slitina tedy obsahovala lásku a moudrost (Bouzek 2011, 70–71). Na základě těchto informací lze stanovit, že v samotných depotech se slučuje princip prestiže elit a náboženství. Samotné deponované artefakty lze charakterizovat jako nábožensky motivované dary bohům (Golec – Fojtík 2020, 204).

8.4.1 Depoty na Prostějovsku

V okrese Prostějov u celkem sedmi lokalit máme doložené nálezy kovových depotů, respektive čtyři depoty v severním centru a tři v jižním centru (tab. 3). U všech sedmi lokalit je patrná návaznost na vodní toky či jiné mokřady (obr. 26–27). Ve zkoumané oikumeně můžeme rozdělit depoty podle jejich složení do dvou skupin:

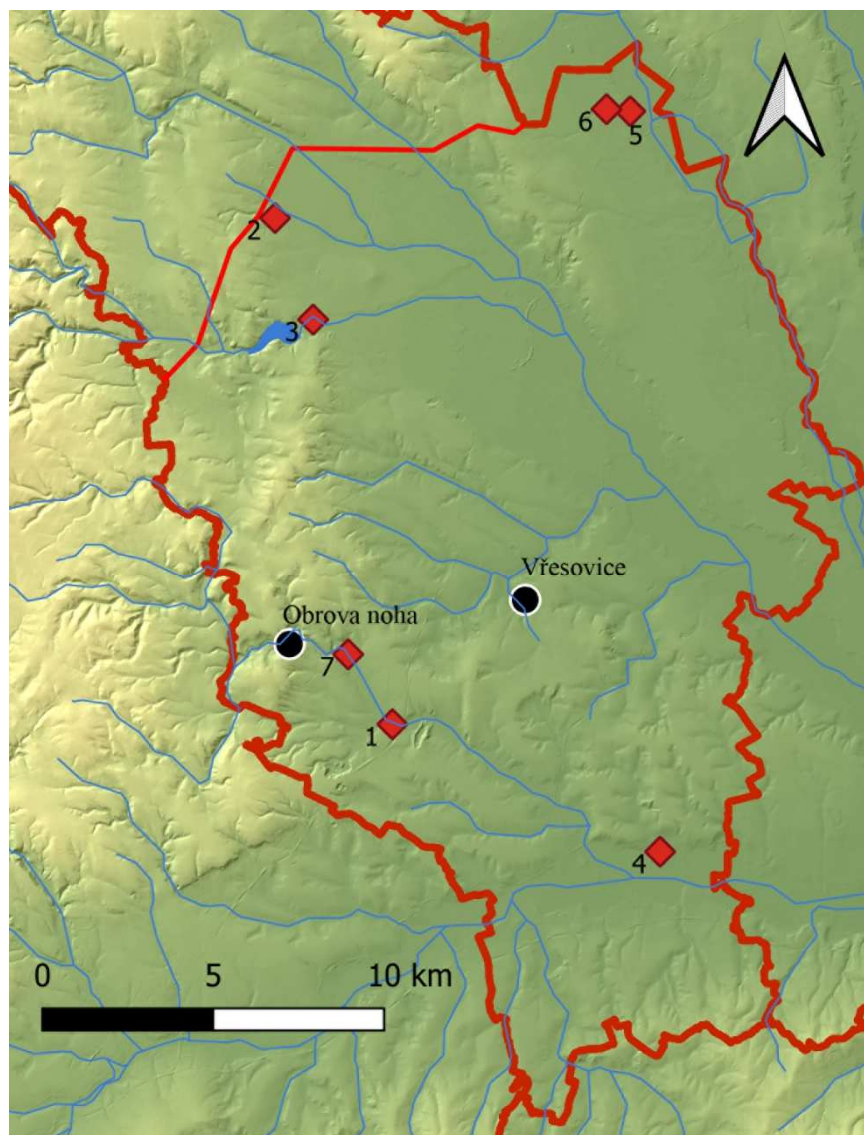
- 1.) **Nálezy hřiven** obsahující pouze tyto polotovary (Mostkovice „Díly“, Němčice nad Hanou, Olšany u Prostějova 1a, Olšany u Prostějova 1b).
- 2.) **Nálezy smíšené** obsahující zbraně, šperky a další předměty (Brodek u Prostějova „Hůrka“, Lešany „Zahrada domu č. 9“, Otaslavice).

Z první skupiny máme nejbohatší deponovaný soubor na lokalitě Mostkovice „Díly“, kde se našlo 25 bronzových hřiven (Červinka 1900, 28; Fojtík 2013, 50). Z druhé skupiny byl nalezen největší deponovaný soubor o celkovém počtu 25 předmětů v Brodku u Prostějova „Hůrka“ ve složení: šest hřiven, dva zlomky plechového nápažníku borotického typu, čtyři spirálky z bronzového drátu, osm spirálovitých trubiček, dva kusy masivní tyčinky, jeden tyl sekery s lištami a jedno dláto s lištami (Kopecký 1938, 21–25; Bath-Bílková 1973, 33).

Podle Bohumily Bath-Bílkové (1973) se v oblasti v blízkosti Alp z 86,7 % vyskytují převážně depoty hřiven, které obsahující více než 10 kusů nákrčníků. Smíšených nálezů v této oblasti je pouze 13,3 %. Ve vzdálenosti zhruba 100 km od alpského centra se zvyšuje výskyt nálezů smíšených. V pásmu od 100–200 km od alpského centra ubývá počet hřiven v depotech. Tento počet ukazuje na to, že v bližším okolí alpského centra převládají nálezy odpovídající předmětům určených pravděpodobně pro dálkový obchod a směnu. V případě zvyšujících se smíšených depotů v narůstající vzdálenosti od alpského centra lze uvažovat o vlastnictví předmětů elitou, která tyto předměty zpracovávala pro svoji potřebu mimo dálkový obchod (Bath-Bílková 1973, 25–30).

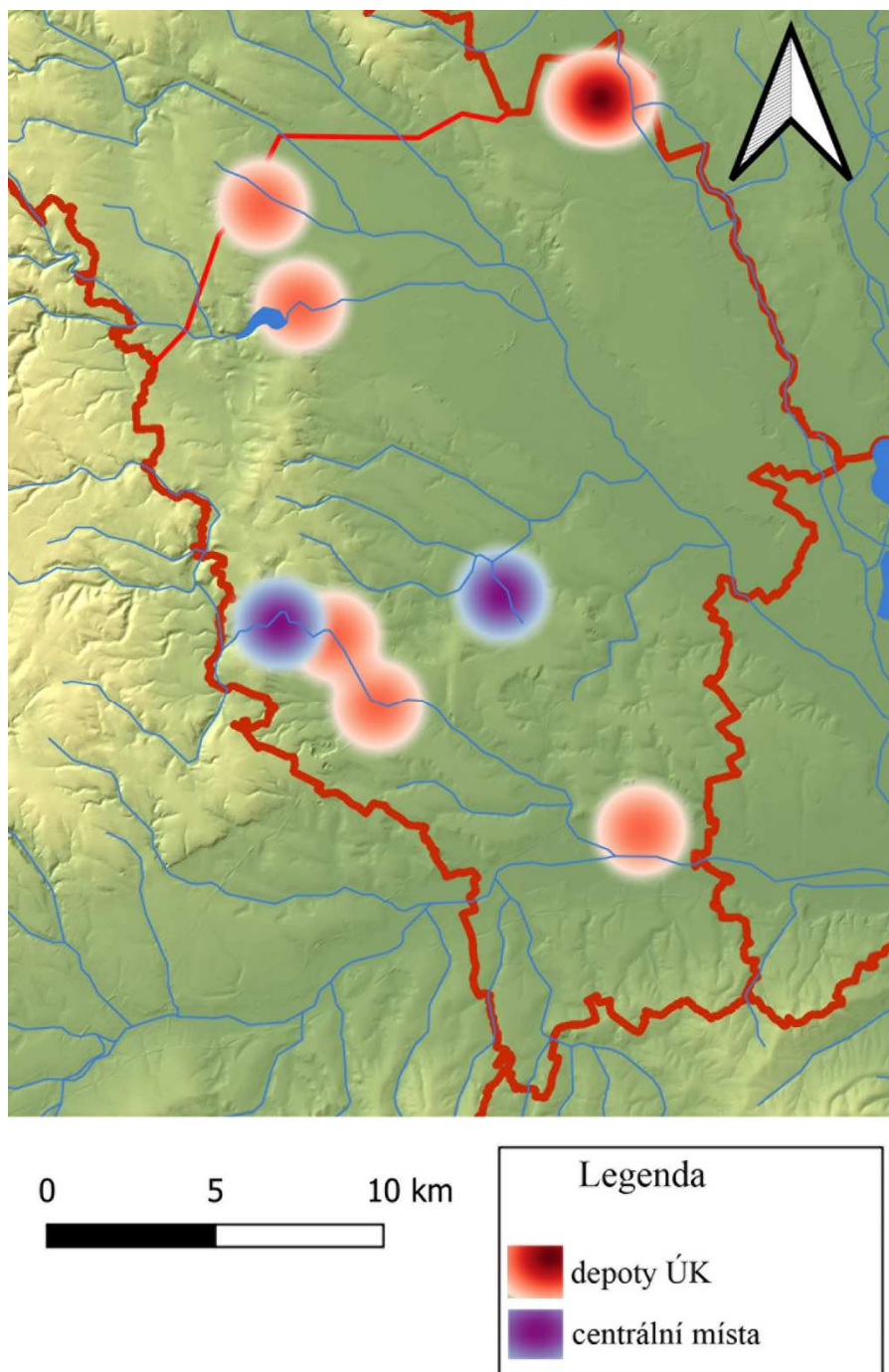
Rozložení depotů v okrese Prostějov (obr. 26–27) je dáno jednak z hlediska vzdálenosti od alpského centra a také z hlediska obchodních kontaktů, které byly zejména na Prostějovsku v ÚK velmi intenzivní. To dokládá výstavba kruhového příkopového areálu ve

Vřesovicích „Vřesovské“, který nese některé podobné prvky jako kruhové příkopové areály a výšinné lokality (centrální místa) na Slovensku (Vráble „Fidvár“, Santovka-Maďarovce, Košice-Barca a Spišský Štvrtok „Myšia hôrka“) a znaky po ovlivnění z egejské oblasti (Bath-Bílková 1973, 25–30; Bátora 2018, 229–231).

Obr. 26: Únětické depoty na Prostějovsku a jejich prostorový vztah k centrálním lokalitám Vřesovice „Vřesovská“ a Otaslavice „Obrova noha“: 1 – Brodek u Prostějova „Hůrka“; 2 – Lešany „Zahrada domu č. 9“; 3 – Mostkovice „Díly“; 4 – Němčice nad Hanou; 5 – Olšany u Prostějova „V Močálech“ 1a; 6 – Olšany u Prostějova „V Močálech“ 1b; 7 – Otaslavice „Obrova noha“.

Obr. 27: Hustota únětických depotů a jejich prostorový vztah k centrálním lokalitám Vřesovice „Vřesovská“ a Otaslavice „Obrova noha“.

9. Model společnosti starší doby bronzové na Moravě

9.1 Dálkové komunikace

Dálkový obchod je chápán jako přímý přenos zboží z jednoho regionu do druhého. Je součástí kulturní krajiny, kterou chápeme jako vzájemné působení mezi lidmi a jejich komunitami, které vytvářejí struktury sociálních sítí. V rámci dynamického procesu dochází

ke vzniku komunikace, kde na jedné straně stojí člověk, který uděluje nabídku, a jiné komunity na to reagují a nabízejí poptávku (Martínek – Golec 2020, 32). Z takového obchodu logicky vyplývá, že lidé cestovali na dlouhé vzdálenosti a dostávali se do kontaktu s mnoha jinými, kterým přinášeli poznatky o vzdálených geografických končinách. Dalším přínosem dálkových komunikací bylo vytváření pozitivních spojů se vzdálenými populacemi (Neustupný 2010, 164–165). Od starší doby bronzové získali pravěcí lidé přístup k mědi a cínu čili bronzu, který se stává symbolem společenské prestiže a hraje roli při formování elitní složky obyvatelstva. Elity zabezpečily dobře fungující obchodní dodávky bronzových artefaktů a dostatečně hustou síť obchodních kontaktů, které zahrnovaly i sousední sídliště. Postupné narůstání hustoty sídelních areálů mělo za následek vznik hustě osídleného území, přes které bylo velice obtížné projít bez vědomí a proti vůli jejich obyvatel (Neustupný 2010, 166–167).

O charakteru dálkových komunikací vypovídá i chemické složení kovových artefaktů, zejména hřiven a žeber, které mají svůj původ v alpské oblasti a do prostředí střední Evropy se dostaly dálkovými komunikacemi jako měděné ingoty. Z alpských lokalit lze jmenovat jako příklad sídliště Bischofshofen „SinnhubschlöBl“, kde jsou doložené metalurgické činnosti již od staršího eneolitu. Předpokládá se, že v alpských těžebních centrech byla měděná ruda tavěna v surovou měď. Na blízkých sídlištích byly zpracovány importované v ingoty, které se díky dálkovým komunikacím rozvážely dále v podobě měděných hřiven či žeber (Meller 2004; Müller-Karpe 2006, 19–26).

Z hlediska archeologické teorie navázala Leah D. Minc (2006) na modely směny Colina Renfrewa a na základě čtyř vlastností obchodu směny (míra inkuzivity obchodu, síť, hierarchie, politická shoda) stanovila čtyři systémy dálkových komunikací. První solární model označuje lokální tržní okruhy, kde není vyvinutá horizontální a vertikální výměna. Každý tržní okruh je soběstačný, nedochází ke vzájemné výměně a komunikaci (Minc 2006, 84). Druhý model nese pojmenování dendrický systém a je pro něj typická výrazná hierarchie dálkových kontaktů. V rámci systému jsou stanoveny velké a malé tržní okruhy. Hlavní obchodní centrum je spojeno s jinými komunitami lineárními vztahy. Malá tržní centra jsou v rámci výměny zboží podřízena hlavním centrům a nemůže se v nich vyměňovat zboží (Minc 2006, 86). Pro tzv. Překrývající se model je typická dobře vyvinutá horizontální síť. Jedná se o soustavu spolupracujících a překrývajících se dálkových komunikací, kde je nízká politická struktura, decentralizovaná směna a tržní okruhy bez dominantního centra (Minc 2006, 84–86). Poslední tzv. Integrovaný model je vysoce hierarchizovaný a provázaný ve

vodorovné síti, kde jsou velká regionální tržní centra. Samotná dálková komunikace je stabilně propojena s vyššími a s nižšími obchodními centry (Minc 2006, 86–87).

Ve starší době bronzové se Morava díky své geografické poloze s hustou sítí vodních toků a příhodným reliéfem nížin stala přirozenou křižovatkou dálkových komunikací. Rozmachem dálkových kontaktů a s nimi souvisejících znalostí zpracování kovových artefaktů dochází k rozvoji hospodářské, technologické, společenské a náboženské sféry života v komunitních areálech starší doby bronzové (Bouzek 2013, 104; Salaš 2014, 7). Dá se předpokládat, že kromě kovových polotovarů a hotových výrobků, dále skla či fajánse a jantaru byly předmětem obchodu další komodity, jako je dobytek, obilí, med, textilie, olej, víno atd., které jsou velmi obtížně archeologicky prokazatelné (Salaš 2014, 7–8).

Charakter staršího období ÚK se ještě příliš neodlišoval od pozdně eneolitických kultur, což je zapříčiněno jednak málo intenzivním zemědělstvím, lehkými konstrukcemi obydlí a také nepříznivějšími klimatickými podmínkami (Bouzek 2013, 104–105). Od střední fáze ÚK se zlepšuje počasí a dochází k intenzivnímu nárůstu dálkových obchodních kontaktů mezi sociálními centry a vzniku vyspělé klasické fáze ÚK. J. Bouzek (2013, 105) k tomu podal vyjádření: *„Každá kulturní vymoženost ovšem může být přejata teprve tehdy, až ti, kdo ji přejímají, by si ji skoro už sami vynalezli; střed Evropy tehdy poprvé vytvořil, za pomoci impulsů z jihovýchodu, svébytnou kulturní a civilizační syntézu, připomínající podobné vyspělejší politické útvary 3. tisíciletí př. Kr. na Blízkém východě.“*

Z moravského nálezového fondu starší doby bronzové můžeme díky artefaktuální náplni sídelních areálů charakterizovat intenzivní kontakty se sousedícími kulturami a také s mnohem vyspělejšími starověkými civilizacemi. Nejvýrazněji jihovýchodní vlivy kulminovaly koncem starší doby bronzové v prostředí mladší ÚK a VS, kdy kulturně-ekonomické vazby na Karpatskou kotlinu a přes Balkán jihovýchodní Evropu byly velmi intenzivní zejména na jižní Moravě (Salaš 2014, 7–8). Vzniká soustava masivně opevněných center.

Artefakty, které jsou importované nebo nesou znaky po cizím ovlivnění (kap. 9.2) se do cílového území dostaly přímým dálkovým transportem, anebo řetězovým sekvenčním transferem. Předměty cizího původu mohly být výsledkem směny, darů, kořistí nebo svatebních výbav (Salaš 2014, 8). Oblast Moravy starší doby bronzové vděčí dálkovým kontaktům za zpracování kovových rud včetně dolování a kovolijectví, schopnost výroby fajánsových perel a dalších výrobních a náboženských myšlenek, které jsou obtížně archeologicky zachytitelné (Bouzek 2013, 104–105).

Stopy po dálkových komunikacích se dodnes zachovaly na určitých místech v lesní krajině, v níž nedocházelo v pozdějších obdobích k rozsáhlejším terénním úpravám, ve formě terénních nerovností. Díky vysokému stupni zalesnění se do současnosti zachovalo na moravském území velké množství reliktních různých stáří a významu. Problém je možnost rozpoznat tyto objekty pouhým okem a také jejich nepřístupnost kvůli husté vegetaci. V letech 2011–2014 byla úspěšně použita metoda leteckého laserového skenování (dále LLS) v rámci projektu *Výzkum historických cest v oblasti severozápadní Moravy a východních Čech* (NAKI-I). Cílem projektu bylo zmapovat síť starých dálkových komunikací, které zajišťovaly dopravní spojení mezi oblastmi Čech, Moravy a Slezska a které metoda LLS úspěšně identifikovala. Během výzkumu byly objeveny pravěké objekty, které se velmi často nacházely v těsné blízkosti úvozových cest na strategicky důležitých lokalitách, které se blíže zkoumaly v rámci projektů NAKI-I a *Moravské křižovatky* (NAKI-II). Na dané projekty navázaly archeologické výzkumy a letecké snímkování, jejichž data byla spojena s projekty NAKI-I a II. Na základě těchto informací proběhla pomocí analýz Geografického informačního systému (dále GIS) rekonstrukce regionálních a dálkových cest (Martínek 2019, 29–31; Martínek – Golec 2020, 45).

Na základě volně přístupné GIS analýzy výsledků projektu NAKI II (zivemapy.cz) a charakteristice lokalit s bronzovými importovanými předměty na Prostějovsku (kap. 9.2), včetně hustoty osídlení (kap. 8) lze stanovit sedm směrů dálkových cest (obr. 28–30). První trasa začíná od Tištiny, stáčí se přes Nezamyslice směrem k Určicím, Seloutkám, na sever k Prostějovu-Čechůvkám, Vrahovicím a Vrbátkám. Druhá dálková komunikace začíná na Prostějovsku v Želeči, stáčí se na sever k Brodku u Prostějova a pak k Výšovicím, kde se spojuje s první cestou směrem k Bedihošti až k Vrbátkám. Třetí cesta začíná v Brodku u Prostějova, kde se stáčí směrem k Plumlovu, Mostkovicím, Smržicím a k Olšanům u Prostějova. Čtvrtá trasa začíná v těsné blízkosti výšinného sídliště Otaslavice „Obrova noha“, kde se u Alojzova spojuje s třetí cestou, která se rozděluje u Seloutek směrem k Plumlovu nebo na Prostějov-Čechůvky, Vrahovice a Vrbátky. Pátá dálková komunikace začíná u Seloutek, kde se napojuje a větví na již známé trasy. Šestá trasa začíná u Ptení, kde se stáčí směrem na Plumlov a Mostkovicice, kde se napojuje na třetí cestu směrem k Olšanům u Prostějova. Sedmá trasa jako samostatný celek do zkoumané oikumeny nezasáhla, protože se spojuje u Smržic s třetí trasou směrem k Olšanům u Prostějova (obr. 28–30).

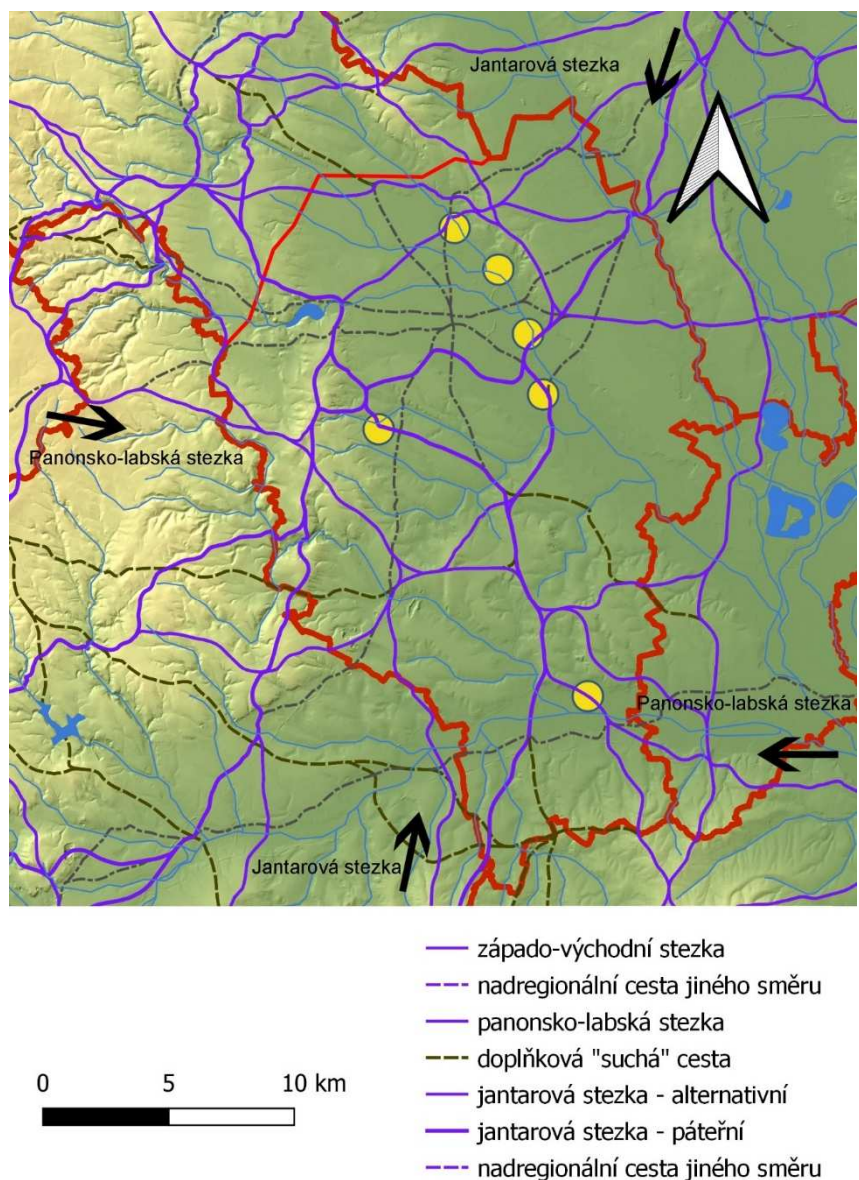
Na základě pozorování předmětů dálkového obchodu povahy na významných lokalitách lze u dvanácti lokalit (Bedihošť, Brodek u Prostějova, Mostkovicice, Nezamyslice,

Olšany u Prostějova, Otaslavice „Obrova noha“, Prostějov-Čechůvky, Smržice, Tištín, Určice, Vřesovice, Želeč) stanovit, že přímo přes tato katastrální území nebo v jejich blízkosti procházely dálkové komunikace (obr. 28–30, tab. 3). Z těchto lokalit pochází celkem 5 depotů, 7 sídlišť, 4 pohřebiště, 2 ojedinělé hroby a 2 centrální místa. Z PÚK na území obchodních cest lze stanovit 4 lokality (Bedihošť „Cukrovar“, Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“, Smržice „Záolešní“ a Určice „Záblatí“) (kap. 8.3.1, obr. 28, tab. 3). Nejvíce lokalit koexistujících na místě dálkových komunikací známe z prostředí stupně BA1–A2. Jedná se o lokality (kap. 8.2.2.1, 8.3.2, obr. 29, tab. 3): Bedihošť „Cukrovar“, Brodek u Prostějova „Hůrka“, „Nad Štiplou“, „Pazderný“, Mostkovice „Díly“, „Zlechovský mlýn“, Nezamyslice „Končiny“, Olšany „V Močálech“ 1a, 1b; „Lánský kříž“, Tištín, Určice „Dubské“, „Záblatí“, Želeč. Zvláštní případ představuje rondel ve Vřesovicích „Vřesovská“, který sice leží přímo na obchodní stezce, ale v jeho blízkosti se nevyskytuje žádný sídelní areál. Tato skutečnost potvrzuje ideji, že jde o nadkomunitní areál, který byl centrem obchodní směny, náboženského a řemeslnického života. Z VS celkem dvě lokality (Olšany „Zlatniska“ a Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“) leží v blízkosti dálkových komunikací (kap. 8.2.2.2, 8.3.3, obr. 30, tab. 3). Rozdílný počet lokalit na dálkových trasách v ÚK a VS lze odůvodnit neznámou příčinou ztráty kontaktů s vnějším okolím a nutností obchodovat s danou oikumenou. Protože dálkové obchodní trasy měly pod svou kontrolou elity, lze hovořit o destabilizaci tehdejší společenské struktury.

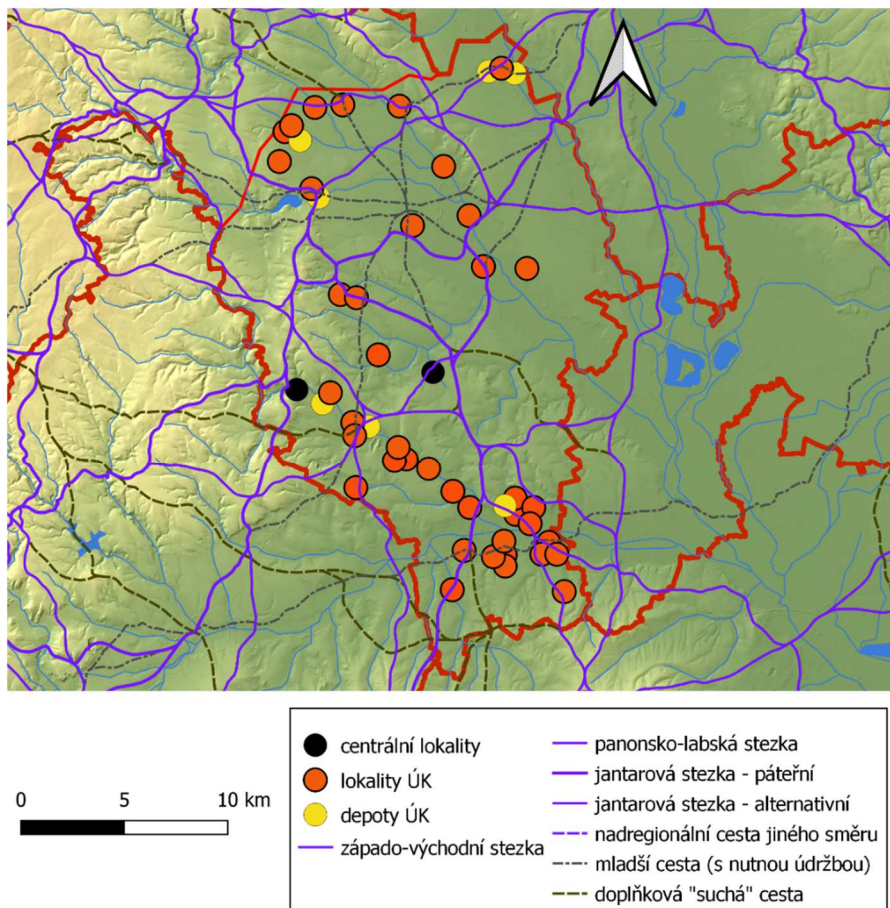
Kromě centrálních lokalit (kap. 8.1, obr. 29, tab. 3) (Otaslavice „Obrova noha“, Vřesovice „Vřesovská“) je významná také oblast Brodek u Prostějova (tab. 3), u které se prolíná, spojuje a rozdvouje druhá a třetí trasa. Zde byl nalezen v trati „Hůrky“ smíšený depot 25 kovových předmětů, v trati „Nad Štiplou“ nížinné sídliště a v trati „Pazderný“ kostrový hrob ženy ve skrčené poloze na levém boku obsahující mezi krčními obratli importované skleněné korálky (Kopecký 1938, 21–25; Fojtík 2019, 63–64). Patrně ještě významnější lokalitu lze pozorovat v Olšanech (obr. 29–30, tab. 3), kde se prolíná třetí, šestá a sedmá dálková komunikace. Na tomto území se v trati „V Močálech“ našly dva kovové depoty, z nichž první obsahoval 12 hřiven a několik neznámých kusů náramků. Druhý depot obsahoval 10 hřiven a sekery s lištami (Tihelka 1965, 26, Fojtík 2009, 59–60). Dále v trati „Lánský kříž“ bylo odkryto únětické sídliště a v trati „Zlatniska“ věteřovské sídliště (Fojtík 2009, 58–61).

Různorodá charakteristika lokalit v blízkosti dálkových komunikací nám ukazuje vysokou míru využívání obchodních cest ve starší době bronzové na Prostějovsku, které byly

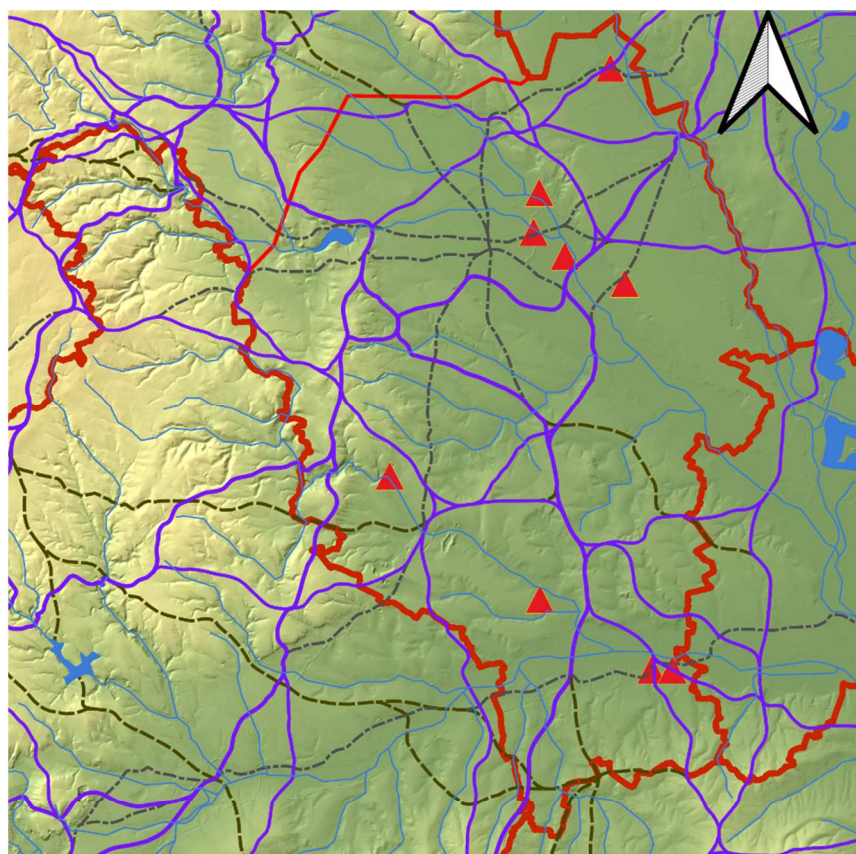
pod kontrolou elitní složky obyvatelstva. S touto skutečností souvisí i rozvržení čtyř největších depotů ve zkoumané oikumeně z lokalit Brodek u Prostějova „Hůrka“, Mostkovice „Díly“, Olšany u Prostějova „V Močálech“ 1a a 1b, které nesou návaznost na dálkové komunikace a elitní složku obyvatelstva. Zároveň nám tyto skutečnosti sdělují, že Prostějovsko zaujímalo významné místo ve starší době bronzové a bylo díky obchodním stezkám propojené se severními a jižními – což představuje již plně zformovanou Jantarovou stezku a dále západními a východními oblastmi.

Obr. 28: Vyznačené směry dálkových obchodních komunikací na Prostějovsku se žlutě označenými PÚK lokalitami.

Obr. 29: Dálkové komunikace na Prostějovsku s vyznačenými typy lokalit ÚK (zdroj: zivemapy.cz).

Obr. 30: Dálkové komunikace na Prostějovsku s vyznačenými lokalitami VS (zdroj: zivemapy.cz) .

9.2 Suroviny, komodity a importy

V této podkapitole bude podána typologická charakteristika artefaktů, které se na území Prostějovska dostaly formou importu, nebo jsou vyrobeny v domácím prostředí podle cizího vzoru. Oba případy difúze probíhaly v tehdejších pravěkých společnostech v relativně rychlém sledu, protože jsou velmi dobře sledovány na základě archeologické chronologie. Archeologie při studiu této problematiky vychází z analýzy empirického materiálu s využitím archeologické teorie, detailní chronologie a studia geografického prostoru (Neustupný 2010, 128–130).

Na základě těchto skutečností se dají předpokládat dva modely: Prvním z nich je přemístění vzoru určitého předmětu, podle něhož pak jinde probíhá artefaktový algoritmus.

Tento způsob může být výsledkem obchodu, ale může se také přemístit přestěhováním svého majitele nebo migrací větší skupiny obyvatelstva, což má za následek vznik nové struktury původu v určité události (Neustupný 2010, 128–129). Druhý model předpokládá šíření forem artefaktů postupným pohybem nebo napodobováním vzoru. Podle tohoto modelu zůstane předloha na svém místě a k jejímu napodobení dojde v sousední osadě nebo ve velmi vzdáleném prostředí (Neustupný 2010, 129).

9.2.1 Kovové artefakty

Většina bronzových artefaktů ÚK obsahuje 10 % cínu (Vojtěch 2006, 143). Existují i další druhy bronzů, jako je olověný bronz, který se v prostředí Čech a Moravy vyskytuje v mladší době železné (Kmošek 2016, 10). Od 20. let 20. století se vyskytl názor, že původ mědi únětických hřiven a žeber je v Maďarsku, na Slovensku nebo ve východních Alpách. Na základě spektrálních analýz únětických nákrčníků a žeber v poválečném období však začalo převládat mínění, že měď obsažená v kovových artefaktech stupně BA1–A3 má původ ve východních Alpách. Spektrální analýzy, provedené v 80. letech 20. století pak přinesly zjištění, že se ve výše zmíněných artefaktech jedná o východoalpskou tetradritovou měď s původem v báňské oblasti Schwaz/Brixlegg, ležící na dolním toku řeky Inn v Tyrolsku. Poslední analýzy kovových artefaktů potvrzují také teorii původu měděné suroviny v Západních Karpatech (Zachar – Salaš 2019, 616–618).

Na počátku doby bronzové (BA1) byla měď zpracovávána za studena, čímž se získala i větší tvrdost. Později se začaly bronzové artefakty odlévat ve formě kadlubů nebo na tzv. ztracenou formu (Filip 1948, 182; 1962, 53).

Je nepochybné, že pravěká Evropa starší doby bronzové vděčí impulsům z oblastí středomořských civilizací za nové způsoby dolování měděné rudy pomocí kamenných mlatů se žlábkem, kovolijectvím a celkově zpracováním surových kovových materiálů včetně nových technik výzdoby (Bouzek 2013, 104–105).

U starověkých civilizací je technologie výroby kovu úzce spjata s náboženskými představami tehdejších lidí a je pravděpodobné, že díky obchodním kontaktům tomu tak bylo i v oblasti ÚK a VS (BA1–A3). Měď byla považována za kov bohyně Afrodity (Venuše) a Išarty, cín byl považován za kov Diův (Jupiterův) a samotná slitina mědi a cínu měla posvátný charakter zajišťující jejich vlastníkům ochranu bohů (Bouzek 2011, 70–71).

Postupné narůstající množství kovových artefaktů mělo za následek mocenský rozmach elity, která své bohatství shromažďovala a prezentovala při pohřbech svých

i rodinných příslušníků. Příkladem jsou únětické hroby v lokalitě Hradčany „Špitál“ a z VS kostrový hrob velmože z lokality Vrchoslavice 1 „Na Dílech“ (viz kap. 8) (Tajer 2006, 88–91; Bouzek 2011, 70–71; Peška 2012, 5).

9.2.2 Hřivny (nákrčníky)

Únětické nákrčníky s očky jsou známy již od konce eneolitu, kde pravděpodobně sloužily jako peněžní jednotka, šperk, kovový ingot nebo jako součást výbavy elit žen. Protože je nacházíme od oblasti starověké Anatolie až do střední Evropy, nelze jednoznačně určit jejich jednotnou funkci (Bouzek 2013, 105).

Určení oblasti původu hřiven je problematické a existují celkem dvě hypotézy. Podle první evropské řemeslníci našli inspiraci v oblasti starověké Anatolie, kde je díky silným obchodním kontaktům doložena ideologická a materiální výměna mezi starověkými civilizacemi a pravěkou Evropou. Druhá možnost, že díky migrační vlně ve starší době bronzové byli tzv. syrští nositelé hřiven přistěhovalci z Evropy. Například v oblasti Rasu Šamra v Sýrii je od příchodu těchto lidí doložen bohatý rozvoj bronzové industrie (hřivny, žebra, jehlice se zduřelým a provrtaným krčkem), které nesou nápadnou analogii s předměty nalezenými v oblasti UK (Filip 1952, 333; Bouzek 2013, 105).

V prostředí okresu Prostějov (tab. 4) můžeme rozdělit nálezy s hřivnami podle jejich složení do dvou skupin:

- 1.) **Nálezy obsahující pouze hřivny** (Mostkovice „Díly“ (obr. 46: 7), Němčice nad Hanou, Olšany u Prostějova 1a, Olšany u Prostějova 1b)
- 2.) **Nálezy smíšené** (Brodek u Prostějova „Hůrka“, Lešany „Zahrada domu č. 9“)

9.2.3 Plechové manžetové náramky borotického typu

Plechové náramky borotického typu zdobené rytým ornamentem patří do moravsko-dolnorakouské větve UK. Tyto náramky jsou spojené kromě únětického kulturního okruhu také se straubinskou, iwenskou a faťjanovskou kulturou. To znamená, že jsou tyto artefakty známé mimo oblast České republiky také v Německu, Rakousku, Polsku, Rusku, Bosně a Hercegovině, Dánsku a v Norsku (Ondráček 1961, 52).

Všechny náramky jsou vyrobené z tenkého pečlivě vyhlazeného plechu se zaoblenými a vyhraněnými okraji, které nesou větší či menší stopy po opotřebení. Rytá výzdoba má podobu šrafovaných trojúhelníků vymezujících negativní klikatku, motiv jedlové větévky,

obvodové vícenásobné rýhy a vodorovné čárkování mezi dvojicemi rytých linií. Nejbohatší výzdoba je na koncích náramku, kde tvoří svislé výzdobné pásy (Ondráček 1961, 49).

Tento artefakt dělíme podle velikosti, tvaru a výzdoby celkem na tři typy (Ondráček 1961, 49–50):

1.) **Typ A** – Větší náramky se zesílenými okraji, s otvory v rozích, zdobené negativní klikátkou, obvodovými rýhami a motivem jedlové větévky. Na Moravě je tento typ známý z lokality Brodek u Prostějova „Hůrka“ (obr. 46: 4), Moravský Krumlov „Cukrovar“, Šebetov „Pod Karlovem“, Těšany „Padělky“, Velké Pavlovice „Cukrovar“.

2.) **Typ B** – Malé náramky s jedním zesíleným okrajem a druhým přehnutým ven zdobené negativní klikátkou a obvodovými rýhami. Na Moravě tento typ není doložen.

3.) **Typ C** – Štíhlý náramek bez otvorů v rozích, zdobený obvodovými rýhami a se zesílenými vyhnutými okraji. Tento typ na Moravě není doložen.

V oblasti zkoumané oikumeny se našel zlomek náramku borotického typu pouze v lokalitě Brodek u Prostějova „Hůrky“ (obr. 46: 4; tab. 4). Byl součástí smíšeného depotu, který obsahoval 6 hřiven, 4 spirálky z bronzového drátu, spirálovité trubičky, 2 kusy masivní tyčinky, tyl sekery s lištami a dláto s lištami (Kopecký 1938, 21–22; Fojtík 2019, 63–64). Moravské nálezy těchto náramků jsou pravděpodobně vyrobeny v okruhu ÚK, i když se nedá přímo vyloučit jejich zahraniční původ, který by se do moravské oblasti dostal formou daru. Této teorii ale odporuje skutečnost, že všechny náramky jsou typu B a tím spíše je pravděpodobný jejich původ přímo na Moravě. Náramek z Brodku u Prostějova není lokálního původu, ale je s nejvyšší pravděpodobností importem z Jižní Moravy, protože všechny předměty z Moravy mají místo původu v této oblasti.

9.2.4 Jehlice

Ve starší době bronzové máme v ÚK (BA1–A2) celkem devět typů bronzových jehlic: únětická, cyperská, rourkovitá, jetelovitá, kroužková, jehlice s hlavicí svinutou v očko, křížová, terčovitá, veslovitá a kulovitá se šikmo provrtanou hlavicí. Do VS (BA2–A3) přežívají jehlice terčovité, veslovité, cyperské, kulovité se šikmo provrtanou hlavicí a jehlice svinuté v očko (Tihelka 1953, 266–272; 1960, 80).

Ve zkoumaném prostoru okresu Prostějov (tab. 4) se v hrobech jako součást milodarů vyskytla jehlice kulovitá se šikmo provrtanou hlavicí, jehlice s hlavicí svinutou v očko, cyperská, terčovitá a veslovitá jehlice (Tihelka 1953, 266–272; Stuchlík 2006, 139–140).

9.2.4.1 Jehlice kulovitá se šikmo provrtanou hlavicí

Tento typ jehlice se na Moravě objevuje v ÚK (BA1–A2) a ve VS (BA2–A3). Ve zkoumané oikumeně se našla jedna jehlice jako součást pohřební výbavy na únětickém pohřebišti ve Vrchoslavicích „Hliník“ (Tihelka 1953, 312; Stuchlík 2006, 139–140).

Původ těchto jehlic stanovili A. Lissauer a G. Kossina v nordické oblasti, kde se měly vyvinout z kostěných dánských jehlic. Teorii těchto archeologů odmítl J. Schránil, který původ tohoto typu hledá v jižních Čechách, kde je nacházíme v hojném počtu a měly se vyvinout z typu s plnou hlavicí. Jehlice, které nacházíme na Moravě, jsou pravděpodobně produktem importu, obchodní výměny nebo daru a nejsou lokálního původu. Mimo oblast České republiky je nacházíme na sídlišťích otomanské kultury (např. Košice-Barca) a na maďarovských pohřebišťích na Slovensku (např. Majcichov „Hradiště“), dále v Rakousku, Německu, Polsku, Maďarsku, Švýcarsku a ve Francii (Tihelka 1953, 270; 1960, 82; Batora 2018, 232–237).

9.2.4.2 Jehlice s hlavicí svinutou v očko

Jde o nejhojněji vyskytovaný typ jehlice v okrese Prostějov. V únětických hrobech na lokalitě Němčice nad Hanou „Svorka“ byly nalezeny 2 jehlice (obr. 46: 6; tab. 4).

Výrobci tohoto artefaktu se pravděpodobně inspirovali cyperskou jehlicí, se kterou má velmi podobné rysy, s tím rozdílem, že mu chybí ovinutý drát kolem krčku pod očkem. Cyperská jehlice je ideovým importem z východního Středomoří, kde nacházíme i obdoby jehlice s hlavicí svinutou v očko. Tento typ je pravděpodobně cizího původu, z oblastí jihovýchodních zemí. Zároveň není vyloučena i lokální výroba na střední Moravě (Filip 1948, 178–179; Tihelka 1953, 267, 270; Bouzek 2011, 67).

9.2.4.3 Terčovitá jehlice

Tento typ jehlice se vyskytuje po celé období starší doby bronzové (BA1–A3). Na území oikumeny je najdeme na únětických kostrových pohřebišťích ve Vrchoslavicích „Hliník“ a v Tištině (Tihelka 1953, 308–312).

Mají kruhovou hlavicí zdobenou rytým ornamentem a každá nese rozmanitou výzdobu. Některá je zdobena šikmo šrafovanými trojúhelníky nebo, jako například hlavice jehlice z Tištiny, ozdobena mezikružím vyplněným klikatkou (Červinka 1926, 30; Tihelka 1953, 268).

Podle J. Schránila lze spatřit místo původu této jehlice ve Švýcarsku, kde se nachází v hojném počtu zejména v pohraničních oblastech Švýcarska a Francie na horním toku řeky Rhône (Schránil 1921, 46; Tihelka 1953, 268).

9.2.4.4 Cyperská jehlice

Tento typ bronzové jehlice je považovaný za nejstarší ze všech typů jehlic. Nejhojněji se vyskytuje na Moravě. Ve zkoumané oblasti jsou známy pouze exempláře z lokality Hradčany „Špitál“ a Otaslavice (obr. 45: 9). Jehlice na lokalitě Hradčany „Špitál“ (tab. 4) byla objevena spolu s bronzovou trojúhelníkovitou dýkou bez řapu s otvory po nýtech jako součást milodaru únětického kostrového hrobu s kamenným obložím. Jak napovídají nálezové okolnosti, pravděpodobně se jednalo o vysoce postaveného člena elity v únětické kultuře (Tihelka 1953, 267, 293). Jehlice o délce 21 centimetrů se zploštělým koncem a poškozeným hrotem z lokality Otaslavice (obr. 45: 9) byla součástí smíšeného depotu nalezeného 2. ledna 1936 (Kopecký 1936, 39–41).

Cyperské jehlice, jak již tomu napovídá název, patří mezi jehlice cizího původu. S nejvyšší pravděpodobností lze jejich místo vzniku stanovit na Blízkém východě nebo přímo na Kypru. Hlavní oblast rozšíření leží podél Dunaje až ke Karpatské kotlině, zejména od východní Francie až po jižní Německo. Díky této skutečnosti mnozí badatelé udávají místo vzniku přímo ve střední Evropě (Schránil 1921, 34–35; Bartelheim 1998, 67; Bouzek 2011, 66–67).

9.2.5 Dýky

Bronzové dýky se ve starší době bronzové objevují v návaznosti na měděné dýky trojúhelníkovitého tvaru s řapem z eneolitické kultury zvoncovitých pohárů. Eneolitické trojúhelníkovité dýky jsou dokladem vzrůstajících obchodních kontaktů podunajskou obchodní trasou se starověkou Anatólií. Příkladem jsou totožné dýky nalezené ve starověké Troji (Tihelka 1953, 274; Bouzek 2011, 62–63).

Ve starší době bronzové máme ve zkoumané oikumeně celkem dva typy bronzových dýk. Do ÚK a VS řadíme trojúhelníkovitou dýku bez řapu s otvory pro nýty. Z VS máme v této oblasti nález dýky typu Freyburg-Röderau, což je obdoba protáhlé bronzové trojúhelníkové dýky (Tihelka 1953, 274; 1960, 78; Peška 2012, 15–16).

Dýky a bronzové sekeromlaty jsou v tomto období dokladem vyššího sociálního rozdělení ve společnosti. Není vyloučeno, že měly spíše symbolickou funkci a byly atributy

moci tehdejších elit. Možný je i posvátný charakter předmětů, včetně jejich využití při rituálních úkonech (Tihelka 1953, 275; 1960, 78).

9.2.5.1 Trojúhelníkovitá dýka bez řapu s otvory po nýtech

Tento typ bronzové dýky je ve stupních BA1–A3 na zkoumané oikumeně zastoupen v hojném počtu. Celkem se našly dvě dýky v kostrových hrobech (Němčice nad Hanou „Svorka“ (obr. 46: 1), Hradčany „Špitál“), dvě byly součástí depotů (Otaslavice (obr. 45: 10), Lešany „Zahrada domu č. 9“) a jeden zlomek se našel při detektorovém průzkumu na lokalitě Kostelec na Hané „Trněnka“ (obr. 46: 3); (Červinka 1926, 22–29; Tihelka 1953, 293; Šmíd 2004, 58–99; Fojtík 2013, 50; Červenková 2016, 47).

Tyto dýky bývají často zdobeny rytým ornamentem. Příkladem je dýka ze smíšeného depotu z Otaslavic (obr. 45), která má po obou stranách trojúhelníkovitou výzdobu, tvořenou svazky šesti jemně rytých čar a jeho základnu tvoří dvě stylizované větvičky (Tihelka 1953, 274–275).

Kromě charakteristické výzdoby u většiny exemplářů je pro ně typická dřevěná, nebo kostěná rukojeť, která byla k dýce připevněny nýty. Příkladem je dýka z kostrového hrobu z Němčic nad Hanou „Svorka“ (obr. 46: 1), která měla dřevěnou rukojeť zakončenou kostěným knoflíkem (Červinka 1926, 275). Dřevěné stopy na týlu nám prozrazují, že tyto rukojeti byly shodné s bronzovými dýkami s plnou litou rukojetí (Tihelka 1953, 275).

9.2.5.2 Dýka typu Freyburg-Röderau

Tato dýka se našla spolu s bronzovou sekerou typu Finsterhaid pouze v jednom kostrovém hrobě vysoce postaveného člena elity VS na lokalitě Vrchoslavice 1 „Na Dílech“ (obr. 25, 46: 2; tab. 4). Z důvodu zvláštního a ojedinělého typu pohřební výbavy lze hovořit o velmi významném členu elity (Berkovec – Peška 2005, 252; Peška 2012, 15).

Samotná dýka má nezdobenou čepel s výrazně oblým a znatelně rozšířeným týlem, rovnou čepelí a zesílenou středovou částí, kde je i náznak žebra. V týlu se nachází 5 nýtů s roztepanými konci. Vedle ostří dýky se dochoval měděný drátek spirálovitě obkružující nedochovanou rukojeť z organického materiálu (Berkovec – Peška 2005, 252; Peška 2012, 15).

Tato bronzová dýka je velmi podobná exempláři nalezeném v kostrovém hrobu v Jelšovcích, který se od ní liší jen ve výzdobě a je datován do počátku úněticko-maďarovské fáze. Další podobné typy lze najít v prostředí košťanské kultury a hurbanovské skupiny.

V Německu se našly podobné dýky na lokalitách Leckwitz, Wildenheim a Freyburg (Bartelheim 1998, 39–42; Bátora 2000, 399; Peška 2012, 15–16). J. Peška ve svém článku z roku 2012 tento exemplář přiřazuje v širším smyslu do skupiny dýk s výrazně zaobleným týlem a rovnou delší čepelí varianty Freyburg-Röderau. Dále vyslovil názor, že dýky tohoto typu předcházely všem typům dýk s rozšířeným týlem (Peška 2012, 16).

9.2.6 Sekery

Ve starší době bronzové (BA1–A3) rozlišujeme několik typů bronzových seker. Částečně je zde patrný vývoj z eneolitických plochých měděných sekerek, které mají analogii ve starověké Anatolii. Ve starší době bronzové získávají tyto sekerky okrajové lišty, které se zkracují ve středový schůdek. Od střední doby bronzové (BB1–BC2) se středový schůdek vyvíjí do středových laloků a od mladší doby bronzové (BD – Ha B3) se vyvíjí sekera s tulejí a s ouškem, která přetrvává až do halštatu (Kostrzewski 1933, 168–170; Kleemann 1941, 32–33; Říhovský 1992, 289–307; Bouzek 2011, 64).

V okrese Prostějov se našly celkem dva typy seker (sekera italského typu a sekera se srdcovitým schůdkem typu Finsterhaid). Ve většině případů převládají nálezy v depotech a jedna sekera se vyskytla v kostrovém hrobě (Stuchlíková 1985, 103–104; Fojtík 2002, 72; 2019, 63–64; Peška 2012, 14–15; Červenková 2016, 47; Smejtek 2017, 252).

Funkční charakter bronzových seker starší doby bronzové je velmi nejednoznačný. Jako nejpravděpodobnější teorie se jeví použití seker jako zbraně, pracovního nástroje, nebo jako symbolického předmětu. Na zkoumané oikumeně je stanovení funkce těchto předmětů značně problematické z toho důvodu, že celkem 10 seker se našlo v depotech. Výjimku představuje hrob vysoce postaveného muže z Vrchoslavic 1 „Na Dílech“ (obr. 46: 5), kde měla nalezená sekera typu Finsterhaid spolu s dýkou typu Freyburg-Röderau, pravděpodobně symbolický čili statusový charakter odznaků moci (Kleemann 1941, 32–33; Tihelka 1960, 76; Peška 2012, 14–15).

9.2.6.1 Sekery s lištami italského typu

Jedná se o typ bronzové sekery, která má oblast původu v Itálii. Jsou pro ni charakteristické tvary se zúženým středem, rozšířeným ostřím a různě utvářeným týlem. Sekera italského typu je hojně rozšířena v jižní Evropě, méně v západní a ve střední Evropě. Je patrné, že velký vliv na rozšíření tohoto typu sekery měli účastníci obchodní sítě či dokonce obchodníci využívající obchodní stezky za jantarem přes Moravu.

Ve zkoumané oblasti máme doložené dvě sekery ve smíšených depotech v okrese Prostějov na lokalitách Brodek u Prostějova „Hůrka“ a Lešany „Zahrada domu č. 9“ (Fojtík 2002, 72; 2019, 63–64).

Nejvyšší počet tohoto typu artefaktu známe z depotu v Otaslavicích (obr. 45: 1–8), kde se našlo celkem sedm kusů. Dané předměty doplňovala bronzová dýka, šídlo a jehlice. Jeden exemplář je zdoben po obou stranách vějířovitě roztepanými třemi litými obloukovitými žlábkami a nad nimi směrem k týlu pěti paralelními jemnými litými obloučky (Kopecký 1936, 39–41; Tihelka 1953, 272; Červenková 2016, 39).

9.2.6.2 Sekera se srdcovitým schůdkem typu Finsterhaid

Variantu bronzové sekery se srdcovitým schůdkem s rovným či nepravidelně prohnutým týlem s nízkými postranními lišty známe pouze z mužského kostrového hrobu vysoce postaveného člena elity z lokality Vrchoslavice 1 „Na Dílech“ (obr. 25, 46: 5; tab. 4).

Tento typ sekery je datovaný do nejmladšího stádia starší doby bronzové stupně BA3 a jeho vývoj pokračuje i ve střední době bronzové (Peška 2012, 14). Stejnou variantu nalézáme v ženském hrobě na lokalitě Franzhausen II v Rakousku. Na tomto hrobě je zajímavé to, že je určen jako ženský, ale poloha a orientace jsou mužské. Kromě sekery tvořily pohřební výbavu dýka typu Malching a keramická mísa (Reiter 2009, 200–201). Dále se tento typ artefaktu objevil v depotech v Nitrianském Hrádku „Šurany“ na Slovensku a v Čechách na lokalitě Klapý „Házmburk“. Podle názoru J. Pešky (2012) můžeme tvar této sekerky považovat za počátek vývojové řady sekerek se srdčítým schůdkem, které mají genetický základ s únětickými sekerami s lištami a jsou přechodným typem pro variantu Langquaid s náznakem schůdku (Peška 2012, 14–15).

9.2.7 Dláta s lištami

Tento bronzový pracovní nástroj (snad i zbraň) typologicky navazuje na bronzové sekerky, se kterými má podobné rysy v podobě úzkého vyklenutého týlu s okrajovými lištami. Všechna dláta z Moravy se od sebe liší v rozdílech ostří, které je v některých případech oboustranné, nebo je na jednom konci roztepané a na druhém vybíhá v hrot (Tihelka 1953, 273–274; 1960, 78).

V okrese Prostějov se našly pouze dva exempláře datované do ÚK. Jedno dláto v kostrovém hrobě na lokalitě Bedihošť „Cukrovar“ a druhé bylo součástí smíšeného depotu z Brodku u Prostějova „Hůrka“. Tyto předměty jsou stejné jako dláta nalezená na lokalitě

Olbramovice „Leskoun“, Věteřov „Kaple“, Bánov „Na Hradě“ a Dunapentele-Kosziderpadlás v Maďarsku (Gottwald 1927, 6–7; Tihelka 1960, 78; Fojtík 2019, 63–64).

Protože se tato dláta nejhojněji vyskytují v oblasti ÚK (Čechy, Morava, Rakousko, Slovensko), logicky se nabízí možnost původu v těchto státech, i když nelze ani vyloučit inspiraci z oblasti Sýrie a Egypta, kde byly tyto předměty hojně využívány k tesání a k dalšímu opracování kamenů (Hájek 1953, 201–208; Odler 2016, 103–128).

9.2.8 Kovové šperky

Počátky výroby a využívání bronzových a zlatých šperků souvisí se společenským vývojem, v němž vyšší vrstva začínala pociťovat potřebu se odlišovat od ostatních členů společnosti. U mužů je to například prostřednictvím honosné výzbroje, ženy zase nosily přepychové šperky. Kromě kovových ozdob měli jak muži, tak ženy tendenci lišit se i kvalitním a zdobeným oblečením, které je odlišovalo od lidí z nižší společenské vrstvy (Ondřejová 2000, 92–93).

U starověkých civilizací byl šperk jako ozdoba spíše ženskou záležitostí. Máme doklady i o zdobením kovovými předměty hliněných plastik ženských bohyně, jako je Athéna, Artemis nebo Afrodita. U mužů byly šperky spíše odznaky určitého společenského postavení. Jedná se například o prsteny a luxusní zbraně. Nesmíme zapomínat ani na kultovní či magický charakter jednotlivých předmětů. Předměty ze zlata pro svoji čistotu a lesk byly považovány za substanci nejvyššího boha Dia a díky barvě připomínající slunce byly brány jako pralátka světa (Bouzek 2011, 70–71).

9.2.8.1 Zlaté ozdoby

Z oblasti zkoumané oikumeny známe jeden zlatý závěsek sedmihradského typu z únětického kostrového hrobu na lokalitě Hradčany (Spurný 1961, 186–194; Tihelka 1953, 293).

Zlatý závěsek sedmihradského typu z Hradčan má analogii v totožném exempláři v kostrovém hrobě v Lednici „Flur Oberfeld“ a v Dobročkovicích. V Čechách známe zlaté exempláře z lokalit Homole a Tursko (Tihelka 1953, 276; Chvojka – John 2020, 237–240).

Oblast rozšíření zlatých závěsků sedmihradského typu je patrná hlavně ve východní části Karpatské kotliny, zejména v prostředí otomanské kultury. Z tohoto důvodu je jejich původ hledán ve východoevropské oblasti (Sedmihradsko, východní Slovensko a východní Maďarsko) (Bátora 2006, 207–208; Chvojka – John 2020, 238). Objevují se i hypotézy, které

stanovují původ tohoto typu artefaktů do oblasti starověké Mezopotámie, přesněji do blízkosti prvních městských států Ur a Kíš. Zlaté závěsky sedmihradského typu byly nalezeny i v šachtových hrobech v Mykénách. Jedna z možností je, že byly do Mykén přineseny „barbarskými“ princeznami ze severu jako součást věna (Schránil 1921, 58; Tihelka 1953, 276; Stejskalová 1999, 87–92; Bouzek 2015, 45; Chvojka – John 2020, 237–240).

Zlatý spirálovitý náramek z dvojitého drátu, který je datovaný do VS, má na Moravě obdobu pouze na lokalitě Sedlec, okr. Břeclav (Tihelka 1953, 276).

9.2.8.2 Bronzový prsten

Ve zkoumané oikumeně se našel pouze jeden bronzový prsten v kostrovém hrobě na lokalitě Hradčany. U tohoto hrobu neznáme bližší nálezové okolnosti. Kromě bronzového prstenu zde byly i nespecifikované keramické nádoby ÚK (Tihelka 1953, 293; Salaš 1991; Kadlecová 2006, 42–49; Stuchlík 2006, 180).

V Čechách a na Moravě máme ze starší doby bronzové celkem 70 prstenů z 36 lokalit, jejichž podrobný soupis zpracovala D. Kadlecová ve své bakalářské práci (2006). V zahraničí jsou doložené prsteny v lokalitě Deszka v Maďarsku a na lokalitě maďarovské kultury Jelšovce na Slovensku. V prostředí böheimkirchenské skupiny se našel jeden prsten v Gemeinlebarnu v Rakousku. Celkově nálezy prstenů zaujímají územní prostor států Německo, Čechy, Morava, Slovensko, Dolní Rakousko a Maďarsko. Jak již napovídají výše zmíněné nálezy prstenů, pravděpodobně se jedná o artefakt, který nese inspiraci od starověkých civilizací. Příkladem je starověký Egypt, kde je doloženo navlékání snubních prstenů na levý prsteníček, protože věřili, že je zvláštním nervem nebo žílou spojen přímo se srdcem (Bátora 2000, 417–419; Kadlecová 2006, 29, 40–49; Kalábková 2013, 9–10, Stuchlík 2006, 180).

9.2.8.3 Náramky z dvojitého drátu

Nejstarší typ tohoto náramku známe již z konce eneolitu z pozdní KŠK typu Chłopice-Veselé, která vznikla severně od Karpat na území západní Ukrajiny a jižního Polska, takže původ tohoto šperku by se dal stanovit do těchto míst. S daným typem náramku se setkáváme pouze po celé období starší doby bronzové. Od střední doby bronzové se již nepoužívá (Stuchlík 1993d, 258–259; Furmánek et al. 2015, 71).

Ve zkoumané sociální oikumeně se tento artefakt vyskytl jako součást milodarů u tří kostrových hrobů ÚK na lokalitách Ohrozim „dům č.p. 120“, Prostějov „Cihelna“

a Vrchoslavice „Hliník“, u nichž neznáme bližší nálezové okolnosti (Tihelka 1953, 301, 304, 312).

9.2.8.4 Tyčinkovité náramky typu C

Nejstarší typy tohoto náramku nápadně připomínající velké tiskací písmeno C se vyskytují již od nitranské kultury na Slovensku a v oblasti České republiky je známe až od ÚK, kde se vyskytují v hojném počtu (Tihelka 1953, 265–266; Furmánek et al. 2015, 71). Původ tohoto šperku lze hledat mezi ukrajinskou a severokavkazskou oblastí, odkud stanovujeme původ celého EPKK (Stuchlík 1993d, 262).

V prostředí Prostějovské kotliny známe jen jeden exemplář z lokality Němčice nad Hanou „Svorka“ (Červinka 1926, 22–29; Tihelka 1953, 265–266, 298, 300, 312).

BA0						
BA1	1.	2.	3.	4.	5.	
BA2			6.			
BA3				7.		

Tab. 4: Typologicko-chronologická tabulka kovových artefaktů starší doby bronzové na Prostějovsku: 1 – hřívna/nákrčník z Mostkovic „Díly“; 2 – zlomek plechového nápažníku borotického typu z Brodku u Prostějova „Hůrka“; 3 – jehlice s hlavicí svinutou v očko z Němčic nad Hanou „Svorka“; 4 – sekera s lištami italského typu z Otaslavic; 5 – cyperská jehlice z Otaslavic; 6 – dýka typu Freyburg-Röderau z Vrchoslavic 1 „Na Dílech“; 7 – sekera se srdcovitým schůdkem typu Finsterhaid z Vrchoslavic 1 „Na Dílech“.

9.2.9 Fajánsové artefakty

Ve zkoumané oikumeně známe tři únětické hroby, které ve svém nálezovém inventáři obsahovaly modré a zelené korálky ze skelné pasty (fajáns). Jedná se o dva hroby z lokality Němčice nad Hanou „Svorka“ a jeden hrob z Brodku u Prostějova „Pazderny“. I. L. Červinka ve svém díle (Červinka 1926, 13) popisuje jeden z hrobů z Němčic nad Hanou (obr. 48: 1): „53. hrob kryl dvě kostry dětí asi 8–10letých, uložených na pravém boku těsně podle sebe s nohama skrčenýma a rukama zahnutýma před obličej. Hlavy směřovaly k západu, tváře k jihu a nohy na východ. U jižní kostry stála ve hlavách miska a v ní hrníček, kolem krku byly korálky modravé barvy a perly z perleti vykroužené a na prsou kostěné šídlo se závěsnou dírkou. U pravé kostry bylo pod pravým spánkem rozpadlé obuší bronzové.“ Druhý hrob (číslo 87) z této lokality obsahoval nespécifikovanou skrčenou kostru s orientací k jihozápadu. U lebky se našly dvě bronzové vlasové ozdoby se zpětnou kličkou a jehlice s hlavicí svinutou v očko, na krku skleněné, perleťové a bronzové korále. Vpravo u ramene stála mísa a hrnek a pod koleny druhý hrnek (Červinka 1926, 13,17; Tihelka 1953, 277; Moskalíková 2011, 125).

Na lokalitě Brodek u Prostějova „Pazderny“ byl odkryt hrob ženy ve věku 35–40 let, která byla pohřbena ve skrčené poloze na levém boku. Mezi krčními obratli byly nalezené drobné zelenavé a modré fajánsové korálky z náhrdelníku (Fojtík 2019, 63–64).

Na Moravě bylo nalezeno celkem 650 korálků z dvaceti lokalit starší doby bronzové. Z tohoto množství se dochovalo pouze 22 fajánsových a jeden skleněný korálek, který se našel na sídlišti VS v Bánově „Na hradě“ (Kršková 2013, 21–22). V Čechách jsou tyto artefakty doložené z hrobů v Bílé Lhotě „Měník“, Horní Příim „Na Valech“ a v Polepech u Kolína „Pod Vrchem“ (Jiráň et. al. 2008, 63). Na Slovensku v prostředí otomanské kultury je doloženo přes 10 000 fajánsových korálků (Bátora 2002, 11).

Původ korálků ze skelné pasty (fajáns) je stanoven do oblasti Středomoří a Egypta. Doložené jsou i v dalších částech střední Evropy jako například v Rakousku (Wachberg, Leopoldsdorf, Wachberg bei Melg) a v Polsku (Mierzanowice), což přináší doklad obchodních cest za baltským jantarem ve starší fázi starší doby bronzové (Filip 1948, 179; Tihelka 1953, 277; Kršková 2013, 22; Fojtík 2019, 63–64).

Na základě výsledků termální neutronové aktivační analýzy fajánsových korálků ze Slovenska, přesněji z lokalit Branč „Brančský vrch“ a Košice „Barca“, byly zjištěny vysoké obsahy zlata, které jsou projevem místního původu a existence větších specializovaných center. V návaznosti na tyto výsledky J. Bátora vyslovil hypotézu o existenci specializované dílny na výrobu fajánsových perel, která nese spojitost s narůstající metalurgickou činností

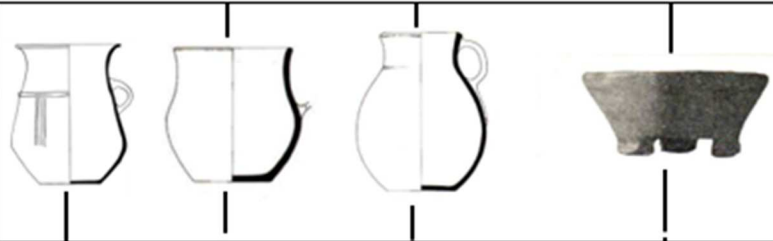

a četnými dálkovými kontakty na Slovensku ve starší době bronzové (Bátora 2002, 11–14). Pomocí termální neutronové aktivační metody byly také provedeny analýzy fajánsových korálků z moravských lokalit Kyjov, Jiříkovice a Ostrožská Nová Ves, kde se zjistilo, že tyto předměty vykazují vysoký obsah antimonu a kobaltu (Bátora 2002, 14; Kršková 2013, 3).

V rámci geografické charakteristiky Prostějovska představují nálezy fajánsových perel velmi významný důkaz o stabilním náčelnickém systému tehdejšího moravského hraničního území ÚK. Díky objevu dvou dětských hrobů s těmito předměty a s bronzovým „obuším“ v Němčicích nad Hanou „Svorka“ (Červinka 1926, 13,17; Stuchlík 1993d, 257) lze hovořit o dědičném náčelnickém statusu, přesněji o snaze tehdejších elitních vládců převést své společenské postavení na vlastní děti. Podobné je to u hrobu ženy ve věku 35–40 let v Brodku u Prostějova „Pazderna“ (Fojtík 2019, 63–64), která měla u krku zelené a modré fajánsové korálky, což poukazuje na velmi významnou elitní členku společnosti eventuálně na náčelnici.

9.2.10 Keramické artefakty

Od počátku formování starší doby bronzové na Moravě (BA0) lze na keramických artefaktech (tab. 5) pozorovat vlivy cizích kultur z Karpatské kotliny zejména nagyrévské kultury. Rozpoznávacím znakem je plastická výzdoba, jako jsou žebírkovité útvary, profilovaná ucha nebo plastické profilované lišty. Typickým importovaným artefaktem na Moravě a v Čechách z Karpatské kotliny jsou mísy na plášťových prolamovaných nožkách, které se však nevyskytují na Prostějovsku (Stuchlík 2005, 19). Od mladší fáze ÚK lze na určitých keramických nádobách pozorovat vlivy z wieselburské kultury a z kultury Unterwöbling. U VS můžeme najít na určitých keramických nádobách prvky z maďarovské a severopanonské kultury. Ojedinělý případ evidujeme ve výplni zásobnicové jámy číslo 29 v Budkovicích „Za dvorem“, kde se u kostry dospělého muže ve skrčené poloze našla dvouuchá nádoba nesoucí znaky, které jsou charakteristické pro kulturu Vátya (Stuchlíková 1989, 31; Stuchlík 2005, 20–21;).

V oblasti Prostějovska lze doložit pouze importovanou nádobu z mladší fáze ÚK z lokality Němčice nad Hanou „Svorka“. Jedná se o několik exemplářů vejčitého hrnce s vyhlazeným povrchem, jedním uchem pod okrajem a na protilehlé straně zdobeným plastickou podkůvkou nebo dvojicí žebírek. Tato nádoba má svůj původ z prostředí nagyrévské kultury (Červinka 1926, 11; Stuchlík 2005, 19).

BA 0	
BA 1	
BA 2	
BA 3	

Tab. 5: Chronologická tabulka vybraných keramických nádob z Prostějovska.

9.2.11 Kamenné artefakty

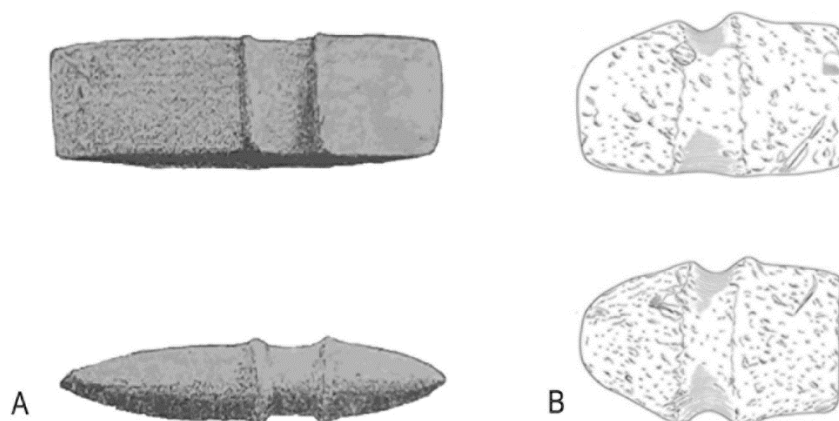
Z Prostějovska pochází dvanáct rozměrných únětických kamenných mlatů z Prostějovska¹, u kterých byl kromě základního posouzení také přírodovědné analýzy (petrografické, rentgen-fluorescenční (XRF), traseologické a funkční analýzy). Jejich nálezy na středním Slovensku na lokalitě Špania Dolina a v Rakousku v Mittelbergu poukazují na činnosti spojené se zpracováním měděné rudy, ta se však na Moravě netěžila (Liptáková 1973, 72–75).

Místa nálezů únětických kamenných palic na zkoumané oikumeně se nachází poblíž různých typů kontextů (tab. 6), např. v těsné blízkosti regionálních nadkomunitních areálů – kruhového příkopového areálu ve Vřesovicích „Vřesovská“ a výšinného sídliště Otaslavice „Obrova noha“, které svým způsobem udávají hranici rozšíření těchto předmětů na Prostějovsku (obr. 32–33). Nápadné je, že z hlediska prostorového vyobrazení mlatů (obr. 32)

¹ Zpracování této podkapitoly bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR Univerzitě Palackého v Olomouci (IGA_FF_2021_014).

výrazně převládají nálezy v severním mocenském centru, kde se našlo 12 palic a v jižním centru pouze 2 palice. Tato situace nám naznačuje možné soupeření mezi těmito dvěma mocenskými uskupeními. Vyšší počet mlatů v severním mocenském centru ukazuje na stabilní rozvoj specializace. Velkou roli z hlediska rozšíření kamenných palic se žlábkem mají dálkové komunikace, které ve starší době bronzové přes tuto oblast procházely (Dezort 1946, 60–62; Tihelka 1966, 692–693).

Kamenné palice dělíme podle systému třídění na typ A a B (Tajer 2014, 162). Jako **Typ A** (obr. 31:A) se označují mlaty středních a menších rozměrů, oválně oblých tvarů s oběžným žlábkem umístěným uprostřed, jež s nejvyšší pravděpodobností sloužil k připevnění k dřevěné násadě. Do druhé skupiny nesoucí název **Typ B** (obr. 31:B) patří skupina těžkých mlatů nepravidelných tvarů, se sedlovitým žlábkem vyznačeným uprostřed artefaktu, nebo na kratším boku mlatu (Procházka 1908, 121–122).

Obr. 31: A – mlat typu A z lokality Bedihošť; B – mlat typu B z lokality Krumsín „Šičky“ (kresba: J. Molčíková; foto: Michael Kamarád).

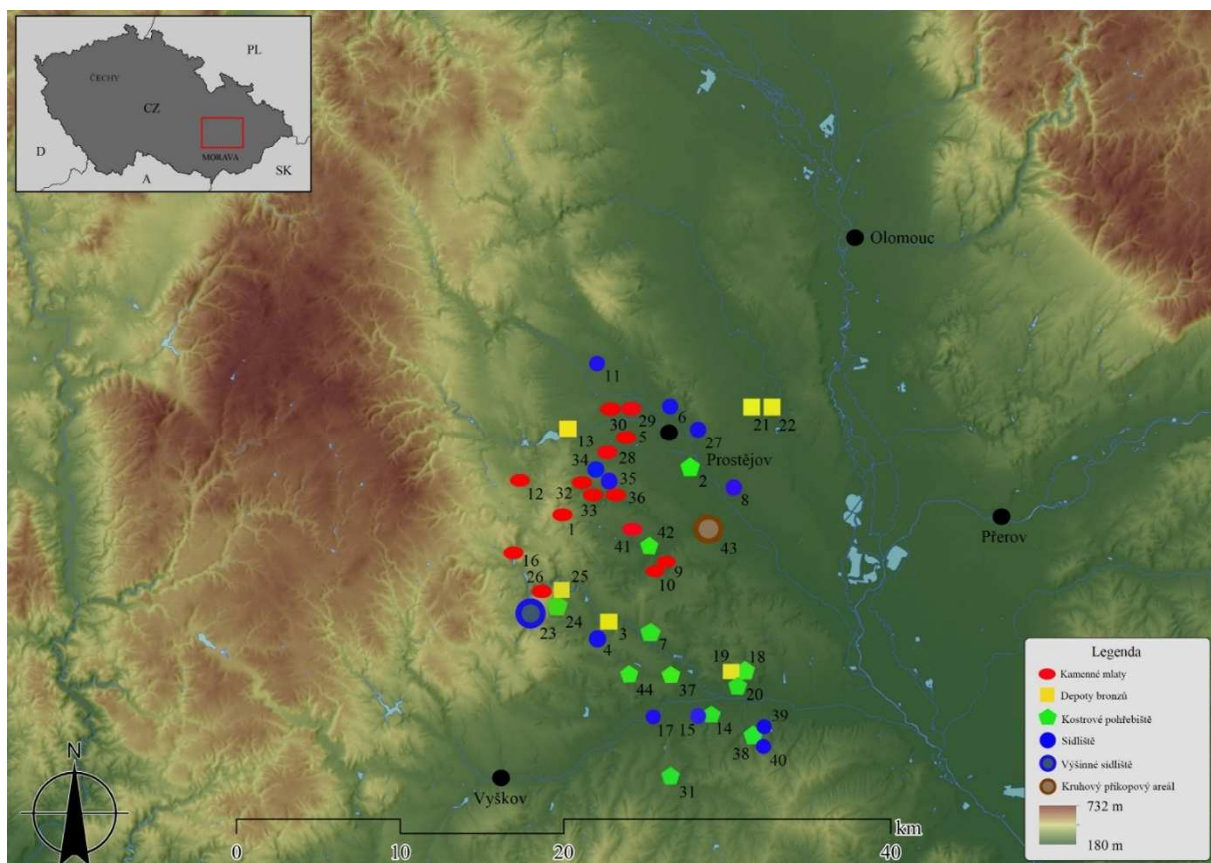
název lokality	nálezový kontext	charakteristika lokalit	druh materiálu	rozměry a hmotnost	datování	literatura
Alojzov	náhodný nález	1 mlat	jemnozrnná kulmská droba	délka: 19 cm šířka: 10–12 cm hmotnost: 5,04 kg	BA1–A2	Gottwald 1924, 40–41; 1931, 58
Čechovice	Náhodný nález	1 mlat	částečně zvětralá kulmská droba	délka: 18 cm šířka: 3–4 cm	BA1–A2	Gottwald 1931, 58

Kelčice „Kluče“	?	1 mlat	hnědá navětralá středně zrnitá kulmská droba	délka: 18 cm šířka: 10 cm hmotnost: 4,33 kg	BA1–A2	?
Kelčice	náhodný nález	1 mlat	kulmská droba	délka: 9,5 cm šířka: 3 cm	BA1–A2	Gottwald 1931, 58
Krumsín „Šičky“	náhodný nález	1 mlat	středně zrnitá kulmská droba	délka: 20 cm šířka: 5–8 cm hmotnost: 4,53 kg	BA1–A2	Gottwald 1924, 44; Gottwald 1931, 58
Myslejo- vice	náhodný nález	1 mlat	kulmská droba	délka: 15 cm	BA1–A2	Gottwald 1924, 44
Otaslavice „Obrova noha“	výšinné sídlíště	Přesleny, závaží, 1 mlat, kamenná drtidla, keramické střepy.	kulmská droba	délka: 14 cm	BA1–A2	Gottwald 1924, 33; Gottwald 1931, 38
Otaslavice „Vápenič- ky“	hrob	Antropologický materiál, keramické střepy, 1 mlat.	světlý vrstevnatý křemenný pískovec až křemen	délka: 14 cm šířka: 5–8 cm hmotnost: 3,32 kg	BA1–A2	Gottwald 1916, 167
Otaslavice „Padělky“	náhodný nález	1 mlat	světlý granit bez tmavých minerálů	délka: 16 cm šířka: 2–5 cm hmotnost: 2,24 kg	BA1–A2	Gottwald 1924, 45
Seloutky	náhodný nález	1 mlat	kulmská droba	délka: 25 cm	BA1–A2	Gottwald 1924, 46–47
Smržice 1	náhodný nález	1 mlat	středně zrnitá kulmská droba se zřetelnými lupínky muskovitu	délka: 15 cm šířka: 7–10 cm hmotnost: 2,73 kg	BA1–A2	Gottwald 1924, 47
Smržice 2	náhodný nález	1 mlat	hrubozrnná kulmská droba	délka: 17 cm šířka: 8 cm hmotnost: 3,58 kg	BA1–A2	Gottwald 1924, 47

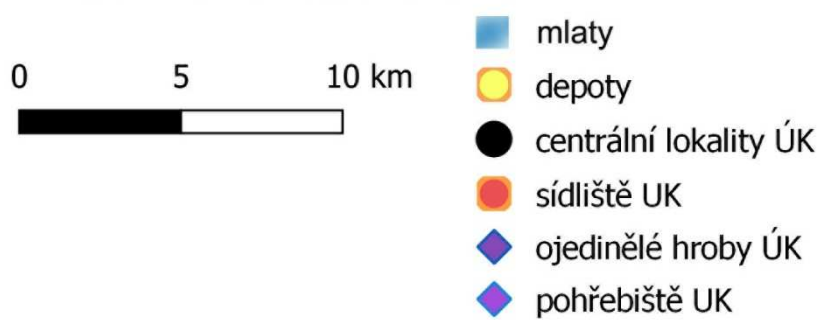
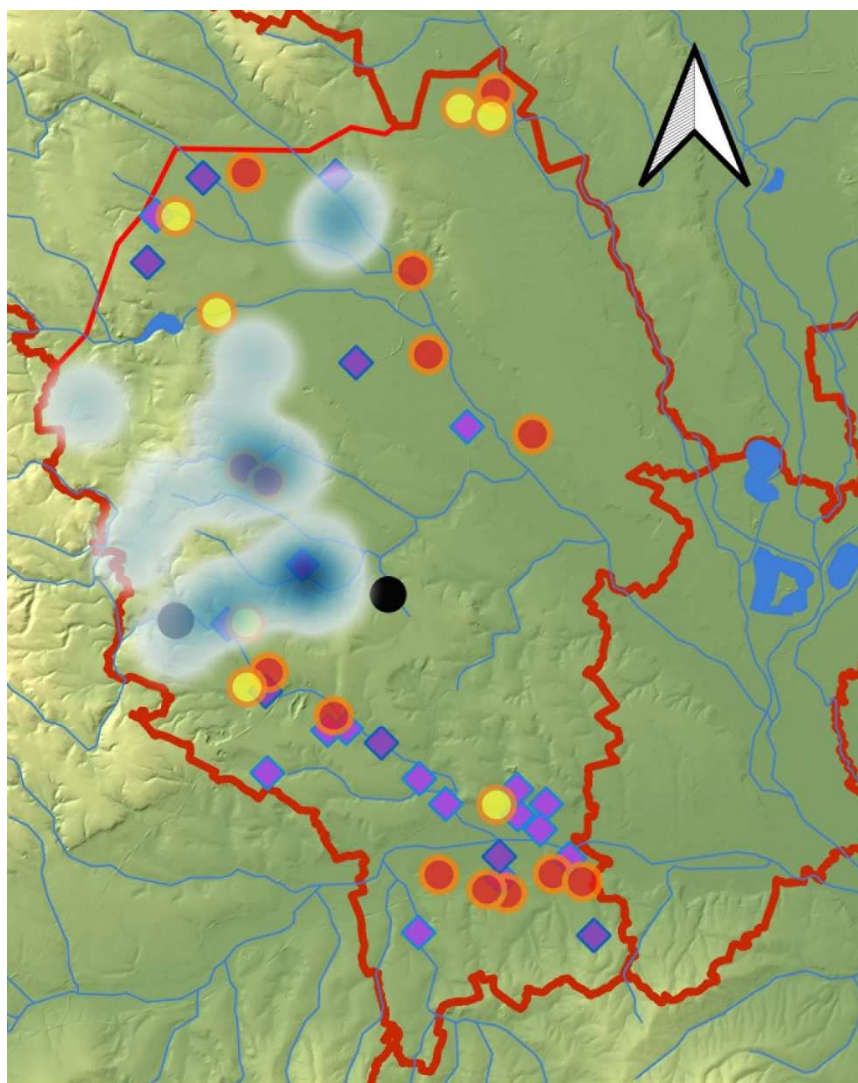

Určice 1	náhodný nález	1 mlat	navětralá hnědá kulmská droba	délka: 15 cm šířka: 8–12 cm hmotnost: 2,37 kg	BA1–A2	Gottwald 1924, 48–49
Určice „JV obce“	náhodný nález	1 mlat	kulmská droba	délka: 18 cm	BA1–A2	?
Určice „Záblatí“	náhodný nález	1 mlat	nahnědlá/na větralá kulmská droba	délka: 21 cm šířka: 6–11 cm hmotnost: 5,33 kg	BA1–A2	Gottwald 1913, 281–282
Vranovice 1	náhodný nález	1 mlat	navětralá kulmská droba	délka: 21 cm šířka: 6–10 cm hmotnost: 5,10 kg	BA1–A2	Procházka 1908, 123–124
Vranovice 2	náhodný nález	1 zlomek mlátu	?	délka: 12 cm	BA1–A2	?
Neznámá lokalita	náhodný nález	1 mlat	hrubozrnná kulmská droba	délka: 20 cm šířka: 4–8 cm hmotnost: 3,96 kg	BA1–A2	?
Neznámá lokalita	náhodný nález	1 mlat	jemnozrnná kulmská droba	délka: 13 cm šířka: 7–8 cm hmotnost: 3,54 kg	BA1–A2	?
Neznámá lokalita	náhodný nález	1 mlat	kulmská droba	délka: 18 cm	BA1–A2	?

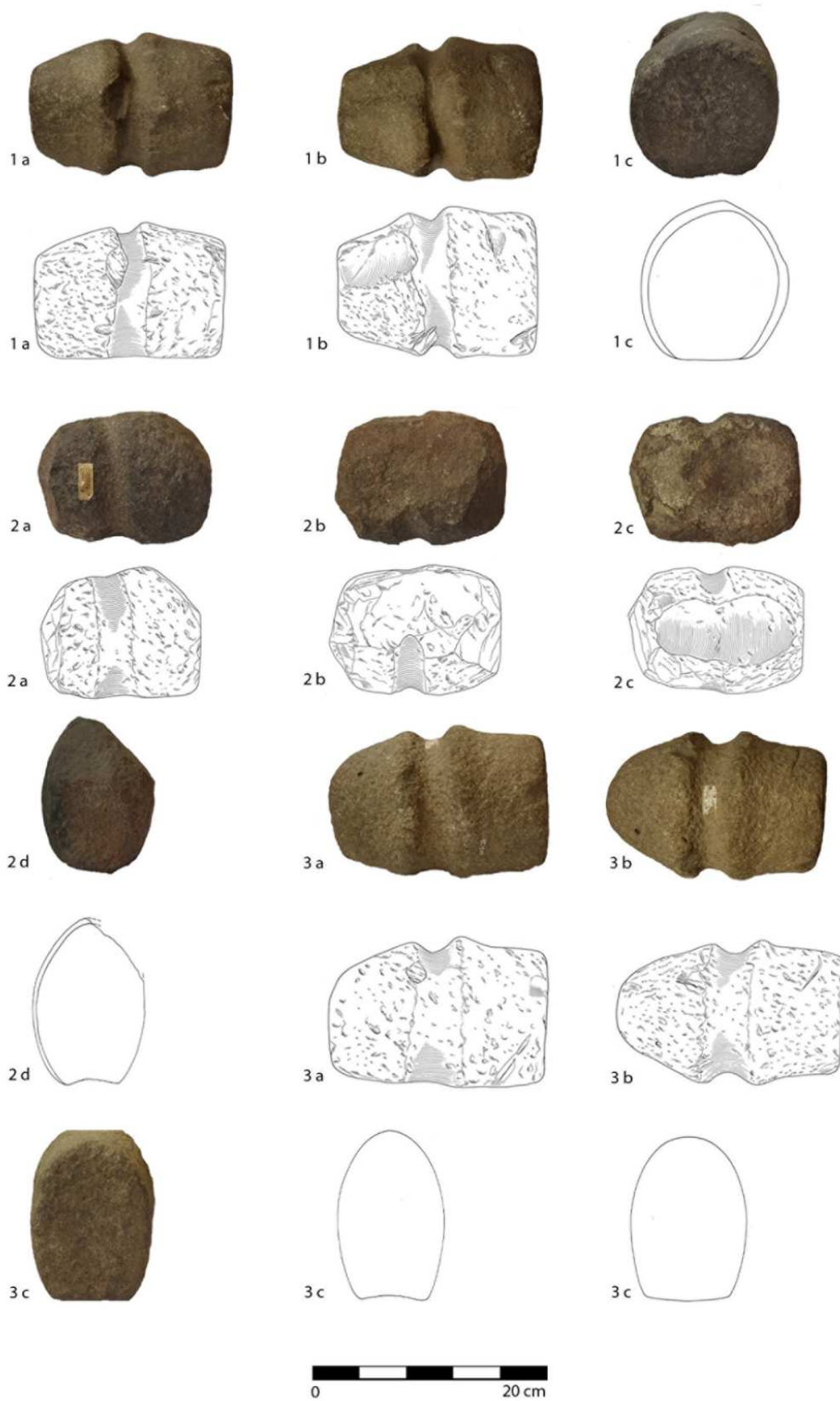
Tab. 6: Soupis zkoumaných mlatů se žlábkem z Prostějovska.

Obr. 32: Nálezy kamenných mlatů a další významné lokality ÚK na Prostějovsku. Nápadné je většinové rozvržení mlatů v severní skupině lokalit. Situace podporuje názor, že se s mlaty spíše vykonávalo nějaké specializované řemeslo, kterým se nezabývala skupina jižní. Depoty jsou naopak rozmístěné rovnoměrně v obou skupinách.

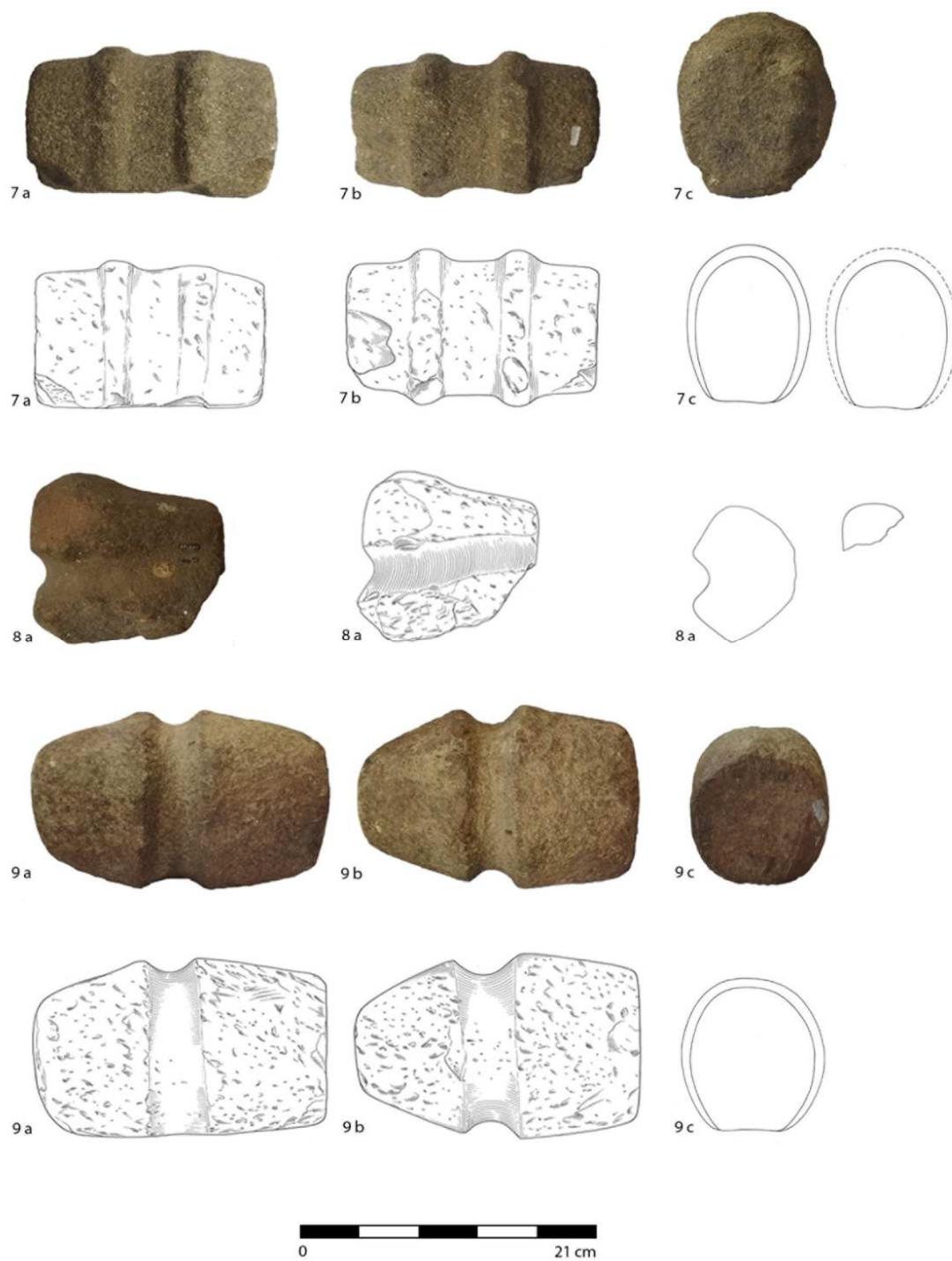
Obr. 33: Hustota kamenných mlatů v návaznosti na únětické lokality na Prostějovsku.

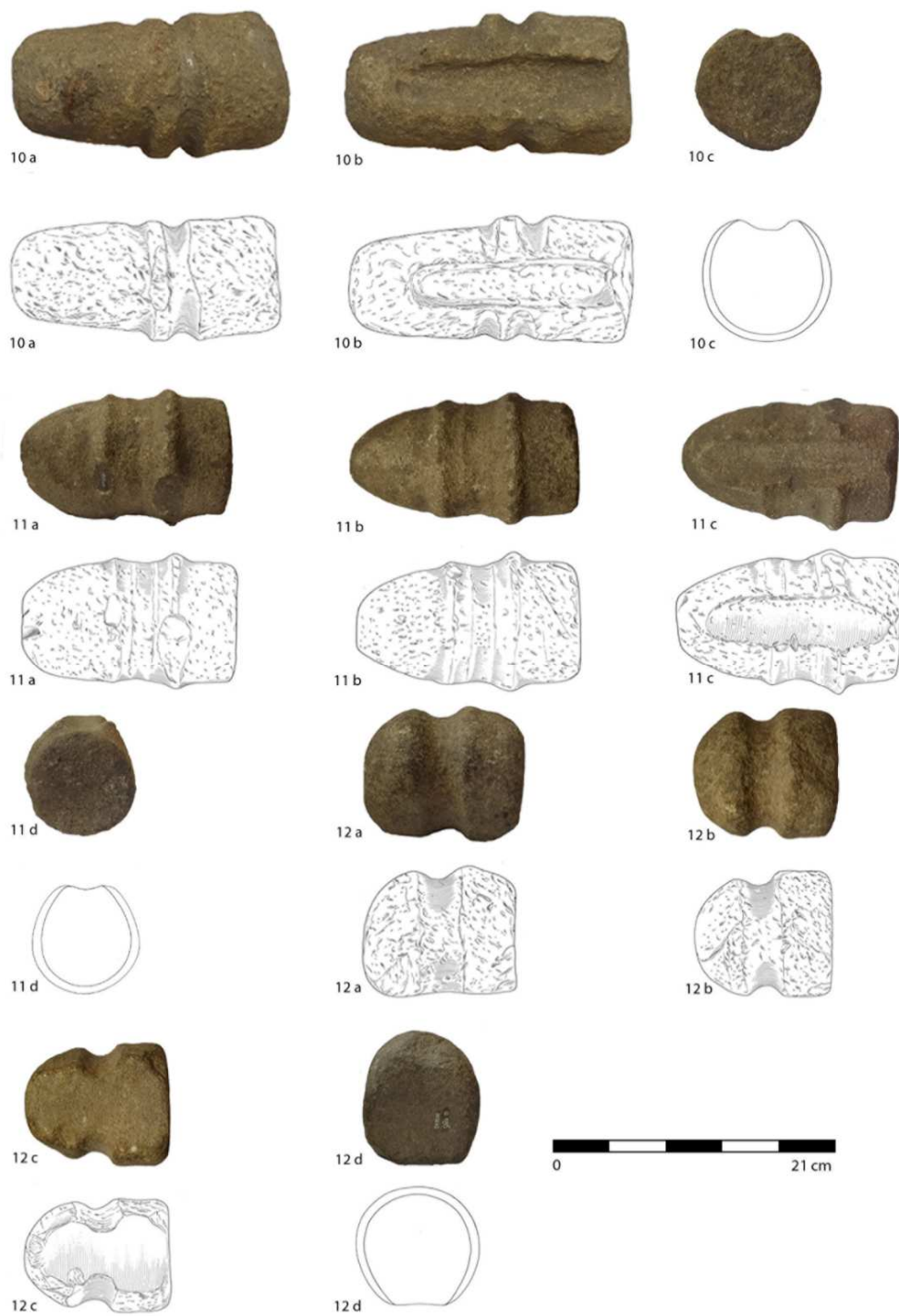
Obr. 34: Fotografie a kresby mlatů: 1 – Alojzov; 2 – Kelčice „Kluče“, 3 – Krumstín „Šičky“ (kresba: J. Molčíková, foto: M. Kamarád).

Obr. 35: Fotografie a kresby mlatů: 4 – Otaslavice „Padělky“; 5 – Otaslavice „Vápeničky“; 6 – Smržice 1 (kresba: J. Molčíková, foto: M. Kamarád).

Obr. 36: Fotografie a kresby mlatů: 7 – Smržice 2; 8 – Určice 1; 9 – Určice „Záblatí“ (kresba: J. Molčíková, foto: M. Kamarád).

Obr. 37: Fotografie a kresby mlatů: 10 – Vranovice; 11 – Neznámá lokalita 1; 12 – Neznámá lokalita 2 (kresba: J. Molčíková, foto: M. Kamarád).

Přírodovědné metody²

XRF analýza

Tato metoda měla za cíl potvrdit nebo vyvrátit použití mlatů při těžbě vápence nebo jako drtiče rud. V závislosti na těchto hypotézách byla sledována přítomnost vápníku, mědi a cínu, i když tyto prvky byly na mlatech přítomny jen ve stopových hodnotách (ppm).

Traseologická analýza

Tato analýza byla provedena Ludmilou Kaňákovou-Hladíkovou z traseologické laboratoře ÚAM FF MU v Brně.

Z dvanácti exemplářů byly zjištěny pozitivní stopy na kuse z Alojzova, Smržice 1, Otaslavic „Padělků“, Určice 1 a Určice „Záblatí“ (obr. 34:1; 35:4, 6; 36:8–9; Kaňáková-Hladíková 2021). Podle této nepublikované zprávy o výsledcích traseologické a funkční analýzy se zjistilo, že ve výsledku všechny vzorky vykazují identické stopy po opotřebení v prostoru žlábků s různou intenzitou jeho rozvoje (obr. 38–39). Materiálem v dlouhodobém kontaktu s mikropohybem byla tužší organická vláknitá hmota. S největší pravděpodobností byl na mlatech použit úvaz provazem z rostlinných vláken nebo houžví. Na povrchu mlatů nebyla zjištěna žádná rezidua metalických a minerálních materiálů, která by mohla svědčit o užívání k drcení rudy.

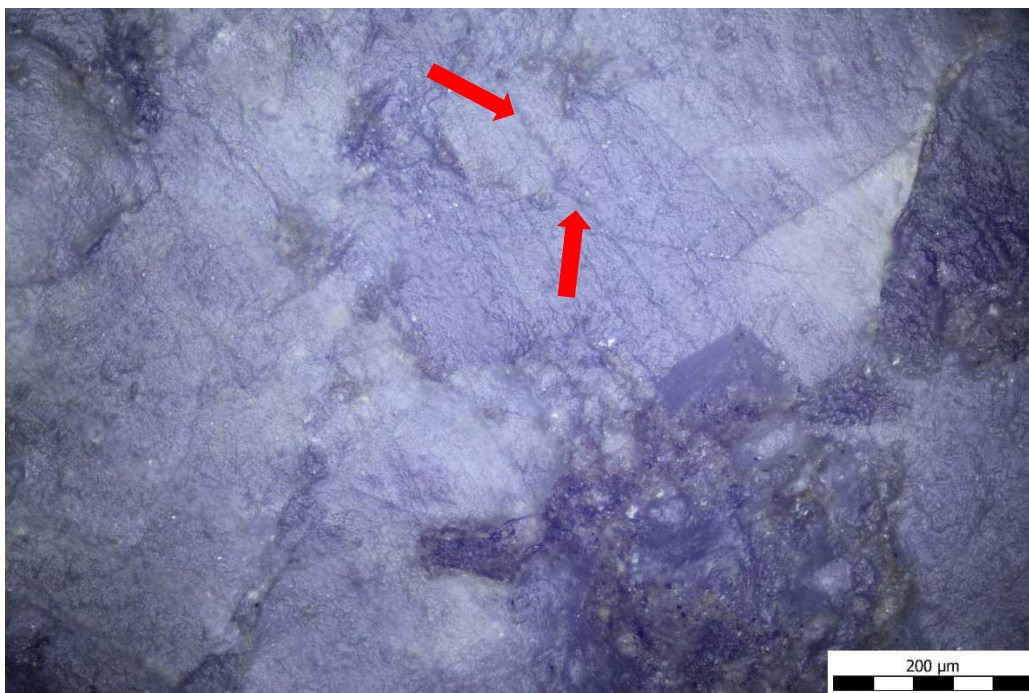
Petrografická analýza

Výsledky této analýzy provedené A. Přichystalem z ÚGV PřF MU v Brně přinesly zjištění, že mlaty nejsou importované předměty, ale byly vyrobeny v blízkosti míst nálezů. Neboť většina předmětů je vyrobena z kulmské droby rozdílné barvy a zrnitosti, která se vyskytuje na mnoha přírodních lokalitách v okrese Prostějov (obr. 34: 5; Mrázek 2008, 33; Přichystal 2021).

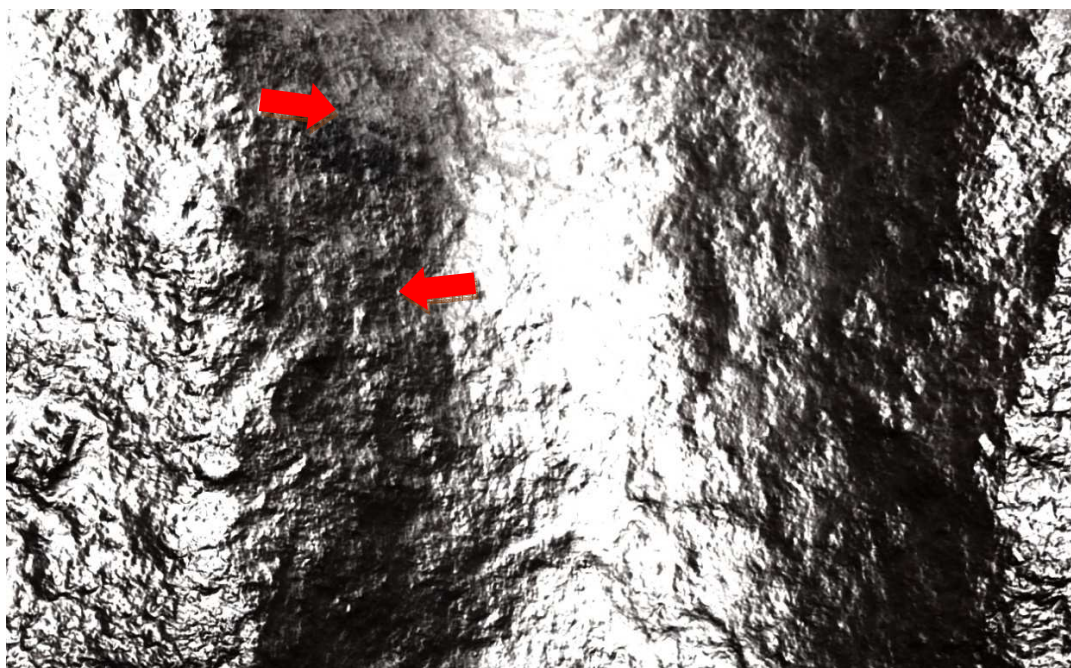
---

² Na těchto analýzách se v rámci projektu IGA (IGA_FF_2021_014) katedry Historie University Palackého Olomouc spolupracovalo s Lukášem Kučerou z KACH PřF UP Olomouc, Ludmilou Kaňákovou-Hladíkovou z ÚAM FF MU Brno, Antonínem Přichystalem z ÚGV PřF MU Brno a Pavlem Fojtíkem z ÚAPP Brno, pracoviště Prostějov.

Obr. 38: Viditelné striace pod mikroskopem u zlomku mlatu z lokality Smržice 1 (foto: L. Kaňáková-Hladíková).

Obr. 39: Viditelné stopy po úvazu ve žlábku v mlatu z lokality Určice „Záblatí“ na levé straně pomocí RTI metody (foto: M. Kamarád).

9.3 Společenský model

Společnost je sít' vztahů generovaných jednotlivci a skupinami lidí v průběhu jejich sociálního života. Základní charakteristikou, která společnost strukturuje, je specializace, která vytváří protiklad mezi výrobou a užíváním artefaktů. Existuje rozdíl u společenského významu artefaktu a jeho symbolického smyslu. Symbolický charakter předmětu zachycuje vztah k určitému ideologickému systému, naopak společenský charakter ukazuje objektivní vztahy mezi lidmi a sám o sobě nemá symbolickou funkci. V určité zkoumané kultuře souvisí společenský význam se specializací a směnou, které vytvářejí lidskou společnost, protože jsou základem lidských artefaktů, textů a institucí. Archeologicky lze rozpoznat vztahy vytvářené dělbou aktivit uvnitř komunit (společenská diferenciací) a specializací do vnějšího prostoru (obchod, řemeslo). Nejvíce tuto skutečnost lze rozpoznat u pohřební výbavy jednotlivých hrobů, které mohou poukazovat na společenskou hierarchizaci a obchodní kontakty. Je nutné vzít v potaz, že žádný komunitní areál nebyl osamocený, ale byl součástí vyšších sociálních vztahů, které sahaly za hranice jednotlivých komunit (Neustupný 2010, 252–257).

V období pravěku lze charakterizovat ekonomickou stránku výroby ve vlastní komunitě jako spolehlivou a stabilní, protože tehdejší lidé vždy dokázali vyprodukovat ve většině situací dostatek produktů. Ekonomické vztahy mezi komunitním a vnějším světem byly dost odlišné. Výrobce pracoval pro neznámého spotřebitele, tudíž jeho aktivita byla abstraktní, nebyl závislý na materiálních potřebách konkrétní osoby a pracoval pro uspokojení potřeb vlastní socializace (Neustupný 2010, 258–259).

Existují dva interpretační přístupy zabývající se analýzou starší doby bronzové. Jako první se jeví možnost metodologického studia složitosti procesu výroby, zpracování a distribuce kovových artefaktů. Tato analýza může být provedena pouze za předpokladu, že samotnou distribuci a výrobu specializovaného odvětví řídí vysoce postavená společenská vrstva (Bartelheim 2009, 34–35). Druhou možností je analýza stupně BA1–A3 pomocí socioekonomických úvah. Principem této analýzy je, že ekonomický základ představuje zásadní faktor pro vznik a zachování moci nejvyšší společenské vrstvy. Na tomto předpokladu lze stanovit, že centrální sídliště vyšší společenské vrstvy byla umístěna v blízkosti nejdůležitějších ekonomických zdrojů, čímž v případě zkoumaného období bylo zemědělství a chov hospodářských zvířat. V oblasti středního Podunají lze prokázat, že určitá místa na osídlení byla vybírána podle kvality půd. Dalším důležitým lokalizačním faktorem byla výstavba sídliště v blízkosti velkých říčních systémů, které určovaly primární trasy dálkových obchodních kontaktů (Bartelheim 2009, 34–39).

Velké množství odborných prací zabývajících se společenskými poměry ve starší době bronzové jsou založené na etnografických paralelách, které byly hlavním východiskem pro uspořádání ve společnosti (Harding 2004, 388). Předpokládá se, že ve starší fázi starší doby bronzové přežívají hospodářské, společenské a kulturní tradice z konce eneolitu. Změna přichází v mladší fázi ÚK, kdy dochází k hospodářské a společenské stabilitě, kterou významně ovlivnily dálkové kontakty. Od stupně BA2 dochází ke stabilizaci v zemědělství, kdy začíná docházet k nadbytkům. Ty uživily i společnost, která se zemědělství nevěnovala, a tak začínají vznikat první specializace. Velký význam měl vznik sociální diferenciacie, která je spojena s rozvojem zpracování kovů a tzv. „prařemesel“. Samotné kovolitectví a dálkové obchodní kontakty postupně začali mít pod svou správou schopní jedinci, ze kterých vznikla elitní složka obyvatelstva a pod jejich kontrolou byla nabídka i poptávka prestižního zboží (Harding 2004, 388–391; Sosna 2007, 12; Plšková 2011, 60–61). Samotná metalurgická činnost byla patrně regionální adaptací na specifické hospodářské zdroje. Ve starší době bronzové máme bezpečné doklady těžby mědi pouze v oblasti východních Alp (Bartelheim 2009, 37–39).

Specializované výrobní odvětví v pravěku musí splňovat určité aspekty: Nesmí sloužit pro vlastní potřebu, musí být zaměřeno pouze na artefakty, které jsou předmětem směny, a je nutné osvojení odborných organizačních a praktických znalostí (Plšková 2011, 62–63). Výroba kovů ve stupni BA1–A3 byla udržitelná v případě, jestliže po kovových artefaktech byla poptávka na širším trhu. Jako hlavní platidlo obchodní směny s kovovými ingoty nebo s již hotovými výrobky se jeví zemědělské výrobky, které v nížinných oblastech představovaly hlavní druh ekonomického odvětví (Bartelheim 2009, 40–42). Specializace z tohoto hlediska může být „zbytná“, tedy nahraditelná směnou, a „nezbytná“, nutná pro fungování společnosti plněním jejich praktických, společenských a ideologických potřeb (Neustupný 1995, 647–648). Dá se tedy stanovit, že základ společnosti tvořila vrstva zemědělců a řemeslníků (kovovýrobci, hrnčíři), jejichž život byl podřízen vyšší společenské vrstvě (obr. 40), které museli odvádět určité množství výrobků (Stuchlík 1993d, 330; Plšková 2011, 63).

Díky charakteristickým společenským uspořádáním ve starší době bronzové lze stanovit a uplatnit náčelnický model (též redistributivní náčelnictví). Tento model funguje na principu stanovení vůdce nebo náčelníka, jehož osoba sama o sobě představuje rozdílnou a vyšší formu sociální struktury, než je kmenové uspořádání společnosti. Moc vůdců se postupem času centralizuje a zahrnuje pod svou kontrolu určitou velikost území, které se dělí

na menší celky pod správou tzv. „střední vrstvy“. Ta dohlíží na to, aby se náčelníkovi odváděl pravidelný tribut. Vůdce „střední vrstvy“ za jejich činnost odměňuje určitými dary, které se stávají vyjádřením jejich společenského statutu. Tímto společenským uspořádáním je nastolen proces institucionalizace vertikálně rozdělené společnosti, která umožňuje vyšším vrstvám společnosti prostřednictvím určitých nastavených pravidel ovládat nižší vrstvy ve sféře ekonomické, politické a ideologické (Květina 2011, 31; Plšková 2011, 67–68).

Existují dvě rozdílné hypotézy popisující proces institucionalizace vertikálně dělené společnosti starší doby bronzové. První z nich se nazývá model stresu, který je založen na předpokladu, že určité formy stresu jsou hlavním nástrojem pro udržení sociální nerovnosti. Důsledkem tohoto jevu je intenzivnější přístup k práci, který je důležitý pro odvrácení krize. Druhý nese pojmenování model hojnosti a pracuje na principu vědomí, že určité množství předmětů může vést ke zvýšení prestiže a vlivu elit. Elity následně materiální výrobky kumulují ve svém nejbližším okolí, čímž si zajišťují vliv a přísun přívrženců, které si udržovali přerozdělováním získaného bohatství. Důsledkem blahobytu byl vyšší přírůstek obyvatelstva, což časem způsobuje zahuštění určitého prostoru, nutnost zajistit větší produkci potravin, a nakonec dochází ke konfliktu (Sosna 2007, 21–24; Plšková 2011, 68–69).

Nejvýznamnější z teorií vysvětlující vznik elit je teorie prestižního zboží (prestige goods theory). Tato hypotéza spojuje do příčinné souvislosti biologickou reprodukci, specializovanou výrobu a vznik elit. Na základě tohoto modelu lze stanovit, že pravěké zemědělské společnosti nebyly z hlediska biologické reprodukce soběstačné, a proto muži začali uzavírat manželství se ženami z cizí komunity. Začalo zde hrát velkou úlohu to, jak určitá rodina dokázala prezentovat svoji genealogii, protože to určovalo pozici konkrétního jedince v exogamní výměně. Kult předků byl v elitní složce pravěkých společností velmi pečlivě promyšlený. Jejich předkové dosahovali až k mýtickým zemřelým členům vlastního rodu, s čímž je spojeno i určité rituální chování. Velký význam mají specializované artefakty, které jim měly zajistit symbolickou ochranu. Toto společenské myšlení určovalo veškerý úspěch, bohatství a ekonomické aktivity určitého rodu (Friedman – Rowlands 1977, 201–230; Barrett 2012, 6–15).

Ve starší době bronzové začínají být specializované výrobní činnosti navázané na rodinné genealogie, které se staly součástí mýtické sféry elitní složky společnosti. Dané výrobní odvětví se stává doménou, kterou nejúspěšnější rod ovládá a využívá ji pro zdůraznění svého společenského postavení. S touto činností narůstá vliv opevněných sídlišť, která se stali výrobním, obchodním a náboženským centrem společnosti. V tomto období

v důsledku narůstajícího vlivu vyšší společenské vrstvy vznikají konflikty a úspěšnější jedinci začínají uplatňovat moc k rozšiřování svého vlivu. S narůstajícím množstvím obyvatelstva v určitém mocenském uskupení souvisí stabilní sociální struktury ve všech sférách společnosti (hospodářství, výrobní technologie, náboženství), díky kterým mohly elitní složky stabilně udržovat svůj mocenský blok (Kristianssen – Larsson 2011, 113–125).

Za základ samotné společnosti starší doby bronzové lze považovat rodinu, která byla součástí kmenového zřízení založeného na příbuzenských svazcích. Toto rodové zřízení nadále přežívá ve starší době bronzové, i když díky zpracování kovů, dálkovým obchodním kontaktům a společenské hierarchii (obr. 40) došlo k významným změnám v oblasti ekonomické, hospodářské, sociální a ideologické (Furmánek et al. 1991, 367–368).

Za religiózní charakter starší doby bronzové se považuje polyteistické náboženství, respektive na významu začíná nabývat sluneční kult, nebeská božstva a bohové přírody a zrození. Zároveň se nevyklučuje přežívání starých animistických, démonických a magických idejí, včetně eneolitické panteistické triády nebe, země a podsvětí, jejímiž symboly jsou hlava, trup a pohlaví. Zároveň existují doklady v celém Středomoří až po Slovensko (kultura Vatin-Vršac, otomanská kultura) o přežívání kultu Velké bohyně, o kterém svědčí nálezy ženských idolů, které v transformované podobě přežily až do raného středověku (Podborský 2006, 224–228). S velkou pravděpodobností lidé v pravěku uvažovali v jiném kognitivním rámci. Samotné stopy po duchovní kultuře vedou přes symbolickou rovinu, která se otiskla do hmotné kultury (Hájková 2011, 33). Nejvýznamnější kultovní objekty stupně BA1–A3 představují rondely, které měly vztah k astrologii a náboženství. Výstavba rondelů navazuje na tradice od středního neolitu, kdy se jejich funkce vztahovala k reflexi nebeské klenby (Podborský 2006, 251–257; Bouzek 2008, 377–378).

Od stupně BA2–A3 najdeme ve středoevropském světě idejí souvislost se starověkými civilizacemi, kdy dochází k nárůstu sakrálních jevů, spojených s rozrůstajícím se spektrem nových božstev starověkých civilizací. S touto situací je spojen také samotný náboženský charakter zpracování kovů nebo specializovaná výroba religiózních předmětů, jako jsou pečeti, při dálkovém obchodu dříve nazývané „chlebové idoly“, které se našly na lokalitách Blučina „Cezavy“ a Klentnice „Tabulová hora“. Dále sem patří i hliněná kolečka vozů, nalezená na lokalitách Bánov „Na Hradě“, Blučina „Cezavy“, Nitrianský Hrádok „Zámeček“ (Tihelka 1954, 219–221; Podborský 2006, 251–257). Celé hliněné modely vozů se nejbližší oblasti Moravy našly na lokalitě Nižná Myšľa „Varhegy“ (Olexa 2003, 7–24). Mezi další kultovní předměty patří zřídka se vyskytující hliněné plastiky zvířat, z nichž lze jmenovat

únětickou plastiku býčka z Chotěbudic „Chotěbudický mlýn“ a plastiky koně, prasete a nespecifikovaného zvířete z Vinoře „Bělohříbkově pískovně“ (Pleinerová 1961, 177–184). Nejvýznamnější artefakt starší doby bronzové, disk z Nebry datovaný do BA3, nám podává důkaz vysokých astronomických znalostí, které jsou díky motivu sluneční bárky spojené s rituálním myšlením tehdejší společnosti. Na tomto artefaktu lze najít zobrazení měsíce, slunce a 30 malých kotoučků, z nichž některé mohou zobrazovat motiv sedmi planet (suhvězdí Plejády) či znamení zvěrokruhu. Disk z Nebry byl pravděpodobně používán a upravován podle originálu i ve střední době bronzové, kdy se obměnilo náboženské myšlení, které nezrušilo starší náboženství, ale posílilo ho do významu nových aspektů (Müller-Karpe 2006; Bouzek 2008, 380–382).

9.3.1 Elity

Elitní složku obyvatelstva lze charakterizovat skladbou dvou nebo více bronzových artefaktů, popřípadě i zlatými, skleněnými nebo jantarovými artefakty, které udávají obraz vysoce postaveného člena elit. Na Prostějovsku lze nalézt celkem 5 případů, z toho pět ze stupně BA1–A2 a jeden ze stupně BA3. Z ÚK z lokality Brodek u Prostějova „Pazderna“ pochází hrob ženy, která měla u krčních obratlů fajánsové korále (kap. 9.2.9), které jsou importem ze Středomoří a sama žena patrně zastávala významnou funkci ve společnosti (Fojtík 2019, 63–64). Velký význam mají fajánsové korálky, které se našly v dětském dvojhrobě v Němčicích nad Hanou „Svorka“ (Červinka 1926, 13). Samotná podstata tohoto hrobového celku je považována za odraz dědičného náčelnického statusu, což představuje významný předěl a vrchol tehdejší společenské diferenciaci. Tento jev zároveň přináší i důkaz o společenské stabilitě a vysokém stupni hierarchizace ve stupni BA1–A2 na Prostějovsku. Druhým významným hrobovým celkem z této lokality je kostrový hrob číslo H34, který obsahoval bronzové náramky, bronzovou dýku s kostěným knoflíkem, tři keramické hrnky a misku (Červinka 1926, 9; Moskalíková 2011, 114–117). Další případ představují dva hroby z Hradčan nalezené A. Teličkou, které obsahovaly zlatý závěsek sedmihradského typu a zlomený bronzový prsten spolu s keramickými nádobami. Patrně nejvýznamnějším hrobem nejen z této lokality, ale z celého únětického prostředí na Prostějovsku, je kostrový hrob z trati Špitál, který obsahoval soubor cyperské jehlice, bronzové dýky a keramických střepů (Tihelka 1953, 293; Kamarád 2019, 17). Nálezy zlatých závěsků sedmihradského typu v hrobech patří mezi ojedinělé nálezy z prostředí celé Moravy (kap. 9.2.8.1), kde se našly pouze dva exempláře na lokalitách Lednice „Flur Oberfeld“

a Dobročkovice (Tihelka 1953, 276). Bronzové prsteny (kap. 9.2.8.2) se v prostředí České republiky nacházejí častěji (70 prstenů z 36 lokalit), a protože existuje několik druhů prstenů ze stupně BA1–A3, tak je možné, že některé exempláře patřili střední vrstvě (Kadlecová 2006, 40–49).

Z dalších moravských lokalit únětické vyšší společenské vrstvy lze jmenovat hrob z Mušova „Mezi Dyjí“, který byl sice vyloupen, ale zůstala v něm bronzová dýka s plnou litou rukojetí a keramické nádoby. Dalším příkladem je hrob ženy z Trstěnic „Za Kostelem“, který byl obložen kameny, z milodarů se našla u krku hřivna a zbytky náhrdelníku ze spirálovitých trubiček (Stuchlík 1993d, 247–248). Z prostředí Čech lze sociální postavení ve společnosti charakterizovat výskytem zbraní v hrobech, které mohou být vzájemně kombinovány. Zvláštní případ představuje hrob ženy z Prahy-Miškovic, který obsahoval mužské pohřební atributy (Jiráň et al. 2008, 67–68).

Z VS vykazuje známky pohřbu vysoce postaveného člena elity mužský kostrový hrob H4 z lokality Vrchoslavice 1 „Na Dílech“ (kap. 8.3.3; 9.2.5.2; 9.2.6.2). Kombinace pohřebního milodaru ve složení bronzové sekerky se srdcovitým schůdkem (var. Finsterhaid) a protáhlé bronzové trojúhelníkové dýky (var. Freyburg-Röderau). Nejbližší analogii s tímto hrobem obsahující kombinaci sekerky a bronzové dýky lze spatřit na lokalitách Gemeinlebarn F, kde pohřební výbavu tvořila i jehlice s kulovitou a šikmo provrtanou hlavicí a tordovaná jehla. V mužském hrobě na lokalitě Franzhausen II pohřební výbavu rozšířila i keramická mísa. Z důvodu nálezů pouze dvou podobných hrobových celků lze definovat výjimečnost hrobu H4 z Vrchoslavic 1 „Na Dílech“ (Neugebauer 1991; Reiter 2009, 200–201; Peška 2012, 14–16).

Na Moravě početnější výbavu u věteřovských hrobů lze nalézt na lokalitě Kroměříž-Hradisko „Hradisko“, který obsahoval bronzovou jehlici, dvě nádoby a část misky. V Bolelouci v hrobě A byla nalezena bronzová jehlice, 15 jantarových korálků a dvě nádoby (Stuchlík 2006, 220).

Pro hroby stupně BA3 je charakteristické v důsledku doznívání ÚK postupné ubývání milodarů v hrobech, které mají také příčinu v sekundárním otevírání hrobů. Z tohoto důvodu je pro věteřovské hroby ve většině případů typická minimální pohřební výbava, nebo žádná, a tudíž lze obtížně definovat společenskou hierarchii z hrobů závěrečné fáze starší doby bronzové (Stuchlík 2006, 219–221).

9.3.2 Střední vrstva

Hroby střední vrstvy stupně BA1–A2 na Prostějovsku jsou charakteristické kombinací keramického inventáře s běžnými kovovými artefakty, jako jsou vlasové ozdoby, náramky, jehlice a bronzové spirálovité šperky.

Na Prostějovsku lze charakterizovat hroby této společenské vrstvy celkem u deseti lokalit. U pěti lokalit (Dobromilice „Padělky“, Čelechovice na Hané „Plachý mlýn“, Lutotín „Parcela č. 133/1, pozemek pana M. Holásků“, Ohrozim „dům č. p. 120“ a Prostějov „Cihelna“) se jedná o nálezy ojedinělých hrobů střední vrstvy, které obsahovaly kombinaci bronzových jednoduchých šperků (náramky, vlasové šperky, bronzové spirály) a keramických nádob. Za zmínku zde stojí hrob z Ohrozimi „dům č. p. 120“, který obsahoval u hlavy kostry bronzovou jehlici a u rukou drátěný náramek. Tyto nalezené předměty se sice ztratily, ale A. Gottwald je stihl datovat do ÚK (Gottwald 1924,67; Tihelka 1953, 291, 304; Šmíd 2003, 56; Fojtík 2005, 68–69).

Pět lokalit (Němčice nad Hanou „Hliník“ a „Svorka“, Tištin „Nad Charvátským mlýnem“, Víceměřice „Padělky“, Vrchoslavice „Hliník“) bylo součástí komplexu únětických plochých pohřebišť, kde byli pohřbeni lidé střední i nižší vrstvy. Dohromady z těchto lokalit pochází patnáct kostrových hrobů. Nejvíce hrobů se našlo na lokalitě Němčice nad Hanou „Hliník“, kde celkem ze sedmnácti hrobů šest patřily střední společenské vrstvě (Červinka 1926, 22–30; Tihelka 1953, 308–312).

9.3.3 Nejnižší vrstva

Tato spodní vrstva, která se pravděpodobně skládala z lidí, kteří manuálně pracovali v zemědělství, je v hrobech charakteristická tehdejšími běžnými předměty, které byly dostupné a touto společenskou vrstvou využívané. Jedná se vesměs o hroby pouze s keramickou výbavou, méně často s KPI, ŠI a BI. Ve výjimečných případech lze nalézt i hroby s kombinací keramických nádob s artefakty z KPI, ŠI nebo BI.

V okrese Prostějov je tato společenská vrstva charakterizována celkem 14 lokalitami. Ze tří katastrálních území pochází ojedinělé hroby (Mořice „U Obrázku“, Otaslavice „Vápeničky“ a Vitčice „U Anděla strážce“). Zvláštní případ z těchto ojedinělých hrobů představuje hrob dítěte z Mořic „U Obrázku“, který obsahoval kostěný amulet a keramickou mísu (Tihelka 1953, 299; 311).

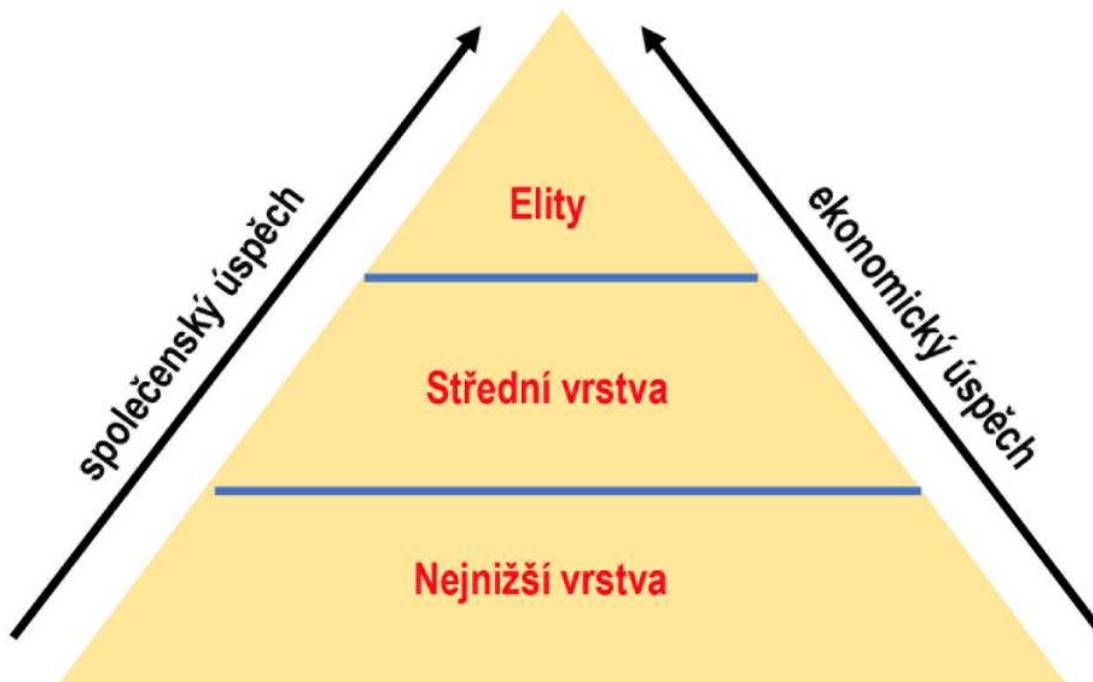
U deseti plochých kostrových pohřebišť (Bedihošť „Cukrovar“, Čelechovice na Hané „Plachý mlýn“, Doloplazy, Němčice nad Hanou „Hliník“, „Svorka“, „Cukrovar“, Tištin „Nad

Charvátským mlýnem“, Víceměřice „Padělky“, Želeč) se tyto hrobové celky nacházejí vedle hrobů střední vrstvy, i když je patrný převyšující počet nižší společenské vrstvy. Nejvíce je tento rozdíl znát na lokalitách Němčice nad Hanou „Svorka“, „Hliník“ a Tištín „Nad Charvátským mlýnem“. V Němčicích nad Hanou „Svorka“ bylo odkryto 14 hrobů nejnižší vrstvy, jeden hrob střední vrstvy a jeden hrob člena elity. V trati „Hliník“ bylo odkryto 11 hrobů nižší vrstvy a 6 hrobů střední vrstvy (Červinka 1926, 9; Moskalíková 2011, 114–117). V Tištině „Nad Charvátským mlýnem“ bylo stanoveno 16 hrobů nižší vrstvy a 4 hroby střední vrstvy (Kamarád 2019, 39–45; Tihelka 1953, 308). Výjimku představuje 15 kostrových hrobů z Vranovic „Díly“, kde byly odkryté hrobové celky pouze s keramickou výbavou (Tihelka 1953, 312).

Z celkové charakteristiky kostrových pohřebišť se dá předpokládat, že ve společnosti ÚK byla jasně vymezená pohřebišť, kde se pochovávali lidé střední a nižší společenské vrstvy, eventuálně i elity. Je vysoce pravděpodobné, že každá část pohřebišť měla jasně vymezená místa podle hierarchie, protože se nenalézají hroby bohatší s méně bohatšími celky pohromadě. Otázkou zůstává charakteristika sekundárně otevřených hrobů, které patřily, díky stopám po přítomnosti kovových artefaktů, elitám nebo střední vrstvě.

Ve starší době bronzové na Prostějovsku lze zavést jako základ výzkumu sociálního modelu hrob jako odraz sociálního statutu individua (Mírová – Golec 2020, 48), na jejichž základě lze stanovit třístupňový model: 1. elity; 2. střední vrstva; 3. nižší vrstva (obr. 40).

Obr. 40: Dělení společnosti starší doby bronzové podle společenských a ekonomických kritérií (upraveno podle: Mírová – Golec 2020, obr. 6).

9.3.4 Porovnání modelu náčelnické společnosti se sociálně-prostorovými daty z Prostějovska

Ve fázích BA1–A2 jsou ve zkoumané oikumeně na Prostějovsku pozorovatelná dvě prostorová uskupení, jejichž centry byly nadkomunitní areály v Otaslavicích „Obrova noha“ (A) a ve Vřesovicích „Vřesovská“ (B) (obr. 41). Ve zkoumaném prostoru pozorujeme dvě nápadná uskupení lokalit ve starší době bronzové, viditelné díky jejich četnosti zejména v ÚK (severní a jižní skupina; obr. 41). Ve smyslu teorie náčelnických systémů, popsaných výše, v nich lze predikovat klanové či kmenové struktury, které se svými sousedy sdílí shodné či rozdílné parametry.

Na povahu těchto dvou skupin ukazuje rovnoměrné rozložení depotů (4 depoty v severní skupině a 3 deponované celky v jižní skupině). Depoty jako takové, jsou koncentrací hodnoty kovů, které jsou odrazem intenzivních dálkových kontaktů. Rovnoměrná rozložení v teritoriích obou skupin mohou být dokladem redistributivního náčelnického systému. Díky samotné artefakturní skladbě deponovaných souborů, z nichž celky z Brodku u Prostějova „Hůrka“, Lešany „Zahrada domu č. 9“, Olšany u Prostějova „V Močálech“ 1b a Otaslavice obsahují sekery s lištami, které jsou považované spolu s trojúhelníkovými dýkami za nejprestižnější kovové předměty, které mohli vlastnit pouze nejvyšší představitelé tehdejší společnosti a jejich rodina – elity (Červenková 2016, 17–29).

Sledování elitních předmětů v hrobech severní a jižní skupinu odlišuje. Také prostorové rozložení specifického artefaktu – kamenných mlatů v severní skupině, naznačuje jistá interpretační východiska. Klíčové je stále sledovat obě nadkomunitní centra, které mají rozdílné morfologické znaky a také uskupení dalších dat v jejich okolí je odlišné:

Severní skupina (Ohrozim – Olšany u Prostějova; obr. 41) – tato skupina přináší úskalí, nebyly zde nalezen sídelní areál, který by se dal stanovit jako odraz elit. O přítomnosti vyšší vrstvy obyvatelstva v tomto mikroregionu však přináší důkaz dva výše zmíněné významné deponované soubory z lokalit Lešany „Zahrada domu č. 9“ a Olšany u Prostějova „V Močálech“ 1b, které obsahovaly bronzové sekery s lištami a trojúhelníkovitou dýku (Fojtík 2002, 72; Červenková 2016, 17–18). Zajímavý nálezový charakter mají dva deponované soubory z Olšan u Prostějova „V močálech“, které zároveň udávají v tomto prostoru možné rituální místo, kde se ukládaly „obětiny“.

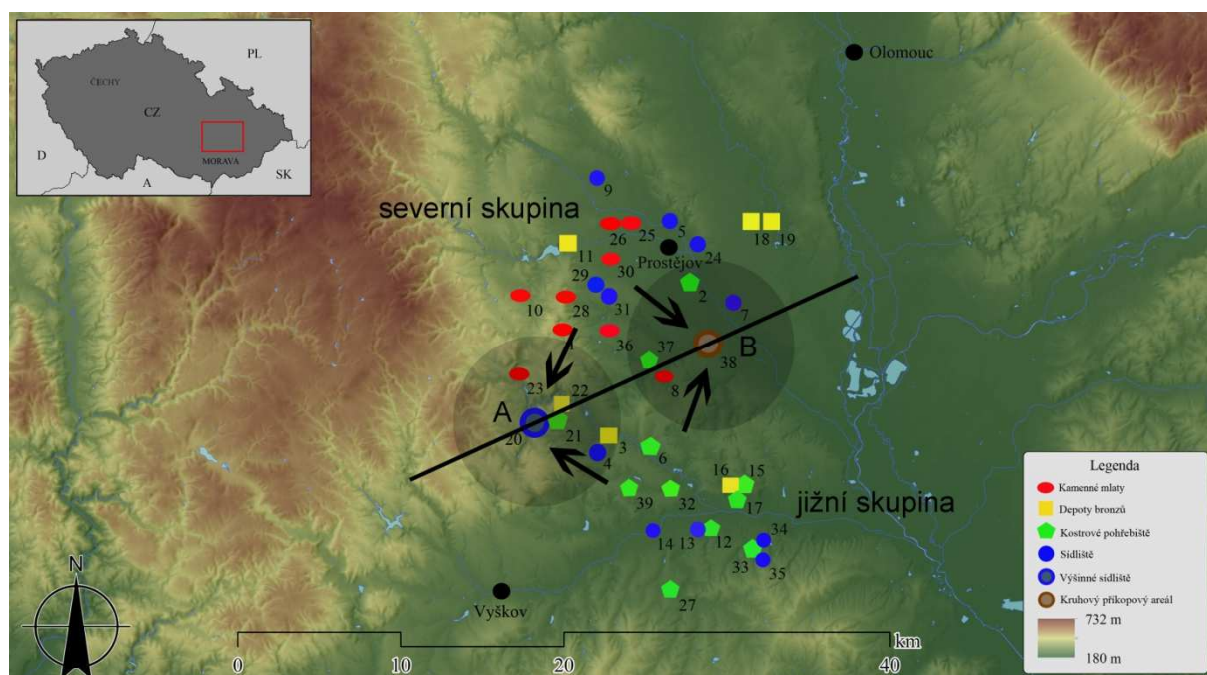
Zajímavé je prostorové rozložení výjimečných předmětů v širším kontextu Prostějovska – kamenných palic se žlábkem v severní skupině a jejich úplná absence v jižním bloku (obr. 41). Toto zjištění poukazuje na fakt, že severní skupina se zabývala (specializovanou?) činností nám zatím neznámého odvětví, které nebylo v jižní skupině přítomno. Tato činnost zatím nemá jasný vztah k diskutovaným centrálním místům

Jižní skupina (Otaslavice – Vrchoslavice; obr. 41) – informačně je významné jižní centrum s návazností na výšinné sídliště Otaslavice „Obrova noha“. Identifikujeme zde významný depot ve 2 km vzdálených Otaslavicích (obr. 45), který svým obsahem (7 seker, 1 dýka, 1 šídlo a 1 jehlice) potvrzuje významnost tohoto prostoru a je dokladem přítomnosti elit (Červenková 2016, 47). Ve 4 km vzdáleném Brodku u Prostějova bylo prokázáno v trati „Nad Štiplou“ nížinné sídliště a v trati „Hůrka“, byl nalezen významný smíšený depot 25 kusů bronzových předmětů (Fojtík 2019, 63–64). Další významný doklad přítomnosti nejvyšší vrstvy obyvatelstva v tomto mikroregionu představuje hrob významné ženy z Brodku u Prostějova „Pazderný“ u které se našly velmi vzácné fajánsové korálky (Fojtík 2019, 63–64). Konečně můžeme uvést nález hrobu dvou dětí v Němčicích nad Hanou „Svorka“, což poukazuje na možné dědičné mechanismy náčelnických systémů.

Druhé nadkomunitní centrum, kruhový příkopový areál (rondel) ve Vřesovicích „Vřesovská“ je od Otaslavic „Obrovy nohy“ vzdálen 8 km, což je asi 2 hodiny chůze.

V blízkosti rondelu nenajdeme nicméně významný nálezový celek. Toto zjištění je překvapivé, snad se s ním vázala nějaká speciální funkce na „neutrální půdě“. Situace může naznačovat, že toto místo mělo spíše rituální funkci a bylo centrem obchodní směny. Asi 2 km vzdálené pohřebiště ve Vranovicích „Díly“ má však charakteristiku pohřebiště nejnížší vrstvy a elity zde nalezeny nebyly (Tihelka 1953, 312; Fojtík – Northe – Peška 2016, 234–236).

Oba nadkomunitní areály tvoří jakýsi předěl mezi oběma skupinami (obr. 41). Prostorovou analýzou těchto dvou nadkomunitních areálů lze stanovit, že lokalita Otaslavice „Obrova noha“ byla pravděpodobně sídlištěm elitní složky obyvatelstva patřící do jižního zejména do (jižní) politické skupiny. Zda mělo refugiální význam pro obě skupiny, je otázkou, nedá se to vyloučit. Naproti tomu rondel ve Vřesovicích „Vřesovská“ se zdá být poměrně izolovaný od obou skupin a zejména také odloučený od elit. Snad spíše představoval centrum náboženského/duchovního života, obchodování či obecně střetávání obyvatel obou prostorových skupin (Podborský a kol. 1999). Jeho funkce by tak byla pro obě struktury zásadní.

Obr. 41: Sociálně-prostorový model starší doby bronzové na Prostějovsku. Nadkomunitní centra: 1 – Otaslavice „Obrova noha“ (A); 2 – Vřesovice „Vřesovská“ (B). Severní a jižní prostějovská sídelní skupina a její vztahy k nadkomunitním centrům (zdroj mapy na obr. 32).

10. Závěr

V diplomové práci byla data o starší době bronzové postupně strukturována a vyústila v porovnání s modelem (náčelnické) společnosti této etapy na Prostějovsku. Díky rozboru sídelních komponent a dálkových obchodních kontaktů mohla být nastíněna společenská diferenciací (kap. 8–9). V návaznosti na tento výzkum byla stanovena dvě centrální místa na lokalitách Otaslavice „Obrova noha“ a Vřesovice „Vřesovská“, která mají spojitost s dálkovými obchodními kontakty a mohly být nadkomunitními areály, které byly centrem elit, náboženského života a místem směny, kde se přerodělovaly bronzové artefakty.

Pro hlavní část práce byla sesbírána data z 58 lokalit, z nichž 6 lokalit patří PÚK, 49 lokalit ÚK a 9 patří VS. Tyto lokality byly následně podle analýzy sídelních komponent chronologicky rozděleny na centrální lokality (kap. 8.1), sídliště (kap. 8.2), pohřebiště (kap. 8.3) a depoty (kap. 7.4). Zkoumáním těchto sídelních areálů jsem stanovil postupný rozvoj v PÚK, který je nástupcem centralizovaného pozdně eneolitického systému KŠK a KZP. Následný vrchol lze v této oblasti spatřit ve stupni BA1–A2, kde dochází k vydělení dvou mocenských center a dvou nadkomunitních areálů. Díky významným nálezům (fajánsové korálky, bronzové dýky, sekery, zlatá náušnice) lze mluvit o společenské hierarchii a přítomnosti elit. V závěru starší doby bronzové je pozorovatelný zánik obou únětických mocenských center, která se stala součástí jiných mocenských struktur na střední Moravě v oblasti lokalit Vrchoslavice – Křenovice – Bezměrov – Kroměříž–Hradisko. Důkazem pro toto tvrzení je minimum věteřovských lokalit na severozápad od katastrálního území Vrchoslavic, a naopak nárůst přítomnosti významných lokalit na východě v okrese Přerov a Kroměříž.

V poslední kapitole diplomové práce jsem vytvořil porovnání s modelem náčelnické společnosti starší doby bronzové. Byly sledovány dálkové komunikace na Prostějovsku, jejichž analýza a rekonstrukce byly z velké části podpořeny volně přístupnými výsledky projektu NAKI-I a II. Bylo zjištěno, že charakteristika lokalit v blízkosti dálkových komunikací nám ukazuje vysokou míru využívání obchodních cest ve starší době bronzové na Prostějovsku, které byly pod kontrolou elitní složky obyvatelstva. S touto skutečností souvisí i rozvržení čtyř největších depotů ve zkoumané oikumeně na lokalitách Brodek u Prostějova „Hůrka“, Mostkovice „Díly“, Olšany u Prostějova „V Močálech“ 1a a 1b, které nesou návaznost na výše zmíněné aspekty. Zároveň nám tyto skutečnosti sdělují, že Prostějovsko zaujímalo významné místo ve starší době bronzové a bylo díky obchodním stezkám propojené se severními, jižními a západními oblastmi. Na tohle zjištění navazuje podkapitola 9.2

zabývající se importovanými artefakty. Podařilo se mi zjistit pravděpodobná místa původu většiny importovaných artefaktů, které se do geografického prostředí Prostějovska dostaly dálkovými komunikacemi. S touto skutečností souvisí rozvoj specializovaného výrobního odvětví, které pod svou správou začínali mít schopní jedinci. Z těch vznikla elitní složka obyvatelstva, pod jejichž kontrolou byla nabídka i poptávka prestižního zboží. Díky nálezům fajánsových korálek z dvou dětských hrobů s bronzovým „obuším“ z lokality Němčice nad Hanou lze určit dědičný náčelnický status, což znamená, že tehdejší náčelníci své děti určili jako své následníky. Druhý případ nálezů modrých a zelených fajánsových korálek představuje hrob ženy z Brodku u Prostějova „Pazderný“, který vykazuje známky vysoce postavené ženy eventuálně náčelnice (Červinka 1926, 13, 17; Harding 2004, 388–391; Sosna 2007, 12; Plšková 2011, 60–61; Fojtík 2019, 63–64).

V poslední podkapitole 9.3 byl nastíněn model společnosti a konfrontován s daty starší doby bronzové z Prostějovska. Byly uvedeny politické, socio-ekonomické a religiózní aspekty života tehdejších lidí a podán model obrazu života člověka ve starší době bronzové. Pro dané období na Prostějovsku lze zavést jako základ výzkumu sociálního modelu hrob jako odraz sociálního statutu individua (Mírová – Golec 2020, 48). Na tomto základě jsem stanovil třístupňový model: 1. elity; 2. střední vrstva; 3. nejnižší vrstva. Určení společenské hierarchie ve zkoumané oikumeně bylo umožněno díky velké míře detailně zpracovaných a publikovaných výsledků výzkumů. Z charakteristiky kostrových pohřebišť se dá předpokládat, že ve společnosti ÚK byly jasně vymezené části pohřebišť, kde každá společenská vrstva měla vyhrazenou svoji část pohřebního areálu. Výjimku představuje lokalita Hradčany „Špitál“, která vykazuje známky specifického pohřebního areálu vyšší společenské vrstvy (Tihelka 1953, 312).

11. Literatura a prameny

- Adams, J. 2010: Engendering Households through Technological Identity, Engendering households in the prehistoric Southwest, 208–228.
- Aimers, J. et al. 2011 (Aimers, J. – Stemp, W. – Awe, J.): Possible functions of grooved ground stones from Baking Pot, Belize, *Lithic technology*, vol. 36, no. 1, 5–26.
- Albrecht, P. 1998: Krajiny Prostějovska, *Přírodovědné studie Muzea Prostějovska* 1, 47–66.
- Bath-Bílková, B. 1973: K problému původu hřiven, *Památky archeologické* LXIV, 24–39.
- Barret, J. C. 2012: Are Models of Prestige Goods Economies and Conspicuous Consumption Applicable to the Archaeology of the Bronze to Iron Age Transition in Britain? The Prehistoric Society research paper, no. 5, London, 6–15.
- Bartelheim, M. 1998: Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur: chronologische und chorologische Untersuchungen. Bonn.
- Bartelheim, M. 2006: Elites and Metals in the Central European Early Bronze Age. In: Kienlin, T.L. – Roberts B.W. (eds.), *Metals and societies, studies in honour of Barbara S. Ottaway*. Bonn, 34–47.
- Bátora, J. 2000 : Das Gräberfeld von Jelšovce/Slowakei. Ein Beitrag zur Frühbronzezeit im nordwestlichen Karpatenbecken. Band 1 und 2. Kiel.
- Bátora, J. 2002: Nálezy fajansových korálikov na pohrebiskách zo staršej doby bronzovej na Slovensku. In: Stašíková-Štukovská, D. (ed.), *História skla*. Nitra.
- Bátora, J. 2006 : Štúdie ku komunikácii medzi strednou a východnou Európou v dobe bronzovej. Bratislava.
- Bátora, J. 2013: The settlement structure problem and the end of fortified settlements from the final period of Early Bronze Age in Slovakia. 1600 – Kultureller Umbruch im Schatten des Thera-Ausbruchs? Halle, 373–386.
- Bátora, J. 2018: Slovensko v staršej dobe bronzovej. Bratislava.
- Bátora, J. – Vladár, J. 2015: Kultúry staršej doby bronzové, *Staré Slovensko* 4. Doba bronzová. Nitra, 25–108.
- Berkovec, T. – Peška, J. 2005: Vrchoslavice (okr. Prostějov), *Přehled výzkumů* 46, 251–252.
- Berkovec, T. 2006a: Nálezová zpráva, ze záchranného archeologického výzkumu Vrchoslavice 1 „Na dílech“. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc 192/06 Archiv ústavu akademie věd Brno 2116/06.

- Berkovec, T. 2006b: Nálezová zpráva, ze záchranného archeologického výzkumu Vrchoslavice 2 „Panský lán“. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc 190 a,b/06 Archiv ústavu akademie věd Brno 2111/06.
- Berkovec, T. 2006c: Nálezová zpráva, ze záchranného archeologického výzkumu Vrchoslavice 3 „Za hróbňó“. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc 191/06 Archiv ústavu akademie věd Brno 2114/06.
- Bouzek, J. 1965: Mykénské a raně řecké vlivy na území střední Evropy, *Listy filologické* 88/3, 241–244.
- Bouzek, J. 1967: *Pravěk egejské oblasti*. Praha.
- Bouzek, J. 2008: Poznámky k náboženství doby bronzové po nálezu z Nebry a Bernstorfu, *Pravěk Nová řada* 18, 375–388.
- Bouzek, J. 2011: *Pravěk českých zemí v evropském kontextu*. Praha.
- Bouzek, J. 2013: *Vznik Evropy*. Praha.
- Bouzek, J. 2015: Únětická kultura a civilizace východního Středomoří, Egypta a Mezopotámie. Keď bronz vystriedal meď. Nitra – Bratislava, 39–47.
- Bouzek et al. 1985 (Bouzek, J. – Buchvaldek, M. – Košnar, L. – Pavlů, I. – Sklenář, K. – Sláma, J. – Strouhal, E. – Vencl, S.): *Dějiny pravěké Evropy*. Praha.
- Buchvaldek, M. 1964: Základní tvarosloví eneolitické kamenné industrie, *Zprávy Československé společnosti archeologické při Československé akademii věd VI*, 25–26. Praha-Brno.
- Červenková, H. 2016: *Kovové depoty doby bronzové na Střední Moravě*, nepublikovaný rkp. diplomová práce. Universita Palackého Olomouc.
- Červinka, I. L. 1900: *Archaeologický výzkum na Prostějovsku*, *Věstník musejní a průmyslové jednoty v Prostějově za rok 1899*, 10–82.
- Červinka, I. L. 1902: *Morava za pravěku*, *Vlastivěda moravská* 1–2. Brno.
- Červinka, I. L. 1926: *Předvěká pohřebiště v Němčicích na Hané*. Brno.
- Červinka, I. L. 1927: *Pravěk zemí českých. Úvod do archaeologie pravěké, předvěké a historické*. Brno.
- Červinka, I. L. 1946: *Hradčany (okr. Prostějov)*, *Časopis Vlasteneckého spolku musejního Olomouc LV*, 138–141.
- Čižmář, M. – Geislerová, K. (eds.) 2006: *Výzkumy – Ausgrabungen 1999–2004*. Brno.
- Čižmář, Z. 1999: *Nálezová zpráva Určice, „STL Plynovod Určice – I. etapa“*, č. akce 84/99. Ústav archeologické památkové péče Brno.

- Čižmář, M. 2004: Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Daňhel, M.– Fojtík, P.– Northe, A.– Peška, J. 2015: Vřesovice (okr. Prostějov), Přehled výzkumů 56/1, 198–199.
- Dezort, J. 1946: Styky Moravy s jihovýchodem v době bronzové, Obzor prehistorický 13, 57–63.
- Demek, J. – Mackovčín, P. 2014: Zeměpisný lexikon ČR Hory a nížiny. Brno.
- Dreslerová, D. 2011: Přírodní prostředí a pravěké zemědělské společnosti (na území Čech). Nepublikovaný rkp. disertační práce. Universita Karlova Praha.
- Ernée, M. 2012: Jantar v české únětické kultuře – k počátkům jantarové stezky, Památky archeologické CIII, 71-172.
- Filip, J. 1948: Pravěké Československo. Praha.
- Filip, J. 1952: Počátky bronzové industrie ve střední Evropě, Archeologické rozhledy IV, 333.
- Fišer, Z. – Podborský, V. 2004: Innocenc Ladislav Červinka (1869–1952), Pravěk Nová řada. Postavy moravské archeologie. Brno.
- Fojtík, P. 2002: Pravěké a raně středověké osídlení katastru obce Lešany (okr. Prostějov), Střední Morava 15, 55–84.
- Fojtík, P. 2009: Pravěké a raně historické osídlení katastru obce Olšany u Prostějova, okr. Prostějov, Střední Morava 29, 54–69.
- Fojtík, P. 2011: Nálezová zpráva Určice, „Záblatí“ 2010, „FVE Určice 4“. Ústav archeologické památkové péče Brno, č. akce 175/10.
- Fojtík, P. 2013: Pravěké a raně historické osídlení katastru obce Mostkovice (okr. Prostějov), Střední Morava 36, 45–78.
- Fojtík, P. 2014: Pravěké a raně historické osídlení katastru obce Držovice (okr. Prostějov), Střední. Morava 38, 43–74.
- Fojtík, P. 2015a: Nálezová zpráva Brodek u Prostějova , „R46 MÚK Vranovice – Kelčice, MÚK Brodek u Prostějova, etapa II.B“, č. akce 534/14. Ústav archeologické památkové péče Brno.
- Fojtík, P. 2015b: Nálezová zpráva Držovice na Moravě „Pastvicka“, „obytný soubor Držovice s 25 RD“, č. akce 466/14. Ústav archeologické památkové péče Brno.
- Fojtík, P. 2016a: Brodek u Prostějova (okr. Prostějov) „Nalevo za zámek“, Přehled výzkumů 57/2, 271.
- Fojtík, P. 2016b: Brodek u Prostějova (okr. Prostějov), „Pazderny“. Přehled výzkumů 57/1, 183–185.

- Fojtík, P. – Northe, A. – Peška, J. 2016: Vřesovice u Prostějova, *Přehled výzkumů* 57/1, 234–236.
- Fojtík, P. 2018: Pravěké a raně historické osídlení katastru obce Hrubčice (okr. Prostějov). *Střední Morava* 45, 62–100.
- Fojtík, P. 2019: Archeologické lokality a nálezy na katastrálním území městyse Brodek u Prostějova (okr. Prostějov), *Střední Morava* 48, 55–96.
- Forrester, P. 2011: *Práce se dřevem: kompletní obrazový průvodce technikami*. Praha.
- Friedman, J. – Rowlands, M.J. 1977. Notes towards an epigenetic model of the evolution of civilisation. The evolution of social systems. London, 201–76.
- Furmánek, V. – Veliačik, L. – Vladár, J. 1991: *Slovensko v dobe bronzovej*. Bratislava.
- Furmánek, V. et al. 2015 (Furmánek, V. – Bátora, J. – Ožd'áni, O. – Mitáš, V. – Kujovský, R. – Vladár, J.): *Staré Slovensko 4. Doba bronzová*. Nitra.
- Geislerová, K. – Parma, D. (eds.) 2013: *Výzkumy – Ausgrabungen 2005–2010*. Brno.
- Gerloff, S. 1993: Zu Fragen mittelmeerländischen Kontakte und absoluter Chronologie der Frühbronzezeit in Mittel- und Westeuropa, *Prähistorische Zeitschrift* 68, 58–102.
- Gottwald, A. 1906: Sídliště neolitická a nálezy kamenných nástrojů na Prostějovsku, *Časopis moravského musea zemského* VI, 41–61.
- Gottwald, A. 1916: Hroby z doby přechodní a kamenné palice z Prostějovska, *Časopis moravského musea zemského* XV, 159–169.
- Gottwald, A. 1924: Pravěká sídliště a pohřebiště na Prostějovsku. Prostějov.
- Gottwald, A. 1927: Předhistorické nálezy z okolí Bedihoště, *Časopis Vlasteneckého spolku musejního Olomouc* XXXVIII, 1–11.
- Gottwald, A. 1930: Příspěvky k praehistorii Prostějovska, *Ročenka národopisného a průmyslového muzea v Prostějově* VII, 3–52.
- Gottwald, A. 1931: *Můj archeologický výzkum. Prostějov*.
- Golec, M. – Fojtík, P. 2020: Centrum platěnické skupiny/bývalé platěnické skupiny v kontextu Moravy – Tomus V. Olomouc.
- Gronenborn, D. 2009: Climate fluctuations and trajectories to complexity in the Neolithic: towards a theory. *Doc. Praehist.* 36, 97–110.
- Hanák, A. 2017: *Struktura osídlení Prostějovské kotliny v období eneolitu*, nepublikovaný rkp. diplomové práce, Masarykova universita Brno.
- Hajnalová, M. 2012: *Archeobotanika doby bronzovej na Slovensku. Štúdie ku klíme, prírodnému prostredí, zemědělství a paleoekonomii*. Nitra.

- Harding, A.F. 2004: *European societies in the bronze age*, Cambridge.
- Hassaan, G.A. 2016: *Mechanical Engineering in Ancient Egypt, Part XII. Stone Cutting*, *International Journal of Advanced Research in Management, Architecture, Technology and Engineering*, vol. 2, is. 4, 223–233.
- Hájek, L. 1953: *Drobné příspěvky k poznání únětické kultury*, *Památky archeologické XLIV*, 201–208.
- Hlava, M. – Kalábková, P. 2007: *Archeologické nálezy a lokality na katastru obce Myslejovice (okr. Prostějov)*, *Střední Morava* 25, 59–86.
- Hnízdová, I. 1954: *Otázka věteřovských tvarů v české únětické kultuře*, *Památky archeologické XLV*, 193–214.
- Chvojka, O. – John, J. 2020: *Zlatá záušnice z Homol (okr. České Budějovice) jako doklad kontaktu jižních Čech s Karpatskou kotlinou ve starší době bronzové*. In: Kozubová, A. – Makarová, E. – Neumann, M. (eds.), *Slovenská archeológia – Supplementum 1. Ultra velum temporis. Venované Jozefovi Bátorovi k 70. narodeninám*. Nitra 2020, 237–246.
- Chvojka, O. 2021: *Rovinná sídliště starší a počátku střední doby bronzové na Českobudějovicku*, *Studia archaeologica Brunensia* 26/1, 23–47.
- Kadlecová, D. 2006: *Prsten ve starší době bronzové*, bakalářská diplomová práce, nepublikovaný rkp., Masarykova universita Brno.
- Kalábková, K. 2013: *Prsten v pravěku*, nepublikovaný rkp. diplomové práce, Universita Pardubice.
- Kamarád, M. 2019: *Archeologická činnost Antonína Teličky*, bakalářská diplomová práce, nepublikovaný rkp., Universita Palackého Olomouc.
- Kaňáková-Hladíková, L. 2021: *Zpráva – traseologická a funkční analýza broušených artefaktů se žlábkem*, nepublikovaný rkp. zprávy.
- Kleeman, O. 1941: *Der Bronzefund von Weissig und seine Bedeutung für Kulturgruppenforschung Ostmitteleuropas*. *Prähistorische Zeitschrift*, 104–105.
- Klontza-Janklová, V. 2014: *Z Mykén do Egypta, na Krétu, do střední Evropy a zase zpátky*. In: Kostrhun, P. – Nováček, T. – Salaš, M. – Olexa, L. (eds.), *Mykény a střední Evropa*. Brno. 39–52.
- Kmošek, M. 2016: *Analýzy chemického složení pravěkých předmětů z mědi a slitin mědi v českých zemích*, bakalářská diplomová práce, nepublikovaný rkp., Universita Karlova Praha.
- Kopecký, J. 1936: *Nový poklad bronzů na Prostějovsku*, *Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova XIII*, 39–41.

- Kopecký, J. 1938: Hromadný nález únětických šperků u Brodku na Prostějovsku, Ročenka národopisného a průmyslového muzea v Prostějově XVII, 53–57.
- Kristiansen, K. – Larsson, T.B. 2011: The rise of the bronze age society. Travels, transmissions and transformations 4th printing. Cambridge.
- Kršková, M. 2013: Skleněné korálky doby bronzové a halštatské na Moravě, bakalářská diplomová práce, nepublikovaný rkp., Masarykova universita Brno.
- Kostrzewski, J. 1933: Najstarsze łuzyckie siekierki z tułejką. Przegląd archeologiczny V, 168–170.
- Květina, P. 2011: Byl jsem při tom. Identita a integrace archaických společností, Dějiny a současnost XXXIII, 2011/3, 30–32.
- Larocca, F. – Breglia, F. 2016: Grooved stone tools from Calabria region (Italy). Archaeological evidence and research perspectives, Journal of Lithic Studies vol. 3, nr. 3, 301–311.
- Łęczycky, S. 1989: Äneolithikum und Frühbronzezeit im Raum der oberen Oder. unveröffentlichte dissertation. München.
- Liptáková, Z. 1973: Kamenné mlaty zo Španej Doliny, okr. Banská Bystrica, Archeologické rozhledy 25, 72–75.
- Martínek, J. 2019: Jantarová stezka. Výstavní katalog. Brno.
- Martínek, J. – Golec, M. 2020: Dálkové komunikace moravské doby halštatské. Centrum východohalštatské kultury na střední Moravě. Olomouc, 32–47.
- Michálek, J. 1977: Mlaty (palice) s oběžným žlábkem ze starší doby bronzové. Výběr z prací členů historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, 14, 261–262.
- Minc, L.D. 2006: Monitoring regional market systems in prehistory. Models, methods, and metrics, Journal of Anthropological Archaeology 25, 82–116.
- Mírova, Z. 2019: Kůň v době bronzové, halštatské a laténské na Moravě, rkp. diplomové práce. Universita Palackého Olomouc.
- Mírová, Z. – Golec, M. 2020: Centrum horákovské a platěnické skupiny/bývalé horákovské a platěnické skupiny na Moravě – elity a sociální model. In. Golec, M. – Fojtík, P., Centrum východohalštatské kultury na střední Moravě – Tomus V. Olomouc, 48–72.
- Moskalíková, T. 2011: Osídlení střední Hané ve starší době bronzové, nepublikovaný rkp. diplomové práce. Slezská univerzita v Opavě.
- Moš, P. 2004: Bronzové depoty na Prostějovsku I. – Otaslavice – Homole, Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově 1–2, 95–100.

- Moucha, V. 1963: Die Periodisierung der Úněticer Kultur in Böhmen. Sborník Československé společnosti archeologické 3, 9–60.
- Mrázek, J. 2008: Paleozoické horniny Prostějovska jako suroviny kamenných artefaktů v pravěku, nepublikovaný rkp. diplomové práce. Masarykova Universita Brno.
- Meller, H. 2004: Der geschmiedete Himmel. Stuttgart.
- Müller-Karpe, H. 2006: Himmel und Sonne als bronzzeitliche Gottheitssymbole. Germania 84, 19–26.
- Neugebauer, CH. – Neugebauer, J.W. 1997: Franzhausen. Das frühbronzezeitliche Gräberfeld. Fundberichte aus Österreich, Materialheft A5. Wien.
- Neumann, G. 1929: Die Entwicklung der Aunjetitzer Kultur in Mitteldeutschland. Praehistorische Zeitschrift 20, 70–144.
- Neustupný, J. 1939: Únětická závaží a sekeromlaty se žlábkem, Památky archeologické VI–VIII, 122–125.
- Neustupný, E. 1995: Úvaha o specializaci v pravěku, Archeologické rozhledy XLVII/4, 641–650.
- Neustupný, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň.
- Neustupný, E. 2010: Teorie archeologie. Plzeň.
- Novotná, M. 1961: K problematice pôvodu hrivien, Musaica Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Musaica I, 35–41.
- Odler, M. 2016: Old kingdom copper tools and model tools. Oxford.
- Olexa, L. 2003: Nižná Myšľa. Osada a pohrebisko z doby bronzovej. Monumenta Archaeologica Slovaciae 7. Košice.
- Ondráček, J. 1961: K chronologickému zařazení manžetových náramků borotického typu, Slovenská Archeológia IX, 49–68.
- Ondráček, J. 1967: Moravská protoúnětická kultura, Slovenská archeológia 15/2, 389–428.
- Ondráček, J. 1972: Počátky doby bronzové na Moravě, Vývoj archeologie v Čechách a na Moravě 1919–1968, Archeologické studijní materiály 10/1, 75–80.
- Ondřejová, I. 2000: Význam šperku v antické společnosti, Studia Hercynia IV, 91–102
- Over, W. 1940: Stone Mauls of the Northwest Plains Region, American Antiquity, vol. 5, no. 4, 336–337.
- Papac, L. et al. 2021 (Papac, L. – Ernée, M. – Dobeš, M. – Langová, M. – Rohrlach, A. B. – Aron, F. – Neumann, G. U. – Spyrou, M. A. – Rohland, N. – Velemínský, P. – Kuna, M. – Brzobohatá, H. – Culleton, B. – Daněček, D. – Danielisová, A. – Dobisíková, M. – Hložek, J.

- Kennett, D. J. – Klementová, J. – Kostka, M. – Krištuf, P. – Kuchařík, M. – Kuljavceva-Hlavová, J. – Limburský, P. – Malyková, D. – Mattiello, L. – Pecinová, M. – Petrišáková, K. – Průchová, E. – Stránská, P. – Smejtek, L. – Špaček, J. – Šumberová, R. – Švejcar, O. – Trefný, M. – Vávra, M. – Kolář, J. – Heyd, V. – Krause, J. – Pinhasi, R. – Reich, D. – Schiffels, S. – Haak W.): Dynamic changes in genomic and social structures in third millennium BCE central Europe, *Sciences Advances* 7, 1–100.
- Parma, D. – Fojtík, P. 2021: K datování věteřovských keramických souborů na střední Moravě. *Studia Archaeologica Brunensia* 26, 2021/1, 99–117.
- Paulík, J. 1993: *Bronzom kované dějiny*. Bratislava.
- Peška, J. 2009: *Protoúnětické pohřebiště z Pavlova*. Olomouc.
- Peška, J. 2012a: Malé skupinové pohřebiště ze závěru starší doby bronzové ve Vrchoslavicích na Prostějovsku. *Archeologie západních Čech* 4, 5–19.
- Peška, J. 2012b: Beispiele der Absoluten chronologie der Frühbronzezeit in Mähren und ihrer Verknüpfungen mit der Ägäis. In: Kujovský, R. – Mitáš, V. (eds.), *Václav Furmánek a doba bronzová. Zborník k sedemdesiatym narodeninám*. Nitra, 297–314.
- Peška, J. et al. 2015 (Peška, J. – Fojtík, P. – Northe, A. – Kluge, M.): Prvotní výsledky archeologického výzkumu lokality s kruhovým příkopovým areálem ze starší doby bronzové ve Vřesovicích na Prostějovsku. In: Bém, M. – Peška, J. (eds.), *Ročenka Archeologického centra Olomouc*. Olomouc, 50–55.
- Peška, J. et al. 2016 (Peška, J. – Bém, M. – Kalábek, M. – Moník, M. – Nývltová-Fišáková, M. – Petřík, J. – Šín, L. – Tajer, A. – Vrána, J. – Vránová, V.): *Věda rýče promluvila: Archeologické centrum Olomouc 1995–2015*. In: Peška, J. – Vránová, V. (eds.), *Věda rýče promluvila*. Olomouc.
- Peška, J. – Fojtík, P. 2017: Zajímavý následný pohřeb ze závěru eneolitu v Držovicích na Prostějovsku. In: Kršková, M. – Peška, J. (eds.), *Ročenka Archeologického centra Olomouc*. Olomouc, 80–102.
- Peška, J. – Tajer, A. 2015: Problematika epišňurových sídlišť na Moravě – stav poznání. In: Bátora, J. – Toth, P. (eds.), *Keď bronz vystriedal meď*. Nitra – Bratislava, 77–104.
- Peška, J. – Králík, M. 2020: Periodizace epišňurového příkarpatského kulturního komplexu na Moravě a ve Slezsku, *Slovenská archeológia* LXVIII/2, 219–252.
- Pleinerová, I. 1961: Hliněná plastika ze starší doby bronzové v Čechách, *Památky archeologické* LII/I, 177–184.

- Pleinerová, I. 1966: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství I. *Památky archeologické* 57, 339–458.
- Plšková, L. 2011: Společenské poměry starší doby bronzové ve střední Evropě, nepublikovaný rkp. diplomové práce. Masarykova universita Brno.
- Plzák, J. 2016: Dokumentace mincí výpočetní fotografickou metodou RTI, *Numismatické listy* 71, 169–174.
- Podborský, V. 2006: Náboženství pravěkých Evropanů. Brno.
- Podborský, V. a kol. 1999: Pravěká sociokultovní architektura na Moravě. Brno.
- Popelka, M. 2008: Kostelec na Hané „Trněnka“ (okr. Prostějov), *Přehled výzkumů* 50, 288.
- Procházka, A. 1908: Kamenné nástroje se žlábkem z nálezů moravských, *Pravěk IV*, 120–129.
- Pruďká, A. 1999: Antonín Gottwald, *Pravěk Nová řada* 9, 464–467.
- Přichystal, A. 2021: Petrografická analýza únětických kamenných mlatů se žlábkem, nepublikovaný rkp. zprávy.
- Přichystal, M. 2002: Nálezová zpráva Mořice 1 „Pololány“, č. akce 119/02. Ústav archeologické památkové péče Brno.
- Reiter, V. 2009: Frühbronzezeitliche Bradbestattungen im Unteren Traisental, *Niederösterreich, Fundberichte aus Österreich* 47, 2008, Wien, 195–234.
- Rožnovský, D. 2015: Několik poznámek k chronologii moravské věteřovské skupiny na základě rozboru vybraných keramických tvarů. In: Bátora, J. – Toth, P. (eds.), *Keď bronz vystriedal med'*. Nitra – Bratislava, 51–66.
- Říhovský, J. 1992: Die Äxte, Beile, Meißel, und Hämmer in Mähren. *Prähistorische Bronzefunde IX*, 17. München.
- Salaš, M. 2014: Projekce jihovýchodních vlivů ve starší době bronzové na Moravě. In: Kostrhun, P. – Klontza-Janklová, V. – Nováček, T. – Olexa, L. (eds.), *Mykény a střední Evropa*. Brno, 7–21.
- Schránil, J. 1921: Studie o vzniku kultury bronzové v Čechách. Praha.
- Sklenář, K. et. al. 2002 (Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M.): *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha.
- Smejtek, L. 2017: Sekerka z Libře (okr. Praha-západ) a další bronzové nálezy z dolního Posázaví. Příspěvek ke genezi středobronzových sekerek se schůdkem, *Archeologie ve středních Čechách* 21, 249–259.
- Sosna, D. 2007: Social Differentiation in the Late Copper Age and the Early Bronze Age in South Moravia (Czech Republic), nepublikovaný rkp. disertační práce, Tallahassee.

- Spurný, V. 1957b: Pohřbívání na sídlišcích střední doby bronzové na Kroměřížsku, Studie Krajského musea v Gottwaldově, řada společenských věd 11, 20–25.
- Spurný, V. 1961: K rituálním poměrům ve střední době bronzové na Moravě, Památky archeologické LII/1, 186–194.
- Stejskalová, D. 1999: Možná cesta drobného šperku z Blízkého východu do střední Evropy. Archeologie ve středních Čechách 3, 87–92.
- Stuchlík, S. 1993d: Únětická kultura. In: Podborský, V. a kol., Pravěké dějiny Moravy. Brno, 238–257.
- Stuchlík, S. 2005: Vztahy Moravy k jižním a jihovýchodním oblastem na počátku doby bronzové. In: Južné vplyvy a ich odraz v kultúrnom vývoji mladšieho praveku na strednom Dunaji. Bratislava, 19–41.
- Stuchlík, S. 2006: Borotice. Mohylové pohřebiště z doby bronzové, Spisy archeologického ústavu 30. Brno.
- Stuchlík, S. 2021: Přehled bádání o starší době bronzové na Moravě v 19. a 20. století, Acta musei Moraviae – scientiae sociales CVI/1, 75–121.
- Stuchlíková, J. 1987: Problematika vzniku a vývoje věteřovské skupiny na Moravě, Přehled výzkumů 1985, 101–105.
- Stuchlíková, J. 1993: Věteřovská skupina, In: Podborský, V. a kol., Pravěké dějiny Moravy, Brno, 262–272.
- Šabatová, K. – Parma, D. 2019: Pohřbívání v závěru starší doby bronzové na Moravě: chronologie, typologie a absolutní data, Archeologické rozhledy LXXI, 3–26.
- Šmíd, M. 1998: Nálezová zpráva Prostějov „Toray“ první etapa výstavby závodu, č. akce 185/98. Ústav archeologické památkové péče Brno.
- Šmíd, M. 2001: Nálezová zpráva Kostelec na Hané „Smržická ulice“, „výstavba RD – Ing. Staňka“, č. akce 93/01. Ústav archeologické památkové péče Brno.
- Šmíd, M. 2004: Pravěké a raně historické osídlení katastru města Kostelec na Hané (okr. Prostějov), Střední Morava 19, 58–99.
- Šmíd, M. 2007: Rmíz u Laškova – pevnost kultury nálevkovitých pohárů. Archeologické památky střední Moravy 14. Olomouc.
- Štefáček, S. 2008: Encyklopedie vodních toků Čech, Moravy a Slezska. Praha.
- Tajer, A. 2006: Lidské pohřby v jamách věteřovského sídliště na lokalitě Vrchoslavice – Vitčice 1. In: Bém, M. – Peška, J. (eds.), Ročenka Archeologického centra Olomouc. Olomouc, 88–104.

- Tajer, A. 2009d: Nálezová zpráva, ze záchranného archeologického výzkumu Vrchoslavice – Vitčice 1. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc 237a/09 Archeologický ústav akademie věd Brno 2989/09.
- Tajer, A. 2014: Nález kamenné palice s vrubem z lokality Říkovice (okres Přerov), Ročenka Archeologického centra Olomouc, 160–163.
- Telička, A. 1921: Deník č. 1, Státní okresní archiv Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, 1–90.
- Telička, A. 1924: Deník č. 2, Státní okresní archiv Přerov, fond Archiv města Přerov, nezpracováno, 1–51.
- Tihelka, K. 1946: Nová kulturní skupina na Moravě z doby bronzové, *Obzor prehistorický* 13, 51–57.
- Tihelka, K. 1953: Moravská únětická pohřebiště, *Památky archeologické* XLIV, 229–328.
- Tihelka, K. 1954: Nejstarší hliněné napodobeniny čtyřramenných kol na území ČSR, *Památky archeologické* XLV, 219–224.
- Tihelka, K. 1960: Moravský věteřovský typ, *Památky archeologické* LI, 27–129.
- Tihelka, K. 1962: Moravský věteřovský typ, *Študijné zvesti* 8, 9–140.
- Tihelka, K. 1966: Únětický kamenný sekeromlat se žlábkem z Nesovic, okr. Vyškov, a jiné podobné kamenné nástroje z Moravy, *Památky archeologické* LVII, 689–694.
- Točík, A. 1956: Chronológia doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku. O chronologii pravěku Československa. Praha, 25–27.
- Točík, A. – Bublová, H. 1985: Príspevok k výskumu zaniknutej ťažby medi na Slovensku, *Študijné zvesti* 21.
- Toth, P. – Oravkinová, D. 2015: Sídelné stratégie v závere staršej doby bronzovej na Slovensku. In: Batora, J. – Toth, P. (eds.), *Keď bronz vystriedal meď*, Nitra – Bratislava, 217–238.
- Turek, J. – Daněček, V. 2000: Únětické sekeromlaty se sedlovitým žlábkem v Čechách. Kamenné symboly v době bronzu?, *Pravěk Nová řada* 10, 251–260.
- Vojtěch, D. 2006: *Kovové materiály*. Praha.
- Vysoudil, M. 1992: Klimatické poměry. In: Demek J. – Novák, V. a kol., *Neživá příroda*, 147–149.
- Zachar, T. – Salaš, M. 2019: Příspěvek k problematice distribuce středoslovenské mědi na Moravě v mladší době bronzové na příkladě kovových depotů Blučina 1 a Blučina 13. *Archeologické rozhledy* LXXI, 615–640.

12. Katalog

1. Bedihošť „Cukrovar“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: pohřebiště

Popis situace: V roce 1914 a 1920 se našlo několik kostrových hrobů ve skrčené poloze s únětickými keramickými nádobami. Mimo jiné se našla také jedna měděná hřivna, bronzové dláto, zvířecí kosti, kamenný mlat, opracovaný kančí zub a dva špičáky psa s otvorem pro zavěšení, kladivo z parohu a kostěná jehla.

Ostatní nálezy: antropologické a archeozoologické nálezy, keramika, KPI, BI, bronzový a měděný artefakt

Literatura: Tihelka 1953, 288; Gottwald 1927, 6–7.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie v Prostějově

2. Brodek u Prostějova „Hůrka“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: depot

Popis situace: V letech 1934 až 1937 byl v poloze „Hůrky“ postupně sbírán depot bronzových předmětů únětické kultury obsahující 6 hřiven, 2 zlomky zdobeného plechového nápažníku borotického typu, 4 spirálky z bronzového drátu, spirálovité trubičky, 2 kusy masivní tyčinky, tyl sekery s lištami a dláto s lištami.

Ostatní nálezy: kovové předměty

Literatura: Fojtík 2019, 63–64; Kopecký 1938; Šrot 1978, 12; Bath-Bílková 1973, 33.

Uložení nálezů: Archeologické centrum v Olomouci, Moravské zemské muzeum v Brně, Muzeum a galerie Prostějov, Vlastivědné muzeum Olomouc.

3. Brodek u Prostějova „Nad Štíplou“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: sídliště

Popis situace: Při výstavbě inženýrských sítí a páteřní komunikace pro kolonii rodinných domů Brodek Vila Park, probíhající od září 2006 až do dubna 2007 byl zde odkryt ojedinělý sídlištní objekt, který poukazuje na existenci osady únětické kultury.

Ostatní nálezy: keramika

Literatura: Fojtík 2007; Fojtík 2019, 63–64; Geislerová – Parma 2013, 221; Čížmář et al. 2007.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie v Prostějově.

4. Brodek u Prostějova „Pazderny“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: hrob ženy

Popis situace: V červenci roku 1990 byl při stavebních pracích na východním okraji městyse, u přípojky k dálnici, rozrušen kostrový hrob. Narušená kostra patřila ženě ve věku 35–40 let uložené ve skrčené poloze na levém boku. Mezi krčními obratli byly nalezeny drobné zelenavé a modré skleněné korálky z náhrdelníku (patrně importy z oblasti Středomoří).

Ostatní nálezy: keramika, sklo, antropologický materiál

Literatura: Fojtík 2019, 63–64; Fojtík 2015a; Fojtík 2015b.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie v Prostějově.

5. Čelechovice na Hané „Plachý mlýn“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: ojedinělý hrob

Popis situace: V roce 1923 na této lokalitě objevil Antonín Gottwald kostrový hrob v silně skrčené poloze se dvěma bronzovými vlasovými šperky.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, bronz

Literatura: Tihelka 1953, 290.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie v Prostějově.

6. Doloplazy

Datace: BA1–A3

Kulturní kontext: únětická kultura a věteřovská skupina

Nálezový kontext: hroby

Popis situace: Při stavbě koupaliště byly odkryty tři únětické hroby a několik zlomků keramiky VS.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika

Literatura: Tihelka 1962, 58.

Uložení nálezů: Muzeum Komenského Přerov.

7. Dobromilice „Padělky“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: ojedinělý hrob

Popis situace: V roce 1907 byl vykopán hrob s kostrou, u které byla únětická keramika a bronzové ozdoby.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika, bronz

Literatura: Tihelka 1953, 291.

Uložení nálezů: Neznámé

8. Držovice na Moravě „Díly odvrhovlční“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: sídliště

Popis situace: Ve dnech 14. dubna až 24. června 2014 zde proběhl záchranný archeologický výzkum na stavbě „Teplovod pro vytápění objektů ZD Vrahovice“. Z reliktu sídlištní jámy únětické kultury byl získán nejen průkazný soubor keramiky, zvířecích kostí či kostěných nástrojů, ale i velmi cenný a v kontextu hmotné kultury starší doby bronzové jen zcela zřídka se objevující dvojbřitý kamenný sekeromlat.

Ostatní nálezy: keramika, archeozoologický materiál, KPI, BI.

Literatura: Fojtík 2014, 43–74.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie v Prostějově.

9. Držovice „Pastviska“

Datace: BA3

Kulturní kontext: věteřovská skupina

Nálezový kontext: sídliště

Popis situace: V roce 2014 zde bylo prozkoumáno několik sídlištních jam s nálezovým inventářem VS.

Ostatní nálezy: keramika, bronzová jehlice

Literatura: Geislerová – Parma 2018, 219–220; Fojtík 2015.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

10. Hradčany

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: kostrové hroby

Popis situace: Roku 1921 zde učitel a archeolog Antonín Telička objevil kostrový hrob ÚK, ze kterého se dochovala jen zlatá náušnice. Druhý kostrový hrob ÚK obsahoval z milodarů keramické nádoby a zlomený bronzový prsten.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, zlato, bronz, keramické nádoby

Literatura: Tihelka 1953, 293; Kamarád 2019, 17.

Uložení nálezů: Muzeum Komenského Přerov

11. Hradčany „Špitál“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: kostrové hroby

Popis situace: Na této lokalitě Innocenc Ladislav Červinka prozkoumal 3 únětické hroby, z nichž jeden byl s kamenným obložením. U koster byly keramické nádoby, bronzové předměty jako je bronzová dýka nebo cyperská jehlice.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, bronz, keramické nádoby

Literatura: Tihelka 1953, 293.

Uložení nálezů: Moravské zemské muzeum, Brno

12. Hradčany „Strádalec“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: dřevěná chata

Popis situace: Byla odkryta chata o rozměrech 4,2 x 4 m s vnitřní plochou 16,8 m². Stěny byly tvořeny podle dochované mazanice kůly propletené proutím a omazané hlinou. Přepálené vrstvy mazanice ze stěn svědčí pravděpodobně o zničení chaty požárem. Na dně v hloubce šedesát centimetrů se objevilo osmdesát hliněných závaží seskupených do dvou řad.

Ostatní nálezy: mazanice, keramické závaží, dřevo

Literatura: Červinka 1946, 138–141; Stuchlík 1993d, 250–251

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

13. Hrubčice „intravilán obce“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: hrob

Popis situace: K objevu kostrového hrobu v literatuře spojovaného s ÚK zaznamenal A. Gottwald (1932, 11) následující: „*Při kopání základů pro zeď, dělicí dvory rolníků Ladislava Zapletala a Josefa Vavroucha, narazili na velmi dobře zachovalou skrčenou kostru, položenou na levém boku směrem od severu k jihu. U rukou byla nezdobená amfora hladkého tmavého povrchu se dvěma většími uchy v baňatosti a látce podobná nádoba červenohnědá s dvojími výčnělky, vytaženými z okraje hrdla, u kolen stála protáhlá nádobka načernalá, na povrchu vyhlazená, opatřená pod hrdlem dvěma oušky, povstalými svislým propíchnutím skoro koulovitých pupíků. Levá polovice spodní čelisti byla značně prostoupena zelenou patinou; bronz nebyl zachráněn.*“

Ostatní nálezy: keramika, antropologický materiál

Literatura: Fojtík 2018, 68–69; Gottwald 1932, 11.

Uložení nálezů: Vlastivědné muzeum Olomouc

14. Hrubčice „Slabé tratě“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: sídliště

Popis situace: Na rozoraných jamách ve Slabých tratích nasbíral A. Gottwald (1931, 52) únětické střepy, hliněné kolečko a opracovaný kančí špičák; mezi zmíněnými „předúnětickými“ jámami se našel i hrob bez milodarů (Gottwald 1924, 67).

Ostatní nálezy: keramika, archeozoologické materiály, KPI

Literatura: Fojtík 2018, 68–69; Gottwald 1924, 67; Gottwald 1931, 52.

Uložení nálezů: Moravské Zemské muzeum, Brno.

15. Kostelec na Hané „Smržická ulice“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura?

Nálezový kontext: sídlištní jáma

Popis situace: Osídlení ze závěru pozdního eneolitu, eventuálně počátku doby bronzové.

Ostatní nálezy: keramika bez výzdoby

Literatura: Čižmář – Geislerová 2006, 208; Šmíd 2001; Šmíd 2004, 68.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov (inv. č.: 172793–172809)

16. Kostelec na Hané „Trněnka“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: sídliště

Popis situace: V roce 2008 byly v rámci projektu Dagmar Vachútové provedeny na místním katastru rozsáhlé povrchové sběry. V trati „Trněnka“ byla nalezena menší kolekce sídlištní keramiky a torzo bronzové dýky a vybíjeného bronzového plechu, které jsou uložené ve sbírce Muzea a galerie v Prostějově pod inventárními čísly 243 280 (dýka) a 243 281 (vybíjený plech).

Ostatní nálezy: keramika, bronz

Literatura: Šmíd 2004, 58–99.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

17. Kralice na Hané „Nerudova ulice“

Datace: BA3

Kulturní kontext: věteřovská skupina

Nálezový kontext: sídlištní objekt

Popis situace: 6. května 1984 zde byla při bagrování pro základy domu, odkryta sídlištní jáma s věteřovskými keramickými střepy.

Ostatní nálezy: keramika

Literatura: Prudká 1984, 27.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

18. Lešany „Dzbel“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: neznámý

Popis situace: Dvě keramické nádoby a střepy datované do únětické kultury, které na této trati našel učitel E. Stratil.

Ostatní nálezy: keramika

Literatura: Fojtík 2002, 62.

Uložení nálezů: Vlastivědné muzeum Olomouc (inv.č. A 39468–39473)

19. Lešany „Zahrada a usedlost B. Kvapila (dům č. 13)“

Datace: BA1–BA2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: 2 hroby

Popis situace: V roce 1897 zde byla odkryta skrčená kostra bez milodarů a opodál únětický hrníček. Při kopání vodovodu byla nalezena druhá kostra „skrčence“.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika

Literatura: Fojtík 2002, 69.

Uložení nálezů: Neznámé

20. Lešany „Zahrada domu č.9“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: depot

Popis situace: V roce 1936 byl nalezen kamenný sekeromlat, úzká bronzová sekerka s lištami a plochá trojúhelníková dýka s pěti otvory po nýtech.

Ostatní nálezy: BI, kovové artefakty

Literatura: Fojtík 2002, 72.

Uložení nálezů: Neznámé

21. Lutotín „Parcela č. 133/1, pozemek pana M. Holáska“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: hrob

Popis situace: V roce 1988 byla v sídlištním objektu nalezena kostra ve skrčené poloze ležící na pravém boku s orientací JZ–SV a hlavou k JZ. Z milodarů byly objeveny u pánve zlomky keramiky a u levé klíční kosti bronzová spirála.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, bronz, keramika

Literatura: Šmíd 2003, 56.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov (inv.č. pohřeb: 86862–86869, 86871 a inv.č. bronzové spirály: 86868 a 86869)

22. Mostkovice „Díly“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: depot

Popis situace: V roce 1880 bylo zde vyoráno 25 na sebe naskládaných hřiven, které se dostaly do sbírky inženýra Bradla. Později předány do muzea.

Ostatní nálezy: bronzové hřivny

Literatura: Červinka 1900, 28; Fojtík 2013, 50.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

23. Mostkovice „Zlechovský mlýn“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: ojedinělé nálezy keramických střepů

Popis situace: Antonín Gottwald zde našel několik únětických keramických střepů

Ostatní nálezy: keramika

Literatura: Fojtík 2013, 50; Gottwald 1924, 65.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie v Prostějově

24. Mořice „Panský lán“

Datace: BA1–A3

Kulturní kontext: neurčená kultura starší doby bronzové

Nálezový kontext: sídliště

Popis situace: V Červinkově práci Morava za pravěku je pouze záznam, že zde bylo odkryto sídliště ze starší doby bronzové.

Ostatní nálezy: neznámé

Literatura: Červinka 1902, 185; Kamarád 2019, 55.

Uložení nálezů: neznámé

25. Mořice „Pololány“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: sídliště, pohřebiště

Popis situace: Od roku 2002 zde na místě stavby dálnice D1 probíhal záchranný archeologický výzkum pod vedením Michala Přichystalá. Do ÚK patří 30 sídlištních objektů, 12 hrobů a dva sídlištní příkopy. Sídlištní jámy pravděpodobně plnily hospodářskou funkci, nejčastěji jako sklípky na potraviny či sila na obilí. V pěti objektech byly nalezeny lidské pozůstatky dvou jedinců. Pohřební areál představuje dvě oddělené skupiny hrobů, rozložené mezi sídlištními objekty. Skoro všechny hroby nesou stopy po druhotném zásahu, kromě hrobů H816 a H806.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, dřevěná rakev, keramické nádoby, měděné a bronzové předměty

Literatura: Čížmář – Geislerová 2006, 231–232; Přichystal 2002.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

26. Mořice „U můstku“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: pohřby v sídlištním objektu

Popis situace: Během záchranného archeologického výzkumu v trase přeložky silnice 1. třídy mezi Nezamyslicemi a Mořicemi v roce 2004 byl porušen jeden objekt ÚK. Ležely zde kostry

dospělé osoby a dítěte, oba silně poškozené zemními pracemi. Za pánvi dítěte se našlo torzo šálku a drobné misky.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika

Literatura: Šmíd 2004, 246.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

27. Mořice „U obrázku“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: hrob

Popis situace: Na této lokalitě se našel kostrový hrob dítěte ve skrčené poloze. Jako milodary zde byly ozdobný kostěný amulet a mísa.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika, kostěný amulet

Literatura: Tihelka 1953, 299.

Uložení nálezů: Muzeum Komenského Přerov

28. Nezamyslice „Končiny“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: sídliště

Popis situace: Od 2. března do 22. srpna 2018 byl proveden záchranný archeologický výzkum při stavbě rodinných domů. Na skrývce plochy byla registrována lokální koncentrace keramiky starší doby bronzové rozptýlené v podorniční vrstvě. Vlastní výkopy v trasách pokládky inženýrských sítí byly však zcela prosté případných archeologických objektů. Zlomky nádob ÚK nalezené v druhotné poloze poukazují na soudobé osídlení bližšího okolí a souvisejí patrně s již dříve známými sídlištními jámami a hroby zaznamenanými Antonínem Teličkou na terénním hřbetu situovaném západně od místa stavby. A. Telička odkryl na této lokalitě celkem dvanáct kostrových hrobů s keramikou ÚK. Celkem se prý z tohoto výzkumu dochovalo v Muzeu Komenského v Přerově 17 nádob.

Ostatní nálezy: keramické nádoby

Literatura: Tihelka 1953, 301; Fojtík 2019, 219; Kamarád 2019, 23.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov; Muzeum Komenského Přerov

29. Němčice nad Hanou „Daňka“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: kostrové pohřebiště

Popis situace: Na této lokalitě se podle diplomové práce T. Moskalíkové (Moskalíková 2011, 239) mělo nacházet únětické pohřebiště, ale kromě jedné informace z nálezové zprávy a několika nádob v Muzeu Komenského, nemáme o něm další doklady. Tvary nádob tato badatelka označila jako nádoby ze staršího únětického období.

Podle I. L. Červinky (Červinka 1902, 185) A. Telička na této lokalitě odkryl pohřebiště starší doby bronzové v době, kdy prováděl výzkumy pro Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci (Kamarád, M. 2019, 55). Je ale otázkou, jestli nálezy z této lokality Telička přidal do své sbírky nebo do sbírky VSMO. Je také možné, že spousta artefaktů z této lokality byla odcizena spolu s větší částí Teličkovy sbírky.

Ostatní nálezy: keramické nádoby

Literatura: Červinka 1902, 185; Moskalíková 2011, 239; Kamarád 2019, 17.

Uložení nálezů: Muzeum Komenského Přerov

30. Němčice nad Hanou „Svorka“

Datace: BA0–A2

Kulturní kontext: protoúnětická a únětická kultura

Nálezový kontext: kostrové pohřebiště

Popis situace: Celkově se zde v letech 1906–1921 našlo díky výzkumům A. Teličky a I. L. Červinky 79 hrobů patřící do únětické kultury. Kromě hrobů zde byly nalezeny i odpadní jámy s hrubými střepy a zvířecími kostmi, které I. L. Červinka datoval do protoúnětického stupně (minimálně se zmiňuje o dvou odpadních jamách, nalezených 8. srpna a 9. září 1921, které byly zařazeny díky keramice do protoúnětického stupně). Roku 1910 vykopal A. Telička na poli Jana Kahaje v trati „Svorky“ hrob se skrčenou kostrou a s keramickými milodary protoúnětického stupně.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramické nádoby, skleněné korálky, KPI, BI, bronzové industrie, archeozoologické vzorky.

Literatura: Červinka 1926, 6, 22–29; Moskalíková 2011, 112, 175; Kamarád 2019, 23–24, 29–31.

Uložení nálezů: Muzeum Komenského Přerov

31. Němčice nad Hanou „Cukrovar“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: ojedinělé hroby

Popis situace: Z této lokality máme jen ojedinělé nálezy hrobů z výzkumu I. L. Červinky z roku 1909. Jednalo se o kostry ve skrčené poloze, hledící na západ s keramickými milodary patřící do ÚK.

Ostatní nálezy: keramika

Literatura: Červinka 1926; Kamarád 2019, 28.

Uložení nálezů: Muzeum Komenského Přerov

32. Němčice nad Hanou „Hliník“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: kostrové pohřebiště

Popis situace: Tento výzkum podle záznamu v Teličkově deníku probíhal v září 1906.

Obsahuje poznámky z výzkumu v Němčicích nad Hanou „Hliník“, kde Telička odkryl ve spolupráci s Ondřejem Tauferem kostrové pohřebiště ze starší doby bronzové. Je zde popsáno celkem devatenáct hrobů, i když by se dalo diskutovat spíše o sedmnácti hrobech, protože Telička nenapsal žádné informace k hrobům číslo šestnáct a sedmnáct (Kamarád 2019, 23). Podle záznamu v díle I. L. Červinky (Červinka 1926, 30) by se na této trati mělo nacházet celkem 30 hrobů patřící do ÚK. Další informace bohužel o této lokalitě neznáme, tak se nedá určit konečný počet nalezených hrobů.

Ostatní nálezy: keramika, kameny, bronzové industrie

Literatura: Červinka 1926, 30; Moskalíková 2011, 153, 187; Kamarád 2019, 23–24.

Uložení nálezů: Muzeum Komenského Přerov

33. Ohrozim „dům č.p. 120“

Datace: BA0–A2

Kulturní kontext: protoúnětická/únětická kultura

Nálezový kontext: pohřebiště

Popis situace: Při hloubení sklepa u novostavby Tomáše Kaštyla byla nalezena skrčená kostra s jehlicí u hlavy a drátěnými náramky na ruku. Ve zprávě A. Gottwalda (Gottwald 1924, 67) je napsáno: „*nálezce bronzы uschoval za trám, odkudž krátce před mým příjezdem neznámým pachatelem odcizeny byly*“.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, bronzové artefakty

Literatura: Gottwald 1924, 67, 108; Fojtík 2005, 68–69.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

34. Olšany „V močálech“ 1a

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: depot

Popis situace: Depot 12 bronzových hřiven a menších náramků.

Ostatní nálezy: bronzové artefakty

Literatura: Gottwald 1926, 4; Tihelka 1965, 26; Červenková 2016, 17–18.

Uložení nálezů: Vlastivědné muzeum Olomouc (inv.č. A 66988-67007)

35. Olšany „V močálech“ 1b

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: depot

Popis situace: Depot 10 bronzových hřiven a sekery s lištami.

Ostatní nálezy: bronzové artefakty

Literatura: Gottwald 1926, 4; Tihelka 1965, 26; Červenková 2016, 17–18.

Uložení nálezů: Vlastivědné muzeum Olomouc (inv.č. A 66988-67007)

36. Olšany „Lánský kříž“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: sídliště

Popis situace: Povrchovými sběry Dalibora Šišky prokázáno osídlení v ÚK starší doby bronzové.

Ostatní nálezy: keramika

Literatura: Fojtík 2009, 58.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov (inv.č. 29747-29748)

37. Olšany „Zlatníka“

Datace: BA3

Kulturní kontext: věteřovská skupina

Nálezový kontext: sídliště

Popis situace: Starším výzkumem A. Gottwalda doloženy stopy po osídlení VS.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika

Literatura: Fojtík 2009, 60–61; Fojtík – Dočkalová 2007.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

38. Otaslavice „Obrova noha“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: výšinné sídliště

Popis situace: Výzkumem M. Šmída bylo zjištěno opevněné výšinné sídliště ÚK, které bylo dříve mylně datováno do eneolitu.

Ostatní nálezy: přesleny, závaží, 1 kamenný mlat se žlábkem, kamenná drtidla, keramické střepy.

Literatura: Mrázek 2008, 35; Červenková 2016, 47.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov; Moravské Zemské muzeum, Brno

39. Otaslavice „Vápeničky“

Datace: BA1–A3

Kulturní kontext: únětická kultura a věteřovská skupina

Nálezový kontext: sídlištní jáma

Popis situace: A. Gottwald zde získal únětické keramické střepy včetně čtyř fragmentů kulovité spodní části malého džbánu na nožkách datovaného do VS. Dále se našel i kamenný mlat se žlábkem.

Ostatní nálezy: keramika a BI

Literatura: Tihelka 1962, 104.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

40. Otaslavice

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: depot

Popis situace: Depot bronzových artefaktů ve složení: 7 seker, 1 dýka, 1 šídlo a 1 jehlice.

Ostatní nálezy: bronzové artefakty

Literatura: Červenková 2016, 47.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

41. Slatinky „Močilky“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: neurčená kultura starší doby bronzové

Nálezový kontext: pohřeb v sídlištní jámě

Popis situace: Počátkem měsíce června 2016 byl skrze Policii ČR oznámen „nález lidského skeletu na zahradě domu č.p. 159 ve Slatinkách, okr. Prostějov“ (Fojtík – Pěnička 2017).

Z prvotního ohledání místa bylo zřejmé, že při výstavbě drobné opěrné zidky došlo k narušení významnější terénní archeologické situace. Po dohodě s majitelem bylo ve dnech 19. až 27. června 2016 pristoupeno k záchrannému výzkumu, jehož výsledkem bylo odkrytí reliktu sídlištní jámy starší doby bronzové ukrývající pod fragmenty kamenných třecích podložek téměř úplný skelet muže ve věku 18–20 let. V kontextu osídlení polohy „Močilky“ se jedná o dosud nezjištěnou komponentu, která však výrazněji přispívá k poznání sídelní struktury a zvyklostí ve starší době bronzové v širším prostoru Velkého Kosíře.

Ostatní nálezy: třecí podložky, antropologický materiál

Literatura: Přichystal 2009, 10–11, 137–169; Fojtík – Pěnička 2017.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov.

42. Prostějov „říčka Valová“

Datace: BA3

Kulturní kontext: věteřovská skupina

Nálezový kontext: sídliště

Popis situace: Na této polykulturní lokalitě prováděl Miroslav Šmíd v roce 1998 záchranný archeologický výzkum a byly zde objeveny stopy po hustém osídlení od neolitu až do KLPP.

Ostatní nálezy: keramika, ŠI

Literatura: Čižmář – Geislerová – Unger 2000, 210; ŠMÍD 1998.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

43. Prostějov „Cihelna“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: hrob

Popis situace: Roku 1925 se našla kostra ve skrčené poloze, která měla u hlavy náramek z dvojitého drátu.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, bronz

Literatura: Tihelka 1953, 304.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

44. Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“ 1

Datace: BA0–A3

Kulturní kontext: protoúnětická a věteřovská skupina

Nálezový kontext: sídlištní jáma

Popis situace: A. Gottwald v této sídlištní jámě našel několik zlomků keramiky, kostěné hladítko, parohovou motyku s provrtem, malé kuželovité závaží, kostěné šídlo a pazourkovou šipku.

Z částečně rozrušeného dětského hrobu zde A. Gottwald zachránil kostěný hrot. U kostry se našly stopy patiny po bronzovém předmětu.

Ostatní nálezy: keramika, KPI, BI a ŠI

Literatura: Gottwald 1904, 108; Tihelka 1953, 290; Tihelka 1962, 55.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie v Prostějově.

45. Prostějov-Čechůvky „Kopaniny“ 2

Datace: BA1–A3

Kulturní kontext: únětická kultura a věteřovská skupina

Nálezový kontext: sídliště

Popis situace: Na této polykulturní lokalitě prováděl Miroslav Šmíd v roce 2001 a 2004 záchranný archeologický výzkum a byly zde objeveny stopy po hustém osídlení od neolitu až

do novověku. Ze starší doby bronzové zde byly objeveny sídlištní jámy/sila, sklípky, hliníky s velkým množstvím keramiky patřící do ÚK a VS. V některých objektech se našly lidské pozůstatky.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika

Literatura: Čižmář – Geislerová 2006, 256–259; Šmíd 2001.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

46. Smržice „Záolešní“

Datace: BA0

Kulturní kontext: protoúnětická kultura

Nálezový kontext: dětský hrob

Popis situace: A. Gottwald zde objevil dětský hrob se silně skrčenou kostrou, u jejíž lebky byl malý pazourkový nůž, kostěná jehla, zdobená mísa a spodek další nádoby. Lebka dítěte byla silně patinovaná.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika, ŠI a KPI

Literatura: Tihelka 1953, 306.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

47. Tištín

Datace: BA1–A3

Kulturní kontext: únětická a věteřovská skupina

Nálezový kontext: kostrové pohřebiště

Popis situace: Tento výzkum probíhal na poli Františka Dračka, Františka Nedvěda, Marie Dragounové a Marie Jašíčkové od 8. srpna 1907 a našlo se celkem 48 hrobů. Bádání probíhalo pod vedením Ondřeje Taufera a Antonína Teličky.

Ostatní nálezy: keramika, bronzové industrie, KPI, kameny.

Literatura: Tihelka 1953, 308; 1962, 116; Kamarád 2019, 39–45.

Uložení nálezů: Muzeum Komenského Přerov

48. Určice „Dubské“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: sídliště

Popis situace: V roce 1999 se při záchranném archeologickém výzkumu u stavby plynovodu objevily sídlištní objekty s keramikou ÚK.

Ostatní nálezy: keramika

Literatura: Čižmář – Geislerová 2006, 291; Čižmář 1999.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

49. Určice „Záblatí“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: sídliště, pohřeb na sídlišti

Popis situace: V průběhu října 2010 byl realizován záchranný archeologický výzkum v areálu budoucí fotovoltaické elektrárny. Vedle několika rozsáhlejších hliníků se jednalo zejména o charakteristické zásobní jámy s kruhovým ústím, více či méně šikmo prohloubenými stěnami a rovným dnem. Podle předběžných pozorování lze říci, že prozkoumané objekty postihují delší časový úsek, a to patrně od staroúnětické až do poklasické fáze únětické kultury starší doby bronzové, což však prozatím vylučuje jejich možnou přímou souvislost s dříve objevenými protoúnětickými hroby registrovanými právě z této části určického katastru (Gottwald 1910; Peška 2009,11). Zajímavým zjištěním je zde především výskyt lidských kosterních pozůstatků v zásypech sídlištních jam, a to od jednotlivě dislokovaných kostí, přes torza lidských těl se stopami ovaření či opálení až po zcela regulární pohřeb dospělého jedince uloženého na dně zásobní jámy, v příznačné skrčené poloze, spolu se dvěma keramickými nádobami.

Ostatní nálezy: Antropologický materiál, KPI, keramika

Literatura: Gottwald 1910; Fojtík 2011; Peška 2009, 11.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

50. Víceměřice „Padělky“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: kostrové hroby

Popis situace: Výzkum zde probíhal od 31. srpna 1907 a celkem se zde našlo jedenáct hrobů, které můžeme datovat do únětické kultury. V monografii od I. L. Červinky (1926, 30) a v článku od Karla Tihelky (1953, 311) se píše, že tento výzkum vedl Innocenc Ladislav

Červinka spolu s Antonínem Teličkou. Informace o výzkumu na této lokalitě jsou v deníku Antonína Teličky jen stručně popsány, a proto nelze určit další informace o nálezovém kontextu, kromě hrobu číslo osm, který je v deníku popsán podrobněji. Tento hrob by mohl patřit mladé ženě (podle rozměrů kostry a vlasových ozdob). A podle nálezového inventáře ho lze datovat do ÚK.

Ostatní nálezy: keramika, bronzové industrie

Literatura: Červinka 1926, 30; Tihelka 1953, 311; Kamarád 2019, 46–48.

Uložení nálezů: Moravské Zemské muzeum, Brno

51. Vrchoslavice

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: pohřebiště

Popis situace: Ze starších výzkumů stavitele Zlámala a Antonína Teličky pochází nálezy několika hrobů s únětickým keramickým inventářem. Z nich dominuje hrob, který obsahoval bronzové trubičky ze svinutého drátu, úlomky náramků z dvojitého drátu a jehlici s kulovitou hlavicí.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika, bronz

Literatura: Tihelka 1953, 312.

Uložení nálezů: Neznámé

52. Vrchoslavice 1 „Na dílech“

Datace: BA3

Kulturní kontext: věteřovská skupina

Nálezový kontext: sídliště, pohřebiště

Popis situace: Během záchranného archeologického výzkumu u výstavby dálnice D1 se našlo 100 objektů zásobního a sídlištního charakteru datované do věteřovské skupiny. Našly se zde zásobní jámy velkých rozměrů, které obsahovaly keramické nádoby, mazanice, BI, ŠI, zrnotěrky a zvířecí kosti.

Bylo odkryto 8 kostrových hrobů orientovaných SZ–JV nebo SV–JZ s poměrně chudou výbavou. Výjimkou je hrob H 4, ve kterém byl uložen muž ležící na pravém boku ve skrčené poloze. Před jeho hrudníkem byla uložena souprava bronzové sekerky se srdcovitým schůdkem (var. Finsterhaid) a protáhlé bronzové trojúhelníkové dýky (var. Freyburg-

Röderau). U ostří dýky se našel měděný drátek spirálovitě obkružující nedochovanou rukojeť vyrobenou z organického materiálu. V tomto hrobě se makrozbytkovou analýzou zjistila přítomnost pšenice, uhlíky dubu, borovice, olše/břízy a habru.

Dá se říct, že muž v hrobě H4 díky kombinaci bronzových milodarů (sekera a dýka) zastával vysoké společenské postavení.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, bronzové a měděné artefakty, keramika, mazanice, BI, ŠI, kameny, osteologický materiál, dřevo, uhlíky a obiloviny.

Literatura: Tajer 2009; Berkovec 2006; Peška 2012, 5; Tajer 2006, 88–91.

Uložení nálezů: Archeologické centrum Olomouc

53. Vrchoslavice 2 „Panský lán“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: sídliště, pohřby na sídlišti

Popis situace: Během záchranného archeologického výzkumu u výstavby dálnice D1 se našlo 15–20 objektů datovaných do starší fáze ÚK. V objektu číslo 17 byla uložena kostra ženy ležící na pravém boku ve skrčené poloze s keramickými milodary a lasturami velevruba. Mezi sídlištními objekty se našly 3 kostrové hroby s bohatou keramickou výbavou orientované ve směru V–Z.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika

Literatura: Berkovec 2006.

Uložení nálezů: Archeologické centrum Olomouc

54. Vrchoslavice 3 „Za hrábňó“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: sídliště, pohřby na sídlišti

Popis situace: Během záchranného archeologického výzkumu u výstavby dálnice D1 se našlo 10 objektů únětické kultury. V objektu číslo 35 byla uložena kostra dítěte a v objektu H3 jedinec ležící ve skrčené poloze na pravém boku.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika

Literatura: Tajer 2006, 100.

Uložení nálezů: Archeologické centrum Olomouc

55. Vítčice „U anděla strážce“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: hrob

Popis situace: Na této lokalitě byl vykopán hrob se skrčenou kostrou spolu s únětickým hrnkem a mísou.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika

Literatura: Tihelka 1953, 311.

Uložení nálezů: Muzeum Komenského Přerov

56. Vranovice „Díly“

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: pohřebiště

Popis situace: Na této lokalitě se našlo celkem 15 kostrových hrobů. Jedna z koster byla pohřbena vsedě mezi třemi kameny. Většina dalších hrobů ležela na pravém boku s hlavami k jihu. Dominují keramické milodary, v pár hrobech se našly i kostěná šídla a v jednom pazourek. Dětský hrob byl bez milodarů.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika, KPI a ŠI.

Literatura: Tihelka 1953, 312.

Uložení nálezů: Moravské Zemské muzeum Brno, Muzeum a galerie Prostějov

57. Vřesovice

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: rondel

Popis situace: Terénní odkryv byl zde prováděn roku 2014 pod záštitou Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., ve spolupráci s výzkumným týmem pedagogů a studentů Martin Luther Universität Halle a Univerzity Palackého v Olomouci, za partnerské spoluúčasti Archeologického centra v Olomouci. Již předběžnými výsledky tohoto výzkumu bylo zjištěno, že se jedná o jeden z největších dosud prokázaných „kruhových příkopových areálů“ ÚK, a to nejen na Moravě, ale ve středoevropském prostoru. Ve dnech 17. srpna až

20. října 2015 byl proveden zjišťovací výzkum v místě superpozice příkopů. Od 15. srpna do 25. září 2016, a s ohledem na výrazný personální přínos olomoucké univerzity, byly otevřeny dvě výzkumné plochy.

První plocha o výměře 480 m² byla cílena na nejzápadnější část příkopového areálu, a to s ohledem na hůře interpretovatelné výsledky předchozího geofyzikálního měření ovlivněného mocnými erozními vrstvami. V souladu s očekáváním byl zachycen průběh příkopového areálu. Na archeologické nálezy velmi skromné výplně archeologických situací lze bez výjimky spojit s ÚK starší doby bronzové.

Druhá plocha s výměrou 112 m² byla otevřena v centrální části vnitřní plochy kruhového areálu. Jejím cílem bylo blíže datovat „sídlištní objekty“ zřejmé na výstupech geofyzikální prospekce a prokázat nebo vyvrátit jejich přímou souvislost s příkopy. Z pěti jam lze hned 4 spojit s ÚK; jedna pak zůstává nedatována. Nejzajímavější je objekt č. 04/16 poskytující na dně složitější nálezovou situaci, kterou interpretujeme jako možné pozůstatky rituální aktivity – na dně ležela mezi většími lomovými kameny a mazanicí koncentrace asi 6 intencionálně rozbitých rekonstruovatelných keramických nádob.

Záměrná úprava povrchu vnitřní části rondelu a absence zahloubených sídlištních objektů únětické kultury potvrzují výjimečnost tohoto areálu, který měl pravděpodobně více funkcí. Nejvíce pravděpodobné je, že tento kruhový areál měl kultovně-rituální funkci a sloužil jako svatyně k provádění rituálních praktik ve spojení s náboženskými a společenskými představami tehdejších lidí. Mimo jiné nálezem dyzny je zde doloženo kovolitectví.

Ostatní nálezy: mazanice, keramické nádoby, lomové kameny, makrozbytky (dřevo)

Literatura: Daňhel – Fojtík – Northe – Peška 2015, 198–199; Fojtík – Northe – Peška 2016, 234–236; Fojtík – Golec – Kluge – Northe – Peška 2017, 230–232.

Uložení nálezů: Muzeum a galerie Prostějov

58. Želeč

Datace: BA1–A2

Kulturní kontext: únětická kultura

Nálezový kontext: hroby

Popis situace: Při stavbě domu pod hostincem se našly tři kostry ve skrčené poloze.

Z milodarů se zde dochoval hrnec s uchem, kostěné korálky a kostěná jehlice s provrtanou hlavicí. V roce 1929 J. Kopecký vykopal hrob s kostrou bez lebky. Z milodarů se zde dochoval široký únětický hrnec s uchem a mísou.

Ostatní nálezy: antropologický materiál, keramika a KPI

Literatura: Tihelka 1953, 313.

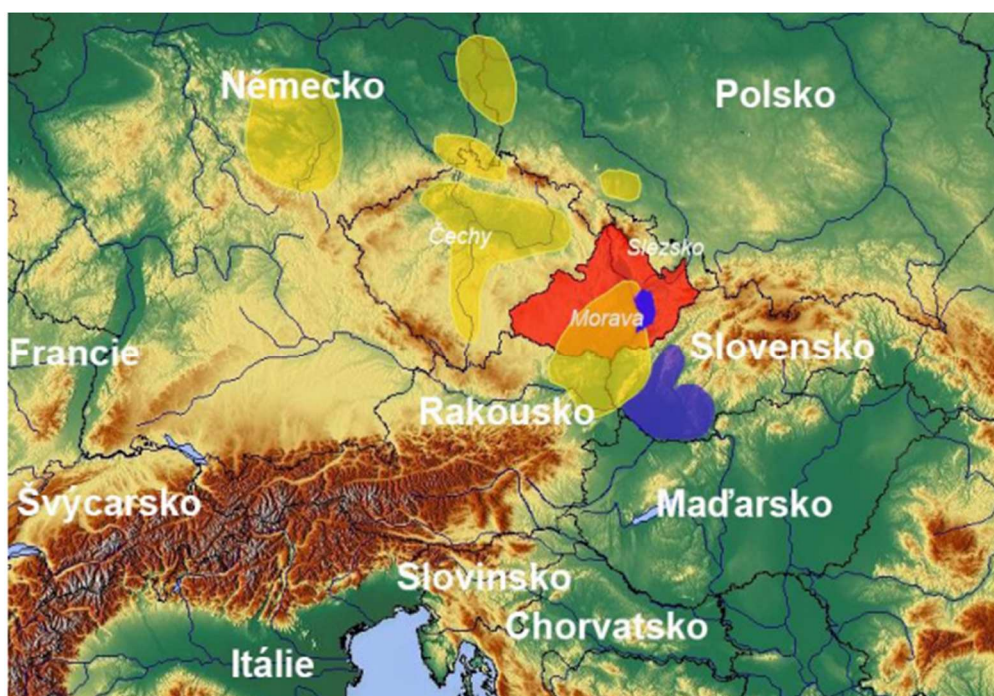
Uložení nálezů: Moravské Zemské muzeum, Brno

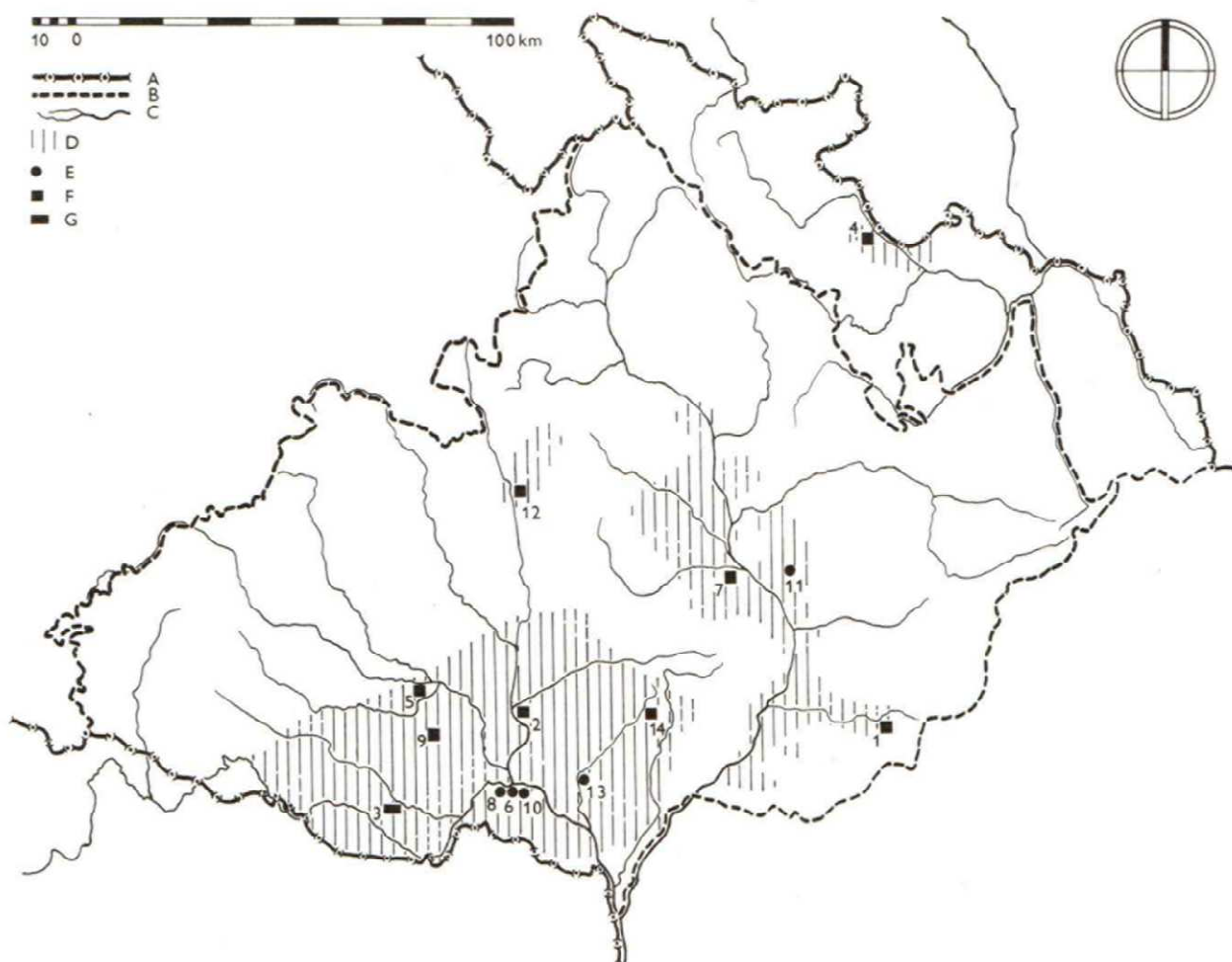
13. Obrazové přílohy

Obr. 42: Mapa hustoty osídlení PŮK na Moravě s vyznačenou lokalitou Držovice „Pastviska“ (Peška – Fojtík 2017, obr. 3).

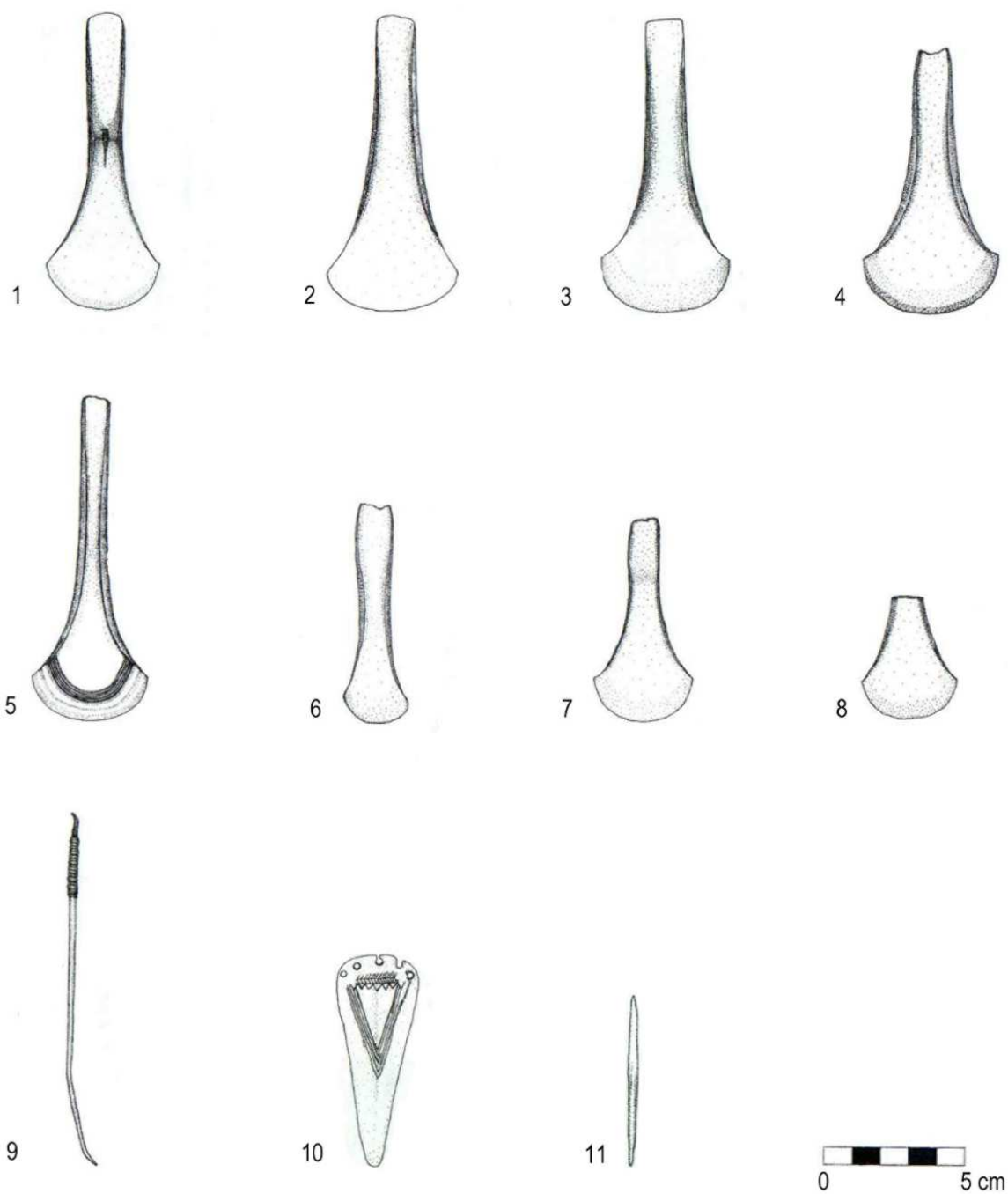

Obr. 43: Území Moravy ve stupni BA1–A2 v rámci širšího kontextu se zahraničními oblastmi (Mírová 2019, obr. 2).

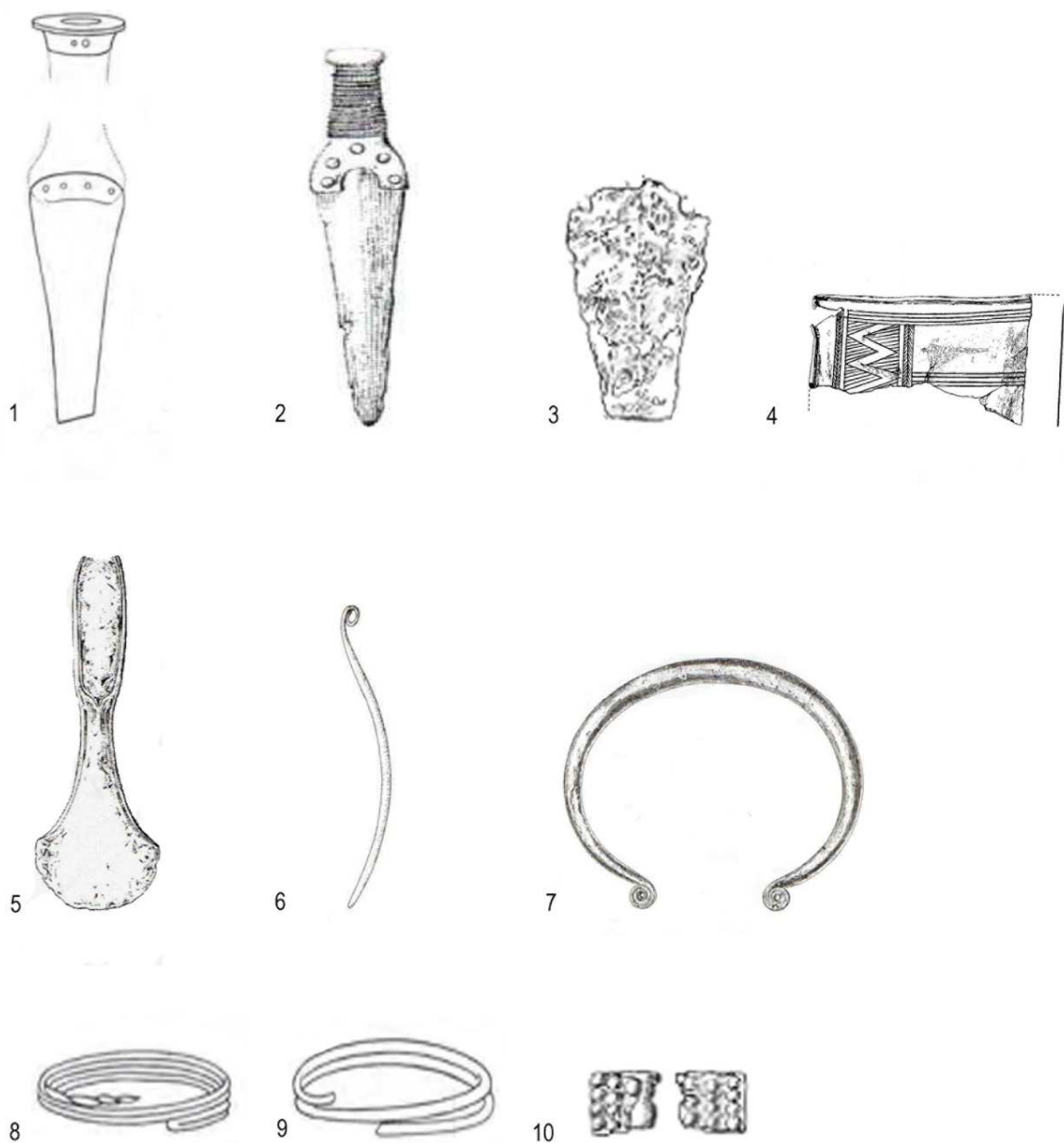

Mapka 21 Osídlení Moravy lidem věteřovské skupiny. A — státní hranice; B — historická zemská hranice; C — říční síť — D — sídelní komory lidu věteřovské skupiny; E — sídliště; F — hradiště; G — kostrové hroby. 1 — Bánov; 2 — Blučina; 3 — Borotice; 4 — Brumovice; 5 — Budkovice; 6 — Dolní Věstonice; 7 — Hradisko u Kroměříže; 8 — Mušov; 9 — Olbramovice-Leskoun; 10 — Pavlov; 11 — Rymice-Količín; 12 — Svitávka; 13 — Velké Pavlovice; 14 — Věteřov.

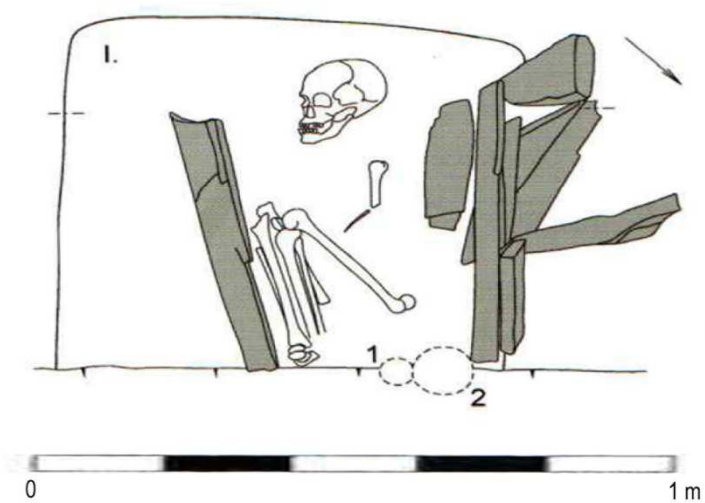
Obr. 44: Mapa hustoty osídlení VS na Moravě (Stuchlíková 1993, mapka 21).

Obr. 45: Depot z Otaslavic. 1 – 8 sekery s lištami italského typu; 9 – cyperská jehlice; 10 – trojúhelníková dýka bez řapu s otvory po nýtech; 11 – šídlo (Moš 2004, 98).

Obr. 46: Výběr bronzových artefaktů z okresu Prostějov. 1, 6, 8–9 – dýka s kostěným knoflíkem, jehlice s hlavicí svinutou v očko a dva náramky z lokality Němčice nad Hanou „Svorka“ (Červinka 1926, obr. 3); 2, 5 – dýka a sekera z Vrchoslavic 1 „Na Dílech“ (Peška 2012, obr. 5); 3, 10 – dýka a vybité plíšky z Kostelce na Hané „Trněnka“ (Popelka 2008, obr. 8); 4 – náramek borotického typu z Brodku u Prostějova „Hůrka“ (Ondráček 1961, tab. 5); 7 – hřívna/nákrčník z Mostkovic „Díly“ (Fojtík 2013, 50).

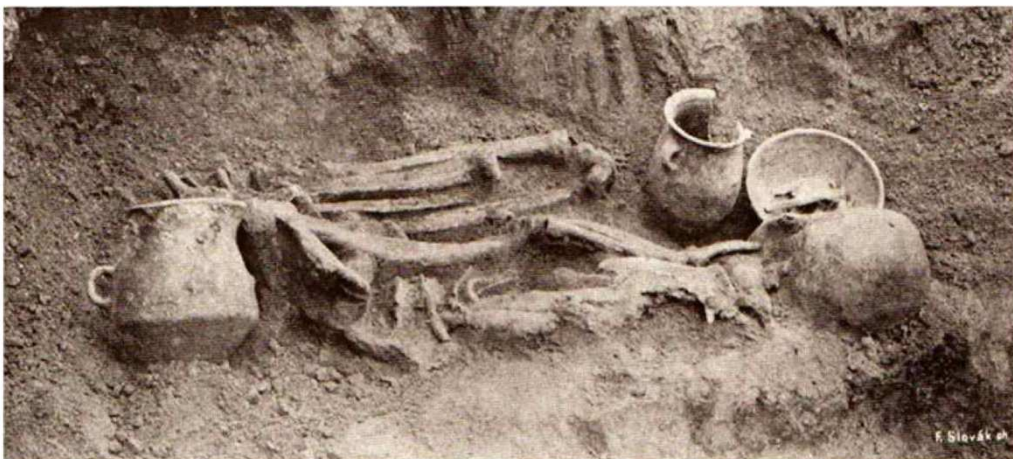
Obr. 47: Fotografická a kresebná dokumentace hrobu H6 PÚK z lokality Držovice „Pastviska“ (Peška – Fojtík 2017, obr. 4, 6).

1.

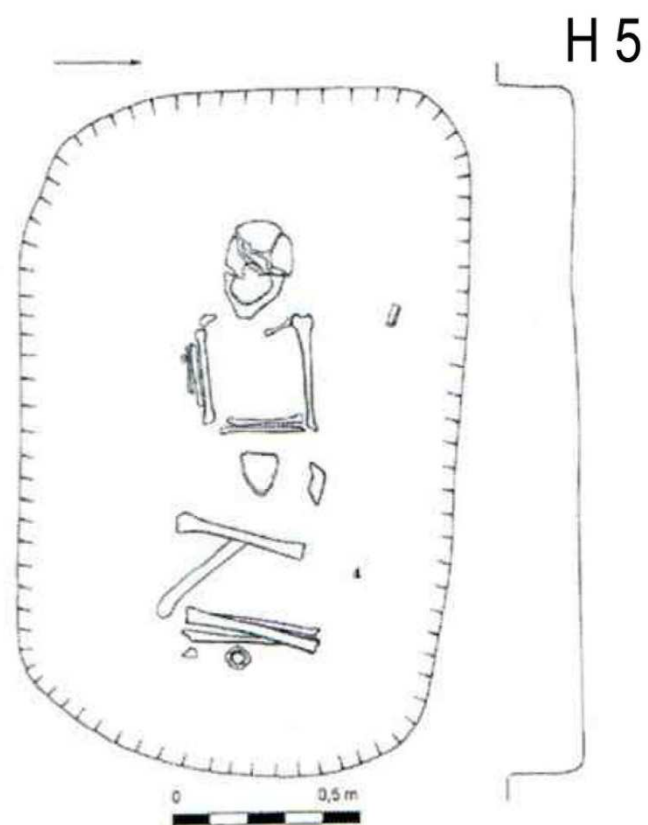
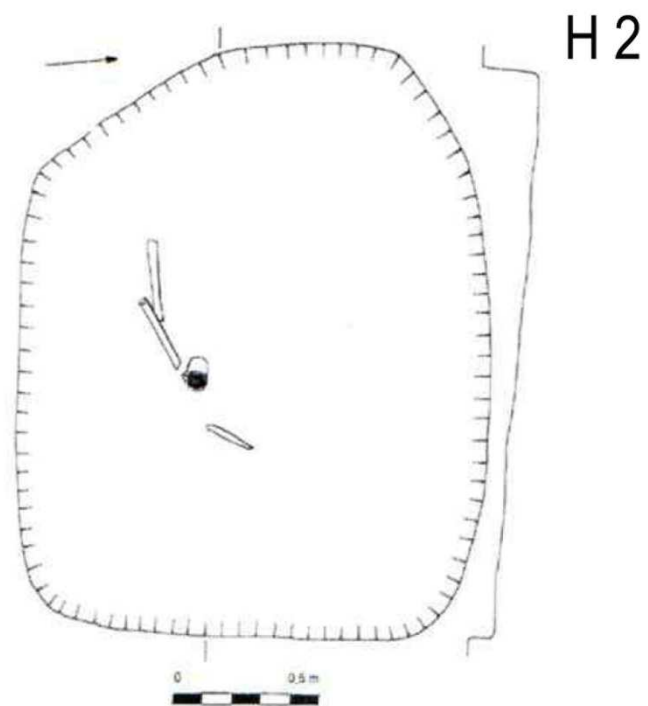

2.

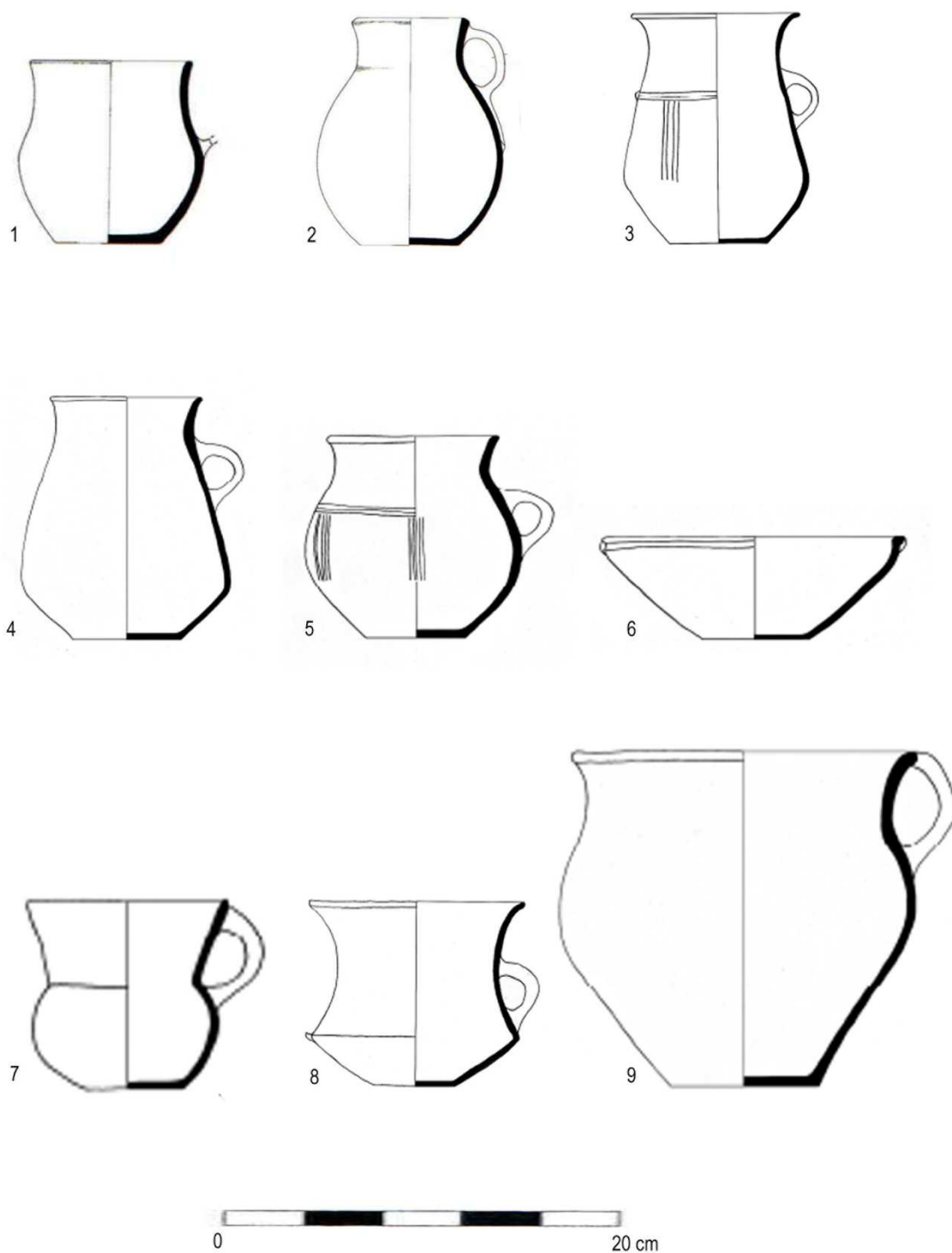

3.

Obr. 48: Únětické hroby z lokality Němčice nad Hanou „Svorka“. 1 – významný dětský dvojhrob číslo 53; 2 – hrob číslo 55; 3 – hrob číslo 72 (Červinka 1926, tab. 1).

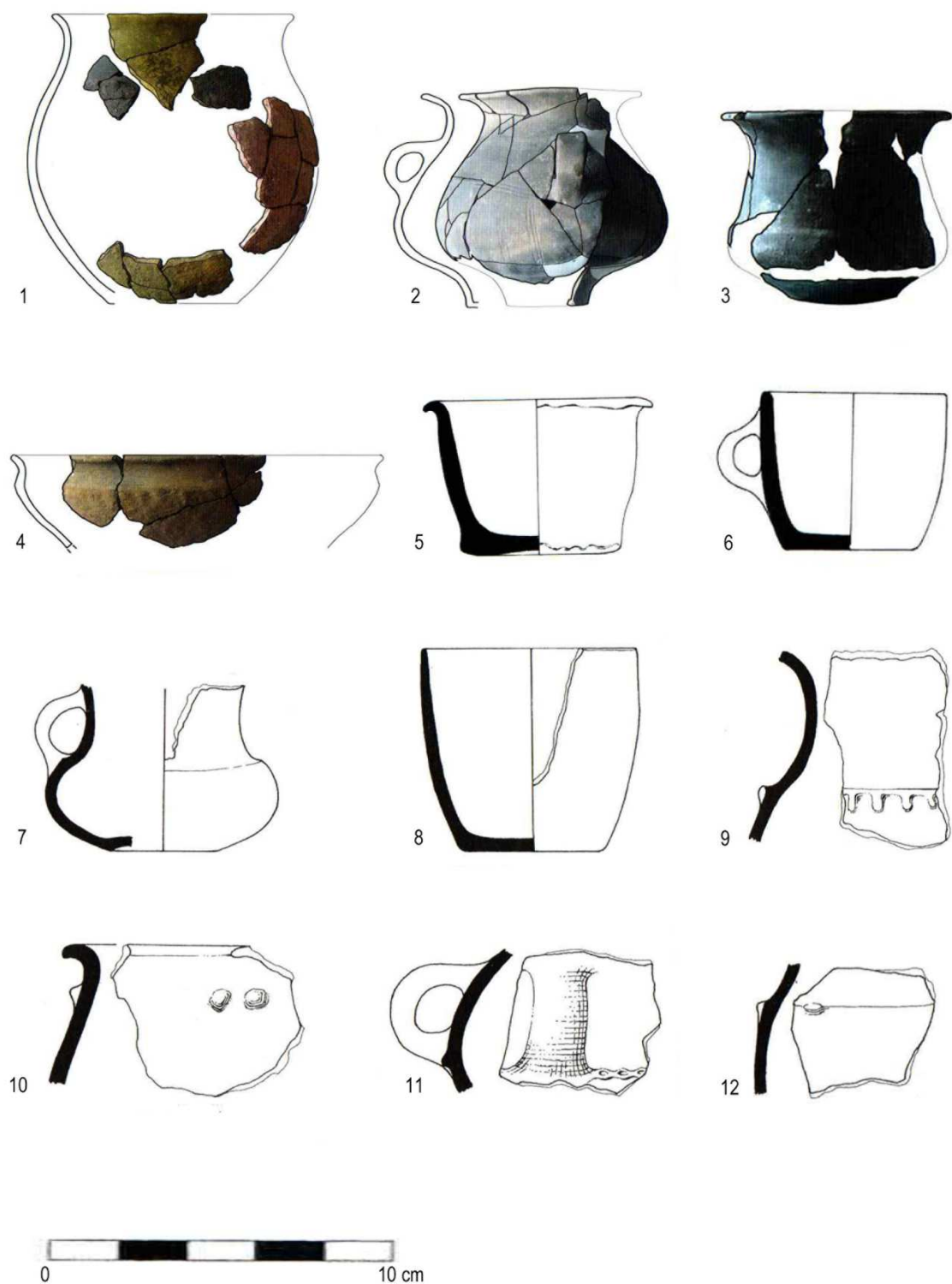

Obr. 49: Věteřovské hroby H2 a H5 z lokality Vrchoslavice 1 „Na Dílech“ (Peška 2012, obr. 4, 6).

Obr. 50: Výběr keramických nádob PÚK a ÚK kultury. 1, 2 – PÚK nádoby z Držovic „Pastviska“ (Peška – Fojtík 2017, obr. 4); 3 – PÚK nádoba z Němčic nad Hanou „Svorka“ (Moskalíková 2011, 48); 4, 5, 6 – nádoby ÚK z Mořic „Pololány“ (Moskalíková 2011, obr. 42); 7, 8, 9 – nádoby ÚK z Němčic nad Hanou „Svorka“ (Moskalíková 2011, obr. 45).

Obr. 51: Výběr keramických fragmentů z ÚK a VS. 1–4 – keramika ÚK z rondelu Vřesovice „Vřesovská“ (Peška et. al. 2015, obr. 5); 5–12 – keramika VS z lokality Vrchoslavice 1 „Na Dílech“ (Tajer 2006, obr. 6).